LEI 3,80

IGOR NEWERLY
Băiatul din Stepele Salice

IGOR NEWERLY

Băiatul din Stepele Salice

COLECTIA

IGOR NEWERLY

BĂIATUL DIN STEPELE SALICE

În romînește de
Stan Velea și Al. Ștefănescu-Medeleni

EDITURA PENTRU LITERATURĂ UNIVERSALĂ

București — 1962

NOTĂ

Scriitorul polonez Igor Newerly este cunoscut cititorilor noştri ca autor al romanului Amintiri de la Celuloza, *apărut cu cîţiva ani în urmă în versiune romînească.*

S-a născut în anul 1903 în acea parte a Poloniei care aparţinea vechiului imperiu ţarist şi a participat de tînăr, de la vîrsta de şaptesprezece ani, la mişcarea comunistă. In condiţiile Poloniei burghezo-moşiereşti a dus o viaţă grea, fiind nevoit să încerce tot felul de meserii — de la tîmplar pînă la redactor. A lucrat mai mulţi ani ca pedagog într-un cămin de copii, înfiinţat de cunoscutul scriitor, pedagog şi om de ştiinţă polonez I. Korceakov, îndeplinind şi funcţia de secretar al acestuia. In timpul ocupaţiei hitleriste, Igor Newerly a fost arestat de Gestapo, fiind acuzat de activitate comunistă şi deţinut pînă la sfîrşitul războiului în diferite lagăre de exterminare naziste: Majdanek, Oswiecim, Oranenburg şi Bergen-Belsen.

La baza povestirii de faţă, Băiatul din Stepele Salice, *apărută în versiune originală în anul 1947, se află o întîmplare autentică din viaţa unui prizonier de război sovietic — medicul Vladimir Degtiarev, cu care autorul s-a împrietenit în lagărele Majdanek şi Oswiecim. E vorba de cel care în povestire apare sub numele de* Ruski doktor: *medicul Vladimir Lukici Dergaciov. Povestirea lui Igor Newerly se încheie cu episodul des-*

părţirii scriitorului de Ruski doktor, *în anul 1944, cînd Degtiarev e trimis din lagărul de la Oswiecim, cu grupul „malaricilor", într-o direcţie necunoscută.*

Timp de treisprezece ani, cei doi prieteni n-au ştiut nimic unul de altul, atît Newerly cît şi cititorii lui fiind încredinţaţi că Ruski doktor *nu se mai află printre cei vii. Dar iată că în anul 1957 s-a aflat că Degtiarev trăieşte, că a scăpat cu viaţă din lagărele hitleriste, iar după război s-a înapoiat în patrie, unde lucrează ca medic. Cititorii au aflat cu multă emoţie această veste. In cei zece ani care se scurseseră de la publicarea ei,* Băiatul din Stepele Salice *devenise cartea de căpătîi a aproape fiecărei familii poloneze. Copiii o studiau în şcoală, adulţii o citeau şi o reciteau. Cartea a cunoscut numeroase ediţii şi tiraje ridicate.*

Iată de ce, în noiembrie 1957, cînd Degtiarev a venit în Polonia, el a fost întîmpinat cu o explozie de entuziasm. Ruski doktor *a stat mai mult de o lună printre prietenii lui polonezi, s-a întîlnit cu Igor Newerly, a vizitat locurile unde a luptat ca partizan, i-a făcut o vizită ţărăncii poloneze Adela Narowska din satul Turobin (în povestire — Helena Grzelakowa), fiind peste tot înconjurat cu dragoste de vechii lui tovarăşi de luptă şi suferinţă.*

Nădăjduim că, publicînd în versiune romînească povestirea lui Igor Newerly, ea va trezi în rîndul cititorilor din ţara noastră un interes la fel de mare.

Editura pentru
Literatură Universală

O BUCAŢICA DE ZAHAR

Sînt oameni pe care-i aşteptăm de mult.

Sînt prietenii ce se ivesc pe neaşteptate, pe care nu le uităm niciodată.

Aşa s-a întîmplat şi atunci.

Zăceam în baraca bolnavilor de tifos.

Ţin minte — era în 1943 — ţin minte totul. Şi ce n-aş da să uit, să-mi spun că a fost doar un vis îngrozitor!

Să nu credeţi că iadul există: nu, dumnezeu e prea milostiv. Totuşi, iadul a existat, da, un iad adevărat, pe pămînt — au existat lagărele de la Majdanek, Oswiecim, Belsen...

Dar să nu vorbim despre asta mai mult decît o cere povestirea despre o prietenie neaşteptată din acele timpuri, povestirea despre băiatul din Stepele Salice.

Aşadar, cele ce urmează s-au întîmplat la Majdanek. Aveam tifos, aiuram şi ceream o bucăţică de zahăr, ceva dulce, măcar o fărîmiţă.

Atunci a trecut pe lîngă mine infirmierul, un lingău al nemţilor, care avea o funcţie cu nume grecesc: îi zicea calefactor [1].

I-am strigat:

— Dă-mi puţin zahăr!

[1] Denumirea infirmierilor în lagărele de exterminare naziste.

Nici nu s-a uitat la mine.

Am început să strig din ce în ce mai tare:

— Dă-mi puțin zahăr! Numai o bucățică! Iți dau în schimb pîine! Am pîine multă!

Cum am pomenit de pîine, m-a auzit și s-a apropiat.

— Ai pîine? Pîine multă?

Am ridicat colțul saltelei de paie și i-am arătat șapte porții zilnice de pîine. O avere...

— Ia te uită cîte porții! Nu poți să mănînci? Ai călduri? Bine!

S-a scotocit prin buzunare, a scos o bucățică murdară de zahăr, mi-a întins-o și a început să înșface porțiile de pîine.

Ajunsese la a patra bucată, cînd s-a auzit deodată un trosnet, bucata de pîine a zburat în sus, calefactorul s-a pomenit cu o scîndură în cap, s-a lăsat jos și a încremenit așa, cu gura căscată.

— Nemernicule! Șapte porții pentru o bucățică de zahăr?

Am privit în sus. Vecinul din patul de deasupra mea scosese scîndura de sub saltea și-l pălise pe calefactor. Avea o față palidă, scăldată în sudoare, chinuită de spasme; în ochii lui verzi, îngustați ardea mînia. „Să-l omorîm pe șacalul[1] ăsta!" părea că spune.

Calefactorul a înțeles că e în primejdie și a luat-o la fugă, pierzînd pe drum porțiile de pîine. A dat buzna în camera S.S.-istului, țipînd

[1] In limbajul lagărului: deținuți care profitau în mod josnic de funcțiile pe care le îndeplineau.

că deținuții s-au răzvrătit, că au vrut să-l omoare.

In baracă nu mai sufla nimeni. Toată lumea știa că nemții se vor arăta numaidecît și că omul care nu îngăduise jefuirea unui bolnav era pierdut.

RUSKI DOKTOR[1]

De bună seamă că așa s-ar fi întîmplat, dacă n-ar fi fost acolo și doctorul Wieliczanski.

Doctorul Wieliczanski era și el deținut, dar se bucura de mare protecție. Il vindecase pe copilul comandantului lagărului, care, ori de cîte ori trecea pe lîngă el, îl bătea pe umăr și-i adresa cîteva cuvinte binevoitoare. S.S.-iștii preferau să nu se pună rău cu Wieliczanski, prefăcîndu-se că nu bagă de seamă cînd acesta îi îngrijea pe bolnavi și-i ajuta. Mulți oameni, care mai trăiesc azi, lui îi datorează viața.

— Simulantule! mi-a strigat el într-o zi, cînd medicul neamț — fie vorba între noi, neamțul era medic cum sînt eu mandarin — alegea bolnavii pentru gazare. Prefăcutule! Ai să ieși afară la cîmp! Chiar mîine am să te înscriu pentru muncă!

Și Wieliczanski mi-a tras o palmă, apoi m-a expediat rapid în pat. Binecuvîntat fie în veci pentru promptitudinea diagnosticului și siguranța mîinii!

[1] Doctorul rus (în limba rusă).

Cînd au venit așadar după numărul 3569, vecinul și apărătorul meu, medicul Wieliczanski l-a apărat din răsputeri. A strigat că el se opune, că, dacă i se ia bolnavul, se duce la comandant și-i spune cum fură calefactorul și cîte alte potlogării face.

Pînă la urmă a scăpat numai cu scandalul. Au răcnit, au amenințat, dar în cele din urmă s-au dus.

Numărul 3569 și-a descleștat degetele, și scîndura, pe care o ținea ca pe o sabie, a căzut cu zgomot pe podea.

De jos nu puteam să-i deslușesc fața — îi vedeam doar picioarele goale, care tremurau ușor, mîna crispată pe scîndură și zdrențele cămășii murdare, pe care răsuflarea lui scurtă, gîfîitoare, le mișca ușor pe pîntece. A ridicat un picior, ca să se cațăre pe pat, dar l-au părăsit puterile și s-ar fi prăvălit pe podea, dacă doctorul Wieliczanski nu l-ar fi ajutat să urce. A căzut greoi. Prin rupturile saltelei s-a scuturat peste mine o pleavă care cîndva fusese paie.

Wieliczanski l-a întrebat cum se numește și de unde e. Deținutul a răspuns mohorît, dar cu mîndrie:

— *Ruski doktor.*

Și așa i-a rămas numele.

În fiecare seară, după apel, se furișa cîte un prizonier sovietic în baraca noastră și întreba cu jumătate de glas:

— Aici e *Ruski doktor?*

Sau

— Doctorul Vova e aici?

Se apropiau de patul cu pricina, salutau scurt, dar cu voioșie, și băgau sub saltea ce aduseseră: o porție de pîine, o bucată de cîrnat, cîteodată un os fiert... După aceea, schimbau cîteva vorbe, își strîngeau mîinile, și vizitatorii plecau tăcuți, prudenți.

Vizitele acestea aduceau a pelerinaj. De bună seamă, deținutul 3569 era pentru grupa prizonierilor sovietici mai mult decît un doctor; poate că în jurul lui se creaseră legende, ba chiar aureola gloriei, poate că oamenii aceștia erau uniți printr-o taină necunoscută.

Zilele treceau. Pe măsură ce-i scădea temperatura, *Ruski doktor* își recăpăta... graiul polonez. Discuta cu mine în limba polonă cu un accent străin, e-adevărat, dar cu destulă ușurință și fără greșeli.

O dată l-am întrebat unde a învățat polona, care nu-i de loc ușoară.

A șovăit o clipă, apoi mi-a mărturisit:

— Nu-mi place să mint, dar... n-a sosit încă timpul să spun adevărul. Poate că va veni și ziua aceea.

Patru luni am așteptat această zi, mai bine zis această noapte.

NOPȚILE LA MAJDANEK

Numărul 3569 s-a însănătoșit înaintea noastră și a plecat la muncă. Eu am mai rămas un timp — după tifos făcusem o aprindere de plămîni.

Tocmai cînd să mă înscrie şi pe mine într-unul din detaşamentele de muncă, ne-am pomenit iar cu *Ruski doktor*.

Pistruii păliseră pe faţa lui prelungă, obrajii i se învioraseră. Avea bărbia rotundă şi gura de copil, fruntea înaltă şi sprîncenele ridicate a mirare. Ai fi zis că-i un băieţandru, un băiat mare şi puţin visător. Ochii verzui, mijiţi şi nasul acvilin nu se potriveau de loc cu acea faţă.

„E o pasăre rară — cine ştie? — poate răpitoare", gîndeam eu, privindu-l cum vine spre mine, înalt, sprinten, cu pas de cavalerist, în cizme ofiţereşti, cu o scurtă arătoasă.

— Te miri, desigur, că mă vezi aşa de elegant! mi-a spus el. Aşa m-au îmbrăcat băieţii. Abia au aflat că am fost numit medic aici, că au şi început să-mi aducă — unul cizme, altul o manta, al treilea o şapcă... „Ia-le, îmbracă-te! mi-au spus. Eşti cel dintîi medic rus la Majdanek, nu poţi să umbli ca un musulman [1]."

În glasul lui suna o mîndrie tainică, pe care i-o dădea ambiţia aceasta a compatrioţilor săi şi faptul că avea asemenea „băieţi".

Pe piept, în stînga, deasupra inimii, am văzut un triunghi proaspăt vopsit în roşu, cu o literă neagră „P", care mi-a stîrnit mirarea. Să fie polonez? Da' de unde! Doar chiar el spunea...

[1] Aşa erau numiţi în lagăr deţinuţii istoviţi, complet sleiţi de puteri, demoralizaţi, care umblau în zdrenţe.

— Te uiţi la triunghi şi te întrebi dacă am dreptul să mor aici ca polonez? Poate că da. Dar să lăsăm asta! Nu mai încerca să ghiceşti! Am să-ţi povestesc eu însumi altă dată.

S-a aşezat pe marginea patului şi mi-a spus de-a dreptul:

— Am venit să te iau cu mine.

— Unde să mă iei? Trebuie să mă întorc mîine la tîmplărie.

— Nu-i bine să te duci la muncă grea, cînd ai avut tifos şi aprindere de plămîni. Tîmplăria te-ar da gata numaidecît. Ascultă-mă! Eu sînt acum medic la Blocul 14 şi aştept cinci sute cincizeci de tuberculoşi, care vin din toate lagărele Europei. Mi-am şi ales sanitarii — numai deţinuţi politici, cîţiva oameni de nădejde. Nu-i nici un infractor de drept comun printre ei. Mai avem nevoie de cineva care să ţină registrele. Ai să fii un fel de contabil la spitalul meu.

Şi uite-aşa, în loc să mă duc la tîmplărie, am nimerit la Blocul 14 şi am început să ţin evidenţa viilor şi a morţilor. Diferenţierea precisă între blocurile şacalilor şi blocurile oamenilor se făcuse de mult la noi. În blocurile şacalilor se urmărea măcinarea fizică şi morală a prizonierului; în celelalte oamenii erau îngrijiţi cu adevărat. Şi trebuie să ştiţi că pentru a îngriji pe cineva într-un lagăr de concentrare însemna să dai dovadă de o iscusinţă deosebită şi să înfrunţi mari riscuri.

Numai un medic curajos, un om cu suflet nobil — şi un conspirator de mîna întîi — putea ţine piept presiunii medicilor S.S.-işti, a

căror menire era distrugerea rapidă și totală a deținuților. Primirea clandestină, prin Crucea Roșie, a medicamentelor trimise de familiile deținuților, organizarea aprovizionării cu alimente, ascunderea celor slabi, păstrarea secretului de bloc, acestea și multe alte sisteme de terapeutică practicată în spitalele lagărelor de concentrare nu fuseseră predate în clinicile universitare. Medicul de lagăr trebuia să umple aceste lipsuri din pregătirea sa și să le compenseze, exercitîndu-și spiritul de observație și practicîndu-și meseria sub amenințarea permanentă a spînzurătorii.

Prof. Michalowicz, chirurgul Poplawski, dr. Wieliczanski și alți cîțiva din asociația secretă a „Medicilor Buni" priveau gînditori la noul Bloc 14 de la ferestrele vechilor barăci ale spitalului.

— *Ruski doktor* cară paturile, își aduce bolnavii, se organizează. Va fi un coleg bun sau o canalie ?

Canaliile din blocurile șacalilor erau și ei în așteptare :

— Ce fel de individ o fi ? Cu ce poate fi cumpărat : cu îmbrăcăminte, cu vodcă ? Are cinci sute cincizeci de porții — hm, o afacere bună... Să bem o dată cu el, și-al nostru e ! O să ne putem bizui pe el.

După ce a pus toate lucrurile la punct, *Ruski doktor* s-a arătat îndată cine este.

— Mîine primim pachete, le-a spus el la cină oamenilor din colectivul său. Am văzut lista. Dobrzanski are pachet, Czyz și eu.

— Și dumneavoastră ?! a exclamat Dobrzanski, care nu putea să mintă și nici să se prefacă.

— Dar ce-ai crezut dumneata, că-s singur pe lume ? Am și eu o familie, și încă ce familie ! În ceea ce privește pachetele, propun să punem totul laolaltă. Sîntem șapte inși. Cinci vor primi pachete, iar doi nu. Știți prea bine că, atunci cînd faci cinste, ambele părți sînt adesea într-o situație jenantă. Așa că cel mai bun lucru e să fie o singură masă, un singur bucătar — atunci problema e rezolvată.

Propunerea a fost primită fără discuții. *Ruski doktor* a făcut apoi a doua propunere.

— La Kurpie, a rostit el și, cu un zîmbet ușor, a repetat, la noi la Kurpie, cînd te muți în casă nouă, faci o petrecere la care inviți vecinii. Se înțelege, vecinii buni. Primele trei pachete le-am putea destina acestei petreceri cu vecinii noștri. Ar fi o seară colegială, înțelegeți, i-am trata cu ce avem. Am invita cîțiva medici, însă nici o caiafă ! Am petrece împreună toată noaptea, am pune oameni de pază, am mai schimba o vorbă, am cînta, desigur nu prea tare. Cred că Czyz ar putea organiza bine treaba asta.

Într-adevăr, Czyz, un tînăr șef de echipă sau ajutor de șef — nu mă pricep bine la ierarhia minerilor — așadar, Geniek Czyz din Dabrowa, care muncise în subteran, în mină, și făcuse parte cîndva dintr-un cor muncitoresc de amatori, a organizat o inaugurare de toată frumusețea a Blocului 14 : s-a cîntat, au urmat apoi recitări și alte producții artistice, fără a lipsi

o expoziție a caricaturilor din lagăr, executate de creionul pictorului Wasniewski. Dobrzanski, cel mai de treabă și mai senin agronom pe care l-a dat vreodată regiunea Pulawie, a prezentat atît de macabru ultimele clipe ale lui Hitler. Himmler și Thuman al nostru, încît oamenii au petrecut de minune. În încheiere, la partea științifică, nestorul Szymanski, care studia lagărele nemțești încă din 1939, a ținut o preafrumoasă prelegere cu tema: „Buchenwald, Gross-Rosen și Dachau — indicații practice".

În timpul acestei prelegeri, Czyz m-a luat deoparte, între dulăpiorul cu fețe pentru pansamente și sobă, unde mi-a șoptit:

— Nu pricep nimic, nu pot să înțeleg și pace!

— Ce?

— Ei, ce-i cu doctorul nostru. E un rebus, îți spun eu, un rebus complicat! Ia gîndește: zice că e rus, dar poartă pe triunghi litera „P". Am văzut cu ochii mei în cartotecă, scrie negru pe alb: *Pole*[1]! Ei?

— Nici un „ei"! Nu-i nimic neobișnuit: e cetățean polonez de naționalitate rusă.

— De acord. Dar în cartotecă scrie că se numește Jerzy, iar cei doi prizonieri sovietici, care vin mereu pe aici, îi spun Vova. Și, pe urmă, de ce se bucură de atîta considerație în ochii lor? Spune!

— Așadar crezi că e ofițer sovietic?

— Așa am crezut, pe cuvîntul meu! Ba chiar că are un grad mare. Faptul că știe polona nu

[1] Polonez.

e de mirare; ar fi putut s-o învețe și la ei, unde se predă în cîteva școli. Pachetele i se trimit însă de la Lomza, unde se află familia lui. Locuiește în Polonia de multă vreme. Azi mi-a fredonat un cîntec popular, pe care eu, vechi corist, nu l-am auzit pînă acum. Iar *Varșovianca*[1] n-o știe! Ai auzit cum îmi tot cerea textul. Și nici *Rota*[2] n-o cunoaște! Ei, cum se împacă una cu alta? Și, fii atent, încă ceva: într-o singură săptămînă a făcut aici atîtea lucruri, încît toți s-au uitat cu ochii holbați de mirare. De unde o fi procurat atîtea haine, medicamente, pansamente? Are oameni, are legături cu orașul, relații, resurse, și asta numai după o săptămînă. Numai un vechi *heftling*[3], cu școala unui lagăr greu, putea să pună la punct toate astea cu atîta ușurință, la Majdanek, într-un timp atît de scurt. Iar el susține că n-a mai fost nicăieri, că a venit aici de-a dreptul din închisoare! Ei?

Și Czyz, prin învălmășeala frazelor sale dezlînate, exclama mereu intrigat „ei", pînă cînd am izbucnit:

— Ia mai dă-mi pace, omule! Poate să fie și contele de Monte Cristo!

— Tocmai! a prins Czyz ideea mea din zbor. Tocmai! Și eu am crezut că-i vreun conte să-

[1] Cunoscut cîntec muncitoresc revoluționar.

[2] Cîntec patriotic popular, pe versuri de Maria Konopnicka (1842—1910), scriitoare din perioada realismului critic polon. Acest cîntec era socotit ca un al doilea imn național al Poloniei.

[3] Deținut (în limba germană).

răcit și emigrat. Dar nu se prea potrivește. Să tot aibă patruzeci de ani. Deci, ce vîrstă putea să aibă pe vremea țarismului? Paisprezece ani! Putea fi pe atunci cel mult în corpul cadeților. Iar sergentul-major Skoropad spune că doctorul nostru cunoaște la perfecție milităria. N-o fi doctor, o fi căpitan. Ei?

Timpul dezleagă toate enigmele, și munca laolaltă apropie oamenii, oricît de deosebiți ar fi. In vîrtejul grijilor și greutăților de fiecare zi, deosebirile de vîrstă, religie și origină se estompau, rezervele reciproce dispăreau. Lupta cu noroiul, cu intrigile, lupta pentru hrană, încălzit, lupta pentru viață, paza împotriva dușmanului — toate acestea constituiau o grea încercare a caracterelor în deznădăjduitul Bloc 14, și *Ruski doktor* și-a cîștigat respectul medicilor polonezi, ca și pe acela al propriului său colectiv.

Lucrul acesta era vădit încă din prima lună. Intr-una din zile, s-a întors palid de la *Schreibstube*[1], tîrîndu-se pînă la patul său, pe care a căzut aproape fără cunoștință. S-a aflat apoi că ceruse pentru a treia oară calciu, în condica pentru procurarea medicamentelor, cu toate avertismentele.

— Vrei să faci un sanatoriu la Majdanek? a răcnit *Lagerarzt*[2]-ul. Ai pretenții din ce în ce mai absurde!

Și-i ordonase să facă patru sute de culcări.

[1] Cancelaria lagărului (în limba germană).
[2] Medicul lagărului (în limba germană).

Ruski doktor a zăcut cîteva zile, după care a încetat să mai fie *ruski,* devenind pur și simplu un bun medic al Blocului 14, apreciere pe care oamenii se străduiau s-o exprime prin dovezi mărunte de grijă și bunăvoință.

După patru luni, între noi se înfiripase o prietenie trainică. Eram uniți ca o familie, fiind favorizați de liniștea care domnea acum în spital. Cei care aveau să moară mureau, iar cei cărora nu li se umflaseră picioarele munceau senini în fumul înecăcios de oase arse, deoarece tăria speranței și a obișnuinței este uriașă în om.

Nemții, atenți la ecoul înfrîngerilor înfricoșătoare de pe front, aproape că nu se mai amestecau în treburile administrative, pe care le lăsaseră în seama colectivului de medici polonezi. Crucea Roșie din Lublin forțase, în sfîrșit, porțile spre cîmpul chinuiților deținuți, aprovizionîndu-i legal pe bolnavi cu supe hrănitoare și pîine albă, iar ilegal cu medicamente strecurate în pîine. Presimțind apropierea furtunii, țara întreagă se grăbea să le vină în ajutor. Ploua cu pachete. Foamea dispăruse. Mortalitatea scăzuse. Spitalul de la Majdanek trăia cele mai frumoase zile.

Deodată, însă, au sosit nopțile de groază.

Frontul sovietic se apropia.

Toți deținuții sănătoși au fost expediați din Majdanek. Au rămas numai cîteva mii de infirmi și bolnavi.

— Pe noi de ce ne-or fi lăsat aici, se întrebau neliniștiți bolnavii, ca să ne predea bolșe-

vicilor? Nu! Într-o noapte o să ne ucidă pe toţi, fără excepţie: bolnavi, medici, sanitari şi...

Ca să nu mai tragi încordat cu urechea la huruitul dubelor, ca să nu te mai chinuieşti tot căutînd să ghiceşti ce se va întîmpla, exista un singur mijloc: să sporovăieşti toată noaptea.

Niciodată în viaţă n-am vorbit atît, niciodată nu m-am simţit atît de folositor cuiva ca atunci.

Aveam o oarecare experienţă: timp de doi ani, cît fusesem educator, povestisem băieţilor în dormitor tot felul de istorii. Mi-am amintit aşadar şi acolo de cărţile citite, de filmele văzute cîndva, de întîmplările auzite de la unul şi de la altul, am combinat una cu alta, am mai adăugat pe ici pe colo, ticluind diferite basme, povestiri, amintiri — indiferent ce — străduindu-mă numai ca totul să fie cît mai colorat, cît mai captivant, ca o aventură să urmeze după alta, ca lumea să se deschidă largă şi liberă, ca omul s-o străbată îndrăzneţ, puternic şi luminos...

Ascultătorul meu cel mai îndatoritor era *Ruski doktor*. Ştia să asculte admirabil, ca un copil. El cel dintîi dădea semnalul pentru începerea povestirilor. Se vîra lîngă mine sub pătură şi mă oprea:

— Stai! Aşteaptă o clipă! Încă nu m-am aşezat bine... Ei, gata, dă-i drumul! Ne oprisem aşadar acolo unde preoteasa Ajana din templul Benares spusese: „Hainul Guru va fi ucis de omul cu cap de argint; acesta îl va ucide cu cuţitul, deşi în mînă nu va avea cuţit..."

Am parcurs aşadar şirag isprăvile călătorului care sosise cu cinci sute de ani în urmă din

îndepărtatul miazănoapte în ţara maharadjahului. Privind faţa atentă a ascultătorului meu, îmi dădeam seama bine că era furat de firul povestirii. Tot ce săpaseră pe această faţă anii de învăţătură, anii de muncă ştiinţifică, anii de înjosire din timpul războiului, dispărea treptat, piereau şi doctorul, şi deţinutul, lăsînd loc unui adolescent visător...

Într-o noapte, totuşi, n-am mai putut să povestesc. Zăceam fără vlagă, nepăsător la tot ce se petrecea în jur. Nu-mi mai veneau scrisori de acasă. Din Varşovia soseau veşti tot mai alarmante despre execuţii în masă, arestări, devastări. Mă gîndeam cu grijă la ai mei. Ce s-o fi întîmplat cu Basia? Jarek o mai fi trăind?

Nemaiavînd ce le povesti, tovarăşii se strînseseră lîngă Wasniewski, care le explica ce e sufletul şi cum poate să perceapă lumea înconjurătoare.

Ruski doktor s-a foit pe pat şi s-a ridicat într-un cot.

— N-ai inspiraţie? mi-a şoptit. Bine. Astăzi o să-ţi povestesc eu ceva. Îţi va putea servi ca temă... pentru cineva... cîndva... cine ştie... poate o să scrii chiar un roman... Pentru că viaţa mea e un adevărat roman.

O STANIŢĂ DINCOLO DE MAREA DE AZOV

Vino mai aproape... Aş vrea să-ţi povestesc încet, numai ţie, deşi nu numai ţie, ci şi mie însumi. O dată, înainte de sfîrşit, înaintea ulti-

mului capitol, tot trebuie să-și revadă fiecare cartea vieții de la prima pînă la ultima filă.

Să asculți cu atenție, fiindcă această carte a vieții mele e ciudată! Stimulează-ți imaginația, ca să poți înțelege totul!

Mai întîi, amintește-ți harta: Marea Neagră, Crimeea și, dincolo de ea, un „lac“ uriaș — Marea de Azov. După această mare, spre răsărit, peste Don, în Stepele Salice, se află sătucul meu, o staniță căzăcească...

Ai ieșit vreodată cu tata în stepă la arătura de primăvară? Ai gonit vreo herghelie de cai la adăpat în amiezile fierbinți? Ai stat culcat măcar o singură noapte lîngă focul stins, cu ochii ațintiți la stele, alături de bunicul care povestea, povestea și în cele din urmă adormea?

Nu?

Ei, atunci cum să-ți înviez, prietene, culorile și mirosurile stepei?

Cum să te fac să înțelegi că acest pămînt liber și fără capăt te îmbată, te farmecă? Vorbe! vei spune. Pămîntul e pămînt și e peste tot la fel, nimic deosebit.

Ascultă...

În stepă, lîngă o vale adîncă, se află printre livezi o staniță albă ca o filă ruptă din istorie. De o sută de ori arsă, de o sută de ori dărîmată, mereu cotropită, ea trăiește totuși peste oasele pecenegilor, tătarilor și kirghizilor, ale atamanilor tîlhari și esaulilor de cazaci.

În orașe s-au schimbat timpurile, și puterea, și obiceiurile, dar pînă acolo n-a ajuns nimic. Stanița a rămas aceeași de veacuri, a nimănui, ca o filă ruptă din istorie.

Pînă cînd în afundul stepelor a pătruns școala. O școală înființată în stanița vecină.

Trebuia să mă scol în zori, să adăp calul, să-i pun șaua și să gonesc opt verste (și o verstă e mai mult decît un kilometru!) pînă la acea școală neașteptată, pînă la acea școală dăruită stepelor întunecate.

Vei întreba, poate: „De unde s-a ivit această dragoste de învățătură la un copil crescut în neștiința celor săraci?“

Nu știu nici de data asta dacă o să înțelegi. Ție ți s-a dăruit învățătura într-un oraș mare, ai fost îmbiat s-o iei ca pe un medicament amar. Și ai luat-o, fără să-ți dai seama de ce și pentru cine. Eu, însă, a trebuit să fur învățătura ca merele din grădina vecinului. Și ce-am furat am dat înapoi de îndată oamenilor. Am văzut de la început care erau roadele învățăturii.

Se întîmplă adesea, în serile de iarnă, să stai cu o carte în mînă. Oamenii vin „la această luminiță“. Pun la cale treburile gospodărești, bîrfesc puțin despre un vecin sau altul, după care ar vrea să asculte alte lucruri, să vorbească despre ceva nou. Dar despre ce? Bunicul a povestit de o mie de ori despre războiul cu turcii, tata despre războiul japonez și cel cu nemții. Toate sînt știute și rășstiute, totul e vechi.

Se apropie deci de mine.

— Ce citești, Vovka?

— Citesc despre Ermak, cum a cucerit Siberia.

— Păi, spune-ne și nouă! rostește tata, bucuros că se poate lăuda cu băiatul lui. Degeaba ți-am dat eu calul să te duci la școală?

Ascultă povestirea, apoi cad pe gînduri. „De unde o fi fost Ermak? Oare nu din stanița noastră? Cît pămînt a cucerit atunci? Și cît mai avem acum?“

— Ia spune, Vovka, bunăoară: ce e Rusia?

— Rusia, răspund eu, este a șasea parte a globului pămîntesc.

— Care glob? Ce tot vorbești?

Le explic că pămîntul seamănă cu un măr, că se învîrtește ca un bondar mereu în jurul lui și al soarelui.

— Aș, se împotrivesc ei, te cam întreci cu gluma! Dac-ar fi așa, am cădea cu toții de pe un astfel de măr. Cum se poate ca un măr să se învîrtească mereu? Cine-l împinge? Răspunde, dacă știi!

— Nu știu asta, n-am învățat încă.

— Aha, păi vezi, așa spune: „Nu știu“. Da' nu-ncerca să ne sucești capul, nouă, oameni bătrîni... Ia spune mai bine cît de mare e Rusia? Cîte zile, să zicem, ar trebui să merg eu ca s-o străbat de la un capăt la altul?

— Ei, asta-i după cum socotești. Dacă, de pildă, pornești de la Marea Baltică pînă la Oceanul cel Mare, ai de mers ca la opt mii de kilometri. Și acum Vlas Danilîci, ia spune, cît poți să faci dumneata într-o zi pe jos?

— Păi, să zicem, vreo șaptezeci de kilometri.

— Nu faci atîta! se aud glasuri. Într-o zi faci atîta, dar așa, mereu, zi după zi, nu poți.

— Ei, atunci să zicem că fac patruzeci de kilometri pe zi.

Iau o hîrtie și socotesc.

— Ar trebui să mergi șase luni și douăzeci de zile.

— Oho, atîta pămînt, zici?! se minunează ei și se liniștesc. Ne ajunge! Dă doamne să-l putem ara!

SĂMÎNȚA ÎNVĂȚĂTURII

Pe măsură ce înaintam cu învățătura, foloasele și îndemnul celor din jur creșteau. Unuia îi scriai o scrisoare, altuia o cerere către autorități, celuilalt îi socoteai impozitul... Mereu alte întrebări, alte probleme, alte interese. Alergam așadar din ce în ce mai des la unchiul meu.

Nici un copil din staniță nu se putea lăuda cu un asemenea unchi: era bogat, se pricepea la ierburi, avea un papagal și un picior de lemn.

Cu piciorul acela se întorsese din războiul cu japonezii. Își așezase gospodăria pe un loc pustiu de peste rîu, unde trăia singuratic, după ce-și schimbase felul de viață; nu mai ara, fiindcă nu mai putea să meargă după plug. În schimb, își înfiripase o stupină și o livadă de pomi roditori. După zece ani stupina și livada lui erau vestite pretutindeni în împrejurimi.

Tata nu știa să citească și nici să scrie, dar unchiul era un „cărturar“. Nu terminase nici o școală, dar învățase singur și citea stăruitor.

Datorită tocmai acestui unchi m-am dus la școală: unchiul l-a silit pe tata să mă lase. Aveam în el un confident, un apărător și, în același timp, un îndrumător.

— Citește, ștrengarule, citește! îmi spunea el mereu. Știi tu ce-i cartea? Uită-te la mine cum fac stupii! Cu ce-i fac? Cu ferăstrăul ăsta, cu rindeaua și burghiul... Numără cîte scule din astea sînt pe poliță! Fiecare unealtă e folosită pentru altă muncă. Și cartea, Vovka, e de asemenea o unealtă, cea mai bună unealtă. Numai să bagi de seamă, copile, că sînt și unelte prost gîndite sau prea vechi, tare tocite, care nu mai pot fi de nici un folos. Păcat de vremea pierdută cu ele! Poți să strici și lucrul.

Îmi plăcea îndeosebi să socotesc.

Aflam mereu alte mijloace de a socoti, pînă cînd ajunsesem cunoscut în toată stanița.

O dată a venit la tata Vlas Danilîci și l-a rugat:

— Vecine, împrumută-mi-l pe Vovka pentru două săptămîni!

Îi cerea copilul cu împrumut, ca și cum i-ar fi cerut plugul ori calul.

În staniță începea plata dărilor în cereale. Căruțele trăgeau înaintea magaziei, mai bine zis, înaintea unei șuri mari. Țăranii se apropiau, arătau vechile chitanțe de plată a impozitelor și spuneau cîte puduri vor să dea ca avans.

Pe mine m-au așezat pe un butoi în fața șurii, în loc de masă mi-au pus dinainte două scînduri geluite, au așezat deasupra un teanc mare de hîrtie și două creioane (unul ieftin, obișnuit, ca să fac socotelile, celălalt chimic, ca să trec socotelile pe curat), alături au pus o pungă cu bomboane, iar lîngă butoi, la îndemînă, o găleată cu alune.

— Socotește, Vovka, socotește! Cînd obosești, mai iei o acadea, mai ronțăi o alună. Odihnește-te! Nu ne grăbim. Numai să socotești bine, fără greșeală.

L-au cinstit și pe tata cu un sfert de mahorcă.

După ce am sfîrșit socotelile pentru toți gospodarii și am scris cît a dat fiecare și cît a rămas să mai dea, după ce am trecut totul pe chitanțe, i-au spus tatei să vină cu căruța și i-au dat zece puduri de grîu.

Am plecat apoi încet spre casă. Întreaga staniță văzuse roadele minunate ale învățăturii.

ÎNTRECEREA GEOMETRILOR

De cînd cu chitanțele pentru cereale, oamenii mă vedeau cu alți ochi.

Mai înainte, cînd mă întîlnea careva pe uliță, dădea din cap:

— Să trăiești, Vovka!

Acum însă se înclinau și se descopereau, salutîndu-mă cu toată seriozitatea:

— Bună ziua, Vladimir Lukici!

Mă priveau ca pe un egal al lor, ei, niște gospodari în toată firea, pe mine, un băietan desculț.

Ehei, dar să vezi cînd am ajuns măsurător hotarnic!

Tocmai terminasem școala și nu știam ce să fac în timpul vacanței: să pasc caii acasă ori să mă duc la stupina unchiului.

În timpul acela au fost împărțite două gospodării, iar cîțiva țărani săraci se mutaseră la o fermă rămasă fără stăpîn, care arsese, înjghebînd un artel agricol. Aceștia l-au rugat pe tata să le măsor eu pămîntul și să stabilesc hotarele.

Unchiul îmi dădea ghes.

— Apucă-te de treabă, ștrengarule, nu te teme! Îți fac eu rost de o carte cu care nu dai greș.

M-am apucat așadar de lucru. După cîteva săptămîni de muncă încordată, sosește inginerul hotarnic al raionului și începe să țipe:

— Vă faceți de cap! Cine v-a dat voie să măsurați pămîntul fără mine?

— Bine, dar noi v-am chemat de acum un an. N-am putut să mai așteptăm.

— E caraghios! O batjocură! Să faceți dintr-un copil inginer hotarnic!

— Păi, a măsurat bine. Sîntem mulțumiți cum a făcut treaba.

— Da, dar nu sînt eu mulțumit. Un ciobănaș oarecare a înfipt cîțiva țăruși în pămînt, a măsurat ici, colo de mîntuială, și eu trebuie să întăresc acum toate astea?!

Era prea mult. Stîrnise ambiția staniței.

— E băiatul nostru, măsurătorul nostru, răspundem pentru el!

— Daaa? Ei bine, mîine mă apuc să verific. O să vedem noi dacă mai răspundeți și atunci!

Stanița a început să fiarbă.

— Vrea să-și rîdă de măsurătorul nostru? Lua-l-ar naiba de orășean!

— Să nu te lași! mă îmbărbătau. Ia-ți toate cărțile, toate măsurile! Să-l strîngi tare în chingi!

Seara oamenii se adunau în grupuri și puneau rămășaguri, întrebîndu-se care măsurător va izbîndi: al satului sau cel de la oraș?

Unchiu-meu șchiopăta de la un grup la altul și îndemna oamenii:

— Aveți încredere în Vovka, numai în Vovka! Cîrlanul nostru de stepă n-o să ne facă de rușine!

A doua zi au ieșit cu toții la cîmp. Ca arbitri au ales pe învățătoare și pe unchiu-meu. Aceștia urmăreau cu luare-aminte fiece mișcare a inginerului, ca nu cumva să mute țărușii din loc. Inginerul lucra însă cu seriozitate și doar din cînd în cînd, după ce verifica planurile, înjura de mama focului.

Seara s-au strîns cu toții pe o pajiște și inginerul raional a mărturisit cu sinceritate:

— Măsurătorile topometrului dumneavoastră nu sînt absolut exacte, dar sînt cu mult mai bune decît măsurătorile acelui idiot de la cancelarie, care a făcut planurile și le-a trimis spre verificare. Așa stînd lucrurile, cetățeni, vă cer iertare! L-am jignit pe nedrept pe măsurătorul dumneavoastră. Voi face corectările necesare și voi întări hîrtiile cu semnătura mea.

Deodată, din toate părțile au izbucnit strigăte ca niște vîlvătăi. Uralele cutremurau văzduhul. De bucurie oamenii băteau din picioare, fluierau. M-au apucat de mîini și de picioare și au început să mă arunce în sus.

Unchiu-meu s-a urcat pe un pietroi şi a strigat:
— Cine-a învins să facă cinste! Cine-a pierdut să facă şi el cinste, drept pedeapsă că n-a avut încredere în omul nostru!
I-au adus lui tata vodcă, cîrnaţi şi alte bunătăţi. Seara s-a încins un ospăţ cum nu mai fusese de mult în staniţă.
Din sfert în sfert de ceas unchiu-meu ţinea cîte o cuvîntare despre foloasele învăţăturii. Inginerul mi-a făgăduit să mă sprijine la cancelaria raională, iar tata, bine afumat, spre dimineaţă, a început să se plîngă că pier virtuţile şi bărbăţia căzăcească. La sfîrşit, a înşfăcat sabia şi, dintr-o lovitură, a retezat capul minunat al celui mai bun berbec pe care-l aveam. Asta a făcut-o fără să fie nevoie; numai aşa, ca să se sumeţească.
Şi pentru că berbecul trebuia mîncat, cheful a început din nou.

CINA FATALA

A venit toamna. Îl întrebasem de cîteva ori pe tata cînd mă trimite la oraş să învăţ mai departe.
— Învăţătura ta s-a terminat, mi-a răspuns tata. O să rămîi socotitor în staniţă, la gospodăria ta. Mai mult nici nu-ţi trebuie.
Dacă am văzut că singur n-o scot la capăt, am dat fuga la prisacă, la unchiu-meu, să-l îmbuneze, să-l înduplece el pe tata.
Şi iată că într-o duminică vine unchiul la noi, cu o balercă mare de miere, chipurile ca de obicei, în vizită, iar mie îmi şopteşte: „Să bagi de seamă, azi îl înduplec negreşit!“
Tata porunceşte mamei să pregătească cina, iar pe frate îl pofteşte la masă, pe care pusese un clondir.
„Hm, nu e bine, gîndeam eu, n-o să se sfîrşească totul cum trebuie. Nu-l înduplecă unchiu-meu pe tata.“
În toată lumea n-ai fi găsit doi oameni mai deosebiţi ca aceşti doi fraţi.
Unchiul era gras, chel, cu un picior de lemn, iar tata era înalt, vioi şi negru: nici ţigan, nici grec. Tata n-avea ştiinţă de carte, pe cînd unchiul era „învăţat“.
De cînd îşi pierduse piciorul, unchiu-meu parcă regăsise ceva în sine însuşi, se liniştise, şchiopăta prin viaţă neobosit, cu un zîmbet senin de îngăduinţă pentru oameni, cu o resemnare calmă pentru ambiţiile-i atît de îndrăzneţe odinioară.
Tata, în schimb, rămăsese un neliniştit, certat cu sine însuşi şi cu lumea. De felul lui om drept, dintr-o bucată, îşi pierduse totuşi controlul, ajungînd pînă acolo că nu mai ştia nici el pentru ce şi încotro se îndreaptă.
Trecuse prin două războaie — cel japonez şi cel german — se închisese în el însuşi, stăpînit de simţămîntul nedreptăţilor încercate, al lipsei de rost cu care se vărsase atîta sînge...
Cu fiecare păhărel dat peste cap, unchiu-meu se descătuşa din propriu-i înveliş, prea strîmt, se îndepărta de sine, cuprindea orizonturi tot mai largi, dezlega probleme tot mai complicate, cu mare uşurinţă şi cu vorbă meşteşugită.

Tata, dimpotrivă, se închidea în el însuşi, îşi amintea toate nedreptăţile, toate dezamăgirile, turna băutura de-a dreptul peste vechile răni şi, aprinzîndu-se, asculta întunecat, bănuitor, pus pe harţă, chiar pe gîlceavă.

Mă uitam la ei dintr-un colţ şi-mi spuneam mereu: „Nu-l îmbunează unchiu-meu pe tata la un pahar de băutură. Ar fi trebuit să-l cheme mai întîi la prisacă, să-i arate stupii cei noi şi abia după aceea să bea împreună un ceai, într-o seară liniştită, caldă..."

— Destul, să nu mai vorbim despre asta! am auzit deodată vocea tatălui meu. Ştiu ce gînduri ai. E zadarnic! Nu-l las pe Vovka să plece nicăieri. Trebuie să ajungă un gospodar de nădejde. Aşa vreau eu şi aşa va fi!

Atunci am intervenit şi eu:

— Tată, dacă nu mă laşi să mă duc la şcoală, plec de acasă.

— Ceee? a întrebat tata tărăgănat. Ia vino mai aproape! Spune încă o dată!

— Plec de acasă, tată.

Cînd m-a auzit, a sărit de pe laviţă şi mi-a tras o palmă.

— Afară din casa mea!

M-am dezmeticit abia în stepă. Noaptea era luminoasă, cu lună. În depărtare se zărea şura din curtea noastră.

„Aş putea să-i dau foc, mă gîndeam, dar pot să şi plec. Acum pot să fac orice."

Am simţit sînge în gură. Am dus mîna la nas: era ud şi mă durea.

Mi s-a părut c-o aud pe mama strigîndu-mă. M-am întors, mi-am spălat faţa în rîul apropiat şi am pornit-o de-a dreptul prin apă spre malul celălalt, în lumea largă.

HOINAR

Aş şterge cu cea mai mare plăcere acest an din istorisirea şi chiar din amintirea mea, o dată pentru totdeauna. Dar memoria e încăpăţînată şi nu poţi să ştergi nimic din ea. Iar povestirea mea ar fi mincinoasă, dacă aş trece sub tăcere lucrurile de care mă ruşinez. Eh, e tare greu...

Pe jos, cu căruţa, cu autocamionul, cu ce se nimerea, m-am îndreptat spre Volgograd.

Acolo m-am prezentat sub un nume de împrumut la Secţia de Cultură ca *bezprizornîi* [1] şi le-am spus că n-am nici tată, nici mamă şi vreau să învăţ.

M-au trimis la un internat.

A fost prima lovitură, deoarece nu era un internat obişnuit, ci o închisoare.

Trebuie să-ţi spun, prietene, că în timpul acela, în primii ani după războiul civil, Uniunea Sovietică a fost lovită, pe lîngă alte nenorociri, şi de plaga copiilor părăsiţi, a aşa-numiţilor *bezprizornîi*. Mii de copii loviţi de soartă, sălbăticiţi, rătăceau de colo-colo prin toată ţara. Iarna se

[1] Vagabond, fără căpătîi (în limba rusă).

strîngeau în haite ca lupii, vara umblau cîte unul, cîte doi. Pe atunci n-aveam încă un număr îndestulător de școli și cămine pentru copii și nici educatori bine pregătiți. Erau cazuri cînd indivizi fără scrupule aflați la conducerea căminelor făceau din casele de copii adevărate spelunci.

Am nimerit tocmai într-o astfel de speluncă. Învățătoarea știa mai puțin chiar decît mine, directorul se făcea înțeles de cele mai multe ori cu varga și întregul personal fura. Era foamete, frig și mizerie.

În cele din urmă, elevii, care voiau doar să se adăpostească acolo într-un fel peste iarnă, n-au mai putut rezista, au spart magazia de alimente și, la îndemnul unuia Grișka, au fugit la Odesa.

— E un oraș minunat, așezat lîngă o mare caldă, îi ademenea Grișka. Acolo nu-i iarnă aproape de loc. În stîncile de dincolo de plaja Langeron sînt niște peșteri rămase de la pirați. O să ne aciuim acolo. De mîncare o să facem rost în port. Vă învăț eu cum!

Peșterile s-au dovedit într-adevăr minunate, dar groaznic de friguroase și, pe deasupra, erau ocupate de „copiii fără căpătîi" din Odesa. S-a încis o încăierare atît de crîncenă, încît a intervenit miliția și ne-a dus pe toți la închisoare. Acolo am fost împărțiți: cei din Volgograd într-o celulă, cei din Odesa într-alta, cîțiva grav răniți la spital, iar un mort a fost dus la morgă.

Au început apoi cercetările: cine l-a ucis?

Cei din Odesa m-au arătat pe mine. Le-am spus că nu-i adevărat. Eu i-am sărit în ajutor

lui Grișka și l-am lovit pe atacator în stomac, dar cu cuțitul l-a lovit altul.

— Care altul? m-au întrebat.

Cum nu puteam să-l dau în vileag pe Lonka, le-am spus că nu-mi amintesc. Toată apărarea mea semăna mai degrabă cu o încercare obișnuită de a ieși din încurcătură.

Și așa, acuzat de omor, am nimerit într-o casă de corecție.

Acolo era și mai rău. Împreună cu Grișka, am rezistat pînă-n mai, apoi am fugit în Caucaz.

Am rătăcit toată vara. Am avut parte de soare mult, de fructe multe, de și mai multe vînătăi și dispreț din partea oamenilor. Vremea începuse să se răcească, frunzele îngălbeniseră. Era timpul să ne gîndim la un adăpost pentru iarnă.

În cele din urmă, Grișka a cedat stăruințelor mele.

Am plecat amîndoi noaptea, pe acoperișul unui vagon de tren, spre Rostov pe Don, un oraș mare, în care puteai să te pierzi ușor, să începi o viață nouă.

Pe drum ne-am luat cu vorba. În întuneric eu am zărit cel dintîi gura tunelului ce se apropia și abia am izbutit să mă agăț de un coș mic de tablă. Grișka n-a mai apucat să facă la fel. L-a smuls curentul de aer.

În zori, cînd trenul s-a oprit într-o stație din stepa cubană, am fost alungat de pe acoperiș. Au început să mă fugărească. Obișnuit cu astfel de încercări, am izbutit să mă ascund printre saci într-un vagon de marfă de pe o linie secundară.

Glasurile și pașii urmăritorilor s-au îndepărtat. Am mai așteptat puțin și, încredințîndu-mă că nu mă vede nimeni, am sărit din vagon. Mergeam pe linie, la întîmplare, dorind un singur lucru : să mă îndepărtez cît mai mult de acea stație, de acei oameni care mă fugăriseră.

Cînd am trecut prin dreptul cabinei, acarul s-a uitat afară și m-a recunoscut.

— Ei, parazitule! mi-a strigat el. Păduche pe capul clasei muncitoare!

Îi era atîta silă, încît nici n-a mai fugit după mine — doar a scuipat și a trîntit ușa cabinei.

Multe umiliri înghițisem, multe priviri pline de ură, multe jigniri și batjocuri. De astă dată totuși era prea mult...

De astă dată se umpluse paharul.

Eram flămînd, la capătul puterilor. Aveam în urma mea o noapte de încordare groaznică, imaginea pieirii prietenului meu... Și unde mai pui că acarul acesta semăna foarte mult cu unchiumeu: era gras, chel și în clipele libere citea dintr-o carte.

Șinele au început să vibreze, să uruie. Urechea mea încercată a recunoscut apropierea expresului.

N-avea rost să mai amîn. La ce bun? Să sfîrșesc ca un tîlhar? Să se facă astfel pe voia tatei?

Mi-am scos cămașa, am înfășurat-o în jurul capului, legîndu-mă strîns cu mînecile peste ochi și mi-am pus gîtul pe șină...

PRIMUL EDUCATOR

Uruitul roților se apropia tot mai mult, tot mai mult...

Am auzit șuieratul locomotivei, am simțit un șuvoi de aer, o lovitură în grumaz, o smucitură... și iată-mă ținut strîns din spate.

Cămașa mi se smulsese de pe ochi. Expresul se oprise pe linia vecină. Oamenii căscau gura de la ferestre. Lîngă mine se aflau acarul și impiegatul.

— Să vedeți, m-am uitat afară în ultima clipă! îi explica acarul impiegatului. Cînd, ce să vezi: parazitul ăsta își pusese capul pe șină. Firește, am schimbat îndată macazul și expresul a luat-o pe linia cealaltă.

S-a iscat o hărmălaie cumplită. Mă întrebau toți deodată: impiegatul, acarul, conductorii, călătorii. „Pentru ce ai vrut să te omori?" Îmi strigau că e o rușine, o lașitate, un păcat chiar!

Da' eu nimic — amuțisem.

În starea de apatie în care mă aflam, am fost dus la șeful miliției raionale.

Era tinerel și curățel. Biroul lui era de asemenea curățel și aranjat cu grijă. Biroul proaspăt spoit, șeful proaspăt numit.

Asemenea tineri erau totdeauna cei mai primejdioși: din orice fleac făceau o problemă gravă — te cercetau îndelung, amănunțit, după regulament, apoi scriau, scriau, scriau... tăiau în carne vie fără pic de inimă!

Tinerelului nostru, însă, nu-i ardea de loc să scrie. I-a expediat numaidecît pe vorbăreții feroviari.

— Bine, bine... o să cercetez, văd eu despre ce e vorba. Puteți pleca.

S-a uitat la mine (avea ochii veseli, parcă puțin ștrengărești) și m-a apostrofat pe neașteptate cu asprime:

— Ce-i cu tine, pușlama, ai vrut să te sinucizi tocmai în timpul mesei? Ca să scrie miliția procese-verbale despre o gură flămîndă ca tine?! Nu încerca să ne duci de nas! Alioșka! l-a strigat el pe milițianul de serviciu. Prînzul pentru mine! Adu și pentru călătorul ăsta! Mai repede! N-are timp, pleacă imediat.

Alioșka a adus două castroane cu ciorbă de varză și două farfurii cu păsat de hrișcă prăjită. Numai mirosul acestor mîncăruri și te amețea!

— Mai vrei o strachină? Te așteaptă un drum lung, așa că trebuie să mănînci bine.

Am înghițit într-o clipă și a doua porție.

— Ei, acum zi-i!

— Ce să zic?

— Ce vrei. Treaba ta! Poți să minți, poți să spui adevărul. Dacă ai chef s-o iei razna, fă-o cel puțin cu meșteșug, după șablon. Am în dulap douăzeci și trei de șabloane bătute la mașină. Primul șablon: „M-am rătăcit de părinți, am auzit că sînt la Kiev și mă duc să-i caut acolo!“ Al doilea șablon: „Tata guvernator și mama contesă au fugit peste graniță și se află la Paris. Eu am rămas, pentru că vreau să muncesc pentru popor, să răscumpăr astfel păcatele strămoșilor mei.“ Șablonul trei: „Părinții nu mi-i

amintesc, am crescut într-un orfelinat, am răbdat de foame și de frig, am fugit și rătăcesc de colo-colo“. (Aici trebuie să numești un orfelinat care nu mai există; altfel ți se-nfundă.) Șablonul patru: „Nu-mi amintesc nimic, mi-am pierdut memoria, sînt un arierat“.

Pe măsură ce-mi înșira „șabloanele“, simțeam cum mi se taie răsuflarea: omul acesta cunoștea toate mijloacele, toate trucurile, toată viața așa-zișilor *bezprizornîe*.

— Ei, acum alege: după care șablon vrei să dai declarația? Îți trec numaidecît numele, pronumele, după aceea „șablonul nr...“, și cu asta basta. Păcat de timp! Am treburi mai importante.

— Am să spun adevărul.

— Hm, asta e mai rău! Pentru adevăr nu există șablon. Există numai conștiință.

— Am conștiință. O să spun totul.

Și mi-am povestit viața pentru a nu știu cîta oară. N-am ascuns nimic, nu m-am cruțat. Pentru mine era limpede: dacă nu mă va crede nici omul ăsta, apoi nu mă mai poate ajuta nimic — voi rămîne pentru totdeauna un *bezprizornîi* de a cărui conștiință nu-i pasă nimănui, un viitor pungaș.

Șeful miliției raionale rămase pe gînduri. Își aprinse o țigară.

— Da... într-adevăr, povestea e nouă. N-am în dulap ceva asemănător. Una din două: ori am descoperit „șablonul nr. 24“, ori am dat peste un om cinstit. Stai puțin... Ai spus că tatăl tău te-a bătut, te-a alungat de acasă și n-a voit să te trimită la școală... Pentru asemenea fapte tre-

buie pedepsit. Cum se numește ? Unde locuiește ?

— N-am să spun.

— De ce ?

— Pentru că e totuși tatăl meu. Și apoi, n-aș vrea să se afle în staniță că am ajuns un vagabond.

— Înțeleg. In locul tău, nici eu n-aș trîmbița astfel de lucruri... Dar mai e o ieșire.

A rupt două file din carnet și a început să scrie.

— Dă biletul ăsta impiegatului stației și o să-ți dea un bilet de tren pînă la Rostov! Poftim încă un bilet! Te prezinți cu el la adresa pe care ți-am scris-o și întrebi de directoare, de Nina Petrovna. Ai să intri într'un colectiv mare, organizat, și ai să începi o viață nouă. La 27 mai în acea casă minunată se sărbătoresc opt ani de existență a instituției. Au să se adune toți foștii elevi. Atunci o să ne întîlnim, pentru că și eu am crescut în casa aceea.

UN MINUNAT FRAGMENT DE ENCICLOPEDIE

Ne-am întîlnit într-adevăr după opt luni, la 27 mai, cu prilejul aniversării instituției.

Gavrilov (așa se numea șeful miliției raionale) venise împreună cu o tînără foarte înaltă și foarte serioasă.

— Mi-am adus logodnica, i-a spus el Ninei Petrovna, strîngîndu-i mîinile. V-o las aici sub observație : să-mi spuneți dacă va fi o bună soție pentru mine !

— Dar dacă și tu ai să fii un soț bun pentru dînsa nu te-ai întrebat ? Lasă, Kostea, o lămuresc eu numaidecît, îi spun eu ce poamă ești !

Și Nina Petrovna a luat-o pe tînără cu ea, iar eu am plecat cu Gavrilov.

I-am arătat dormitoarele băieților și fetelor, sala de mese, sala de lectură, clasele, clubul... Gavrilov a remarcat multe schimbări în acea clădire mare, cu două etaje, de cînd o părăsise el.

Trecînd prin atelierele mecanice, pustii, am zărit la aparatul de sudură electrică un băietan îndesat, negru ca un malac, cu șorț de piele și cu ochelari de protecție, care-și făcea de lucru, învăluit tot într-o ploaie de scîntei licăritoare.

— Asta-i Lonka, i-am spus eu lui Gavrilov cu jumătate glas. Vă amintiți, v-am povestit, cel care a ucis un băiat cu cuțitul în peșterile de la Odesa. În locul lui am fost eu atunci învinuit. V-am spus...

— De ce lucrează în zi de sărbătoare ?

— Vrea să termine pînă diseară darul lui pentru Nina Petrovna : o lampă de birou.

După prînzul comun, care a avut loc în grădină, a urmat pe o estradă spectacolul colectivului nostru teatral. După aceea toată lumea a vizitat sala în care erau expuse obiectele lucrate de noi.

Seara, sus, deasupra acoperișului, s-au aprins focuri de artificii în toate culorile (surpriza colectivului de pirotehnicieni : Jora, Iașa și Chudzielec). Din vălmășagul de stele și fulgere s-a desprins pînă la urmă o inimă uriașă, orbitoare. Era impresionant ! Toți au înțeles simbolul —

lumina, inima nobilă a unei femei mărunte de statură și încărunțite. Privirile tuturor s-au îndreptat spre Nina Petrovna.

Să-ți mai spun, prietene, cîte vorbe din inimă s-au spus în seara aceea de mai? Ce distracții, ce surprize au fost, cîte glume s-au spus, ce bucurie zguduia întreaga casă?

Abia spre dimineață m-am trîntit pe pat amețit, copleșit de fericire. Am încercat să-mi amintesc, să-mi confrunt emoțiile pe care le trăisem în casa aceea. Totul se învălmășea. Știam că mă aflu acolo abia de opt luni, că de trei luni merg la școala medie. Aveam șaisprezece ani. Rămăsesem mult în urmă. In anul următor trebuia să dau două clase, pentru ca după doi ani să mă pot înscrie la facultate.

Voiam să devin medic, să ajung un învățat cu renume, să dau o luptă necruțătoare cu moartea — oriunde m-aș arăta, spectrul ei să pălească înaintea mea.

Visam să se scrie despre mine în enciclopedie. „Vladimir Lukici Dergaciov — savant de talia lui Pavlov, Mendeleev, Pasteur. S-a născut într-o staniță îndepărtată din Stepele Salice. A avut o copilărie nefericită. Neînțeles de cei din jur, s-a zbătut să învețe mai departe. Intr-o zi, tatăl lui l-a pălmuit. Aceasta l-a făcut pe ambițiosul băiat să fugă de acasă..."

Se întîmplase oare într-adevăr așa? E totdeauna atît de simplu și de ușor? Fără suferințe, fără greutăți?

Desigur, nu-i totdeauna așa. Ce greu îmi era să evoc imaginea întunecată a suferințelor mele, nimicnicia omenească, greșelile proprii, rușinea...

Cînd ziua apasă și rănește, noaptea aduce alinare. Memoria trezește amintirile plăcute, clipele trăite revin, luminate ca pe o peliculă. Nu visezi adesea iarba fragedă, copilăria, o dimineață la pîrîu, mîngîierea cuiva ori un zîmbet drag?... Ei, vezi? Există probabil o lege a echilibrului psihic. Altfel, după două săptămîni am fi înnebunit în acest Majdanek. Ne-am fi aruncat în sîrmele electrice, am fi smuls viața din noi ca pe o măsea stricată.

Ascultă, deci, tovarășe, povestea mea, așa cum o alcătuiește imaginația unui deținut: cu tablourile ei nu prea clare, totdeauna zugrăvite în culori mai luminoase decît au fost în realitate. Caută printre ele umbrele, completează-le, dacă vrei, dar nu mă întrerupe. Ingăduie amintirilor să se reverse în voie...

DIMIL-VANICI ȘI FENOMENELE SALE

Ehei, fumegi întocmai ca Dîmil-Vanîci! Nu ți-am vorbit încă despre el? E în legătură cu Lonka... Dă-mi un foc! Putem fuma liniștiți. Miller nu mai vine. Nemții beau în cancelarie, își îneacă în băutură spaima de sfîrșitul apropiat...

Ți-am pomenit de Lonka.

Ți-am spus cum era Lonka: un hoț vesel. Fura uneori, la nevoie, și vagabonda din plăcere. O făcea numai din dorința de a-și trăi viața din plin, cît mai departe, cît mai variat și mai intens cu putință. Fiind un om plăcut, cîștiga

pretutindeni simpatii. Bunăvoința o primea ca pe ceva ce i se cuvenea de drept, el însuși plătind binele cu bine, dar dacă cineva îi făcea o nedreptate, se răzbuna cu socoteală, calculat și pînă la satisfacția deplină.

În timpul „odiseii" noastre — ții minte, de la Odesa — Lonka a dovedit o inventivitate și o capacitate de a se descurca deosebite. Toți îl prețuiau pentru planurile sale de acțiune iscusite și pentru spiritul de solidaritate. În toiul luptei cu cei din Odesa l-a crestat cu cuțitul pe un lungan, care voia să-i crape capul lui Grișka cu un basalîc[1].

Abia în închisoare am aflat însă că Lonka are niște „mîini de aur".

Așa decretase Kondrapulo, iar Kondrapulo era un adevărat oracol, faimos printre spărgătorii caselor de bani.

În douăzeci și cinci de ani de carieră criminală acesta colindase lumea întreagă. Pe valiza lui văzusem ștampilele închisorilor din Chicago și Boston, Madrid și Berlin. Hoții mai vîrstnici tremurau înaintea acestei maimuțe pirpirii și păroase. Ne spuseseră că lui nu-i rezista nici o casă de bani, că trăgea pe sfoară orice poliție, făcîndu-se nevăzut.

De astă dată, însă, nu s-a mai făcut nevăzut. A murit în închisoare. Înainte de a muri, l-a descoperit pe Lonka.

[1] Un fel de cuțit tătăresc.

Din plictiseală, a început să joace cu Lonka mai întîi „dame", apoi „cheile" și, în sfîrșit, jocul american „caută comoara".

Kondrapulo a jucat cu Lonka toată ziua, cu un entuziasm din ce în ce mai mare. Abia spre seară a răsuflat:

— Măi, Lonka, tu ai „mîini de aur"! Pînă acum cunoșteam o singură pereche de asemenea mîini: acestea, le vezi? Și a întins spre Lonka mîinile sale năpădite de un păr negru și des, mîini cu degete lungi, nervoase, de virtuoz. Ești băiat deștept, așa că te iau ucenic. Cel puțin să nu mor fără urmași, să nu mi se irosească arta în vînt. Tu o să ajungi un mare tehnician!

Tehnician a ajuns Lonka la Rostov, pe stradă. Se afla într-o situație foarte grea, așa că l-am adus la casa noastră. Cu siguranță, însă, că n-ar fi rămas mult acolo, dacă n-ar fi fost inginerul Dîmil-Vanîci.

În realitate se numea Burov, Dimitri Ivanovici. Aceste nume însă fuseseră de mult date uitării, rămînînd doar prescurtarea: Dîmil-Vanîci.

Fuma într-adevăr ca o locomotivă[1]. Cînd intra în ateliere, se iveau mai întîi niște rotocoale de fum, apoi luleaua lui cu un ciubuc uriaș, după care „ateriza" însuși conducătorul atelierelor mecanice. Spun „ateriza", deoarece Dîmil-Vanîci nu putea să meargă pe picioarele sale. Paralizat de o contuzie în timpul războiu-

[1] *Dîmiti* — a scoate fum, a fumega (în limba rusă).

lui civil, se deplasa cu ajutorul unui cărucior, pe care și-l făcuse el însuși, acționat manual. Mîinile îi rămăseseră întregi: niște labe vînjoase, roșii, care știau să mînuiască sprinten, cu ușurință, orice mecanism.

În treacăt fie zis, uitîndu-se la acest atlet cu barba cenușie, afumată și privirea vioaie, aveai impresia că, adormit de treizeci și trei de ani, ca Ilia Muromet, uriașul legendar din poveștile populare, se va scula deodată și, cu o lovitură de picior, va zvîrli cît colo scaunul de metal pe roți.

Era un conducător ciudat al celor mai ciudate ateliere din lume.

Lucrau acolo numai cei care voiau și numai atunci cînd aveau poftă. Nici un curs, nici un plan de acțiune nu tulbura neorînduiala care domnea în baracă. Cîteodată se lucra acolo pînă noaptea tîrziu, fără ca Nina Petrovna să bănuiască ceva; alteori atelierul agoniza, pentru că Dîmil-Vanîci nu era acolo. Se închidea în camera lui, înconjurat de un vraf de cărți și schițe.

— Ce tot meșterește acolo? căutau să ghicească băieții, privind spre ferestrele perdeluite.

— Ia uitați-vă cum mai fumegă! Fumul iese tot mai năvalnic prin ferestruica deschisă.

— Ei, curînd o să-l auzi: „Fffe-no-me-nal!“

Sosea, în sfîrșit, ziua cea mare. Atelierul se umplea de fum, frînele căruciorului scrîșneau, și ochilor cîtorva credincioși, care rămăseseră

lîngă cleşte, li se arăta fața palidă, dar senină a maestrului.

Vestea despre evenimentul epocal se răspîndea în tot internatul. Cei din ateliere alergau de pretutindeni, de la hulubărie, de la grajd, de la terenul de sport... Dezertorii, care în timpul lipsei șefului trădaseră metalul, începînd să lucreze în lemn, la tîmplărie, se strecurau înăuntru rușinați.

Dîmil-Vanîci îi cuprindea pe toți cu o privire luminoasă. Pe fața lui se citea iarăși încrederea în sine. Iradia voință, convingere. Fără să-și scoată luleaua din gură, începea să ne încredințeze taina.

— Ştiţi măi, băieţi, că se poate... mda... desigur... se poate!

— Ce se poate, Dîmil-Vanîci?

— Am putea să schimbăm... mda... să înlocuim... mda... ffe-no-me-nal!

La auzul acestui cuvînt, ucenicii se apropiau, înconjurîndu-i scaunul. Pufăind, Dîmil-Vanîci povestea despre noua sa invenție, o dată pentru totdeauna. Fenomenal!

Băieţii, ameţiţi de viziunea unor transformări nemaiîntîlnite, își recăpătau încet-încet cumpătul și treceau la atac, cerînd amănunte. Începeau discuții tehnice îndelungate, care durau de obicei cîteva zile. În sfîrșit, atelierul era închis, secretul invenției păstrat cu sfințenie și numai vacarmul de iad care răzbătea de acolo vestea țării sovietice o nouă epocă.

Nici una din aceste invenții nu trecuse pragul atelierului, dar — lucru în aparență ciu-

dat — faptul acesta nu clătina încrederea băieților în geniul lui Dîmil-Vanîci și nici nu le scădea înflăcărarea pentru noua muncă. Vezi, de fiecare dată rămînea în casa noastră ceva din aceste invenții, rămîneau amintirile emoțiilor trăite.

Așa, de pildă, după epoca magazinelor automate, care trebuiau să lichideze cozile din fața magazinelor de servire, au rămas în cămin o mulțime de lacăte.

Băieții atrăseseră atenția că automatele trebuie dotate cu lacăte foarte sigure, care să întreacă iscusința hoților. Dîmil-Vanîci a dat din mînă disprețuitor față de un asemenea fleac. Asistenții lui n-au dat însă înapoi, căznindu-se să rezolve problema, după cum îl tăia capul pe fiecare. Maestrul, însă, se înțelege, n-a putut privi multă vreme nepăsător lucrul de mîntuială al lăcătușilor noștri, văzîndu-se silit să coboare pînă la niște obiecte așa de neînsemnate ca lacătele. Le-a explicat diferitele mecanisme ale lacătelor cu piedică, în formă de tobițe, și a lucrat împreună cu ei, pînă cînd a meșterit un lacăt rezistent la orice șperaclu. „Lacătul fenomenal" a fost imediat pus la ușile atelierului. Pe o față au săpat inscripția „Ciuciu", iar sub ea binecunoscuta imagine [1]. Băieții s-au apucat să facă tot soiul de lacăte și lăcățele. Dîmil-Vanîci, în schimb, s-a încuiat

[1] Degetul cel mare scos între arătător și mijlociu, în semn de dispreț față de cineva.

iarăși în camera lui. „Ciuciul" îl epuizase psihic, îl dezgustase de magazinele automate.

Aceeași soartă au avut-o și tramvaiele de apă. În urma lor au rămas în cămin doar clopoțeii, semnalele, paratrăsnetul și amintirea nemaipomenitei epoci de electrificare, cînd sirenele urlau în atelier pe toate tonurile, cînd „clapele de semnalizare mușcau" aerul, iar peretele proaspăt tencuit a crăpat. Dîmil-Vanîci era, fără îndoială, un inginer capabil, un om cu vaste cunoștințe, dar nu avea puterea să-și ducă planurile pînă la capăt. Acestea nu rezistau uriașei munci de cercetare pe care o cerea înfăptuirea lor. De altfel, nu este exclus ca procesul lui de gîndire să fi avut de suferit de pe urma contuziei din timpul războiului.

— E un fantezist! spuneau despre el prietenii.

— Ba e de-a dreptul nebun! pretindeau dușmanii, cerînd îndepărtarea lui.

— Profesează dezordinea și aprinde imaginația copiilor cu proiecte pe care nu sînt în stare să le realizeze!

— Ascultați-mă! îl apăra Nina Petrovna. Școala noastră nu este o școală profesională. Atelierele sînt necesare pe lîngă cămin în primul rînd din motive pedagogice; ele trebuie să-i îndrume și să-i pregătească pe copii pentru o muncă oarecare, să le trezească pasiunea pentru ea. Inginerul Burov îndeplinește această sarcină. Credința lui fanatică că totul e posibil pentru mintea omenească și veșnica lui dorință de a folosi cuceririle tehnicii pentru

4—1503

rezolvarea problemelor sociale sînt valori educative, constructive și, credeți-mă, apropiate tineretului...

LONKA DESCHIDE „CIUCIUL"

M-am abătut iarăși pomenind de Nina Petrovna și l-am pierdut din vedere pe Lonka. Dar ți-am povestit toate acestea ca să înțelegi la ce ateliere și sub conducerea cui nimerise Lonka.

Lonka s-a dus la ateliere din prima zi, îndată după masă. Lucrase cîndva într-un atelier de unelte, iar altă dată la o lăcătușerie. Îi plăcea mecanica.

— Mă duc să văd ce tot ciocănesc acolo, mi-a spus el. O să mai vorbim diseară.

Seara, însă, Lonka nu s-a mai întors de la atelier. Am aflat de la băieți ce tărăboi se iscase.

Lonka comisese un adevărat sacrilegiu.

— Într-adevăr, v-ați numit lacătul cum nu se poate mai nimerit: „Ciuciu". Atîta și face! și le-a arătat cu cele trei degete ucenicilor ce valoare are lacătul lor fenomenal împotriva hoților. Vi-l deschid numaidecît!

Dacă Lonka ar fi bătut pe cineva, sau ar fi stricat ferăstrăul mecanic, nu s-ar fi grăbit nimeni să-l pîrască. Făcuse însă un lucru mai grav: își bătuse joc de onoarea atelierului!

Ucenicii au dat fuga spre camera în care Dîmil-Vanîci lucra de cîteva zile la o nouă invenție și i-au spus, prin fereastră, ce ofensă i se adusese.

— Așa a spus? Fenomenal! Să-l deschidă! și Dîmil-Vanîci a trîntit fereastra la loc.

Lonka a primit toate uneltele trebuincioase și s-a apucat să meșterească un șperaclu. Lacătul s-a arătat însă foarte viclean și rezistent. Băieții își frecau mîinile, urmărind acțiunile infructuoase ale lui Lonka.

— O treabă ca asta cere liniște. Sînteți prea mulți aici! s-a răstit Lonka enervat. Lucrez mai bine noaptea. Închideți-mă aici la noapte și mîine dimineață găsiți ușile deschise.

A doua zi au găsit, totuși, ușile închise. Au alergat la inginer după cheie și au deschis atelierul.

Lonka ședea pe bancul de lucru cu o legătură de chei false în mînă. Fluiera, bălăbănindu-și picioarele. Își mușcase buzele pînă la sînge de ciudă. Se stăpînea, însă. Nepăsător la înțepături și ironii, cu privirea încordată, învîrtea inscripția batjocoritoare a lacătului — nepătrunsa taină a „Ciuciului".

— Nu plec de aici pînă nu deschid „Ciuciul"! mi s-a destăinuit el seara în dormitor.

S-au scurs zile de trudă încordată, de încercări și înfrîngeri. Lonka se așeza în fiecare seară pe patul meu și-mi spunea totul ca odinioară, în închisoare:

— Așa lacăt mai zic și eu! Lua-l-ar... Nici Kondrapulo n-ar fi scos-o la capăt cu el. Dîmil-Vanîci ăsta are cap, nu glumă!

Înfrîngerea lui Lonka devenise un fapt împlinit pentru atelier. Încercările lui încăpățînate de a deschide lacătul erau privite cu îngăduință, ca o idee fixă care nu poate face rău nimănui.

Cînd, deodată, după zece zile, s-a răspîndit vestea că Lonka a deschis „Ciuciul“!

Aflînd de aceasta, Dîmil-Vanîci a venit la atelier. S-a uitat la cele trei șperacle — două de fier, iar al treilea subțire, ca un arc, din oțel călit — l-a întrebat pe Lonka cum a descoperit secretul mecanismului și a început să pufăie din lulea a mirare.

— Ai mîini de aur... mda. Și un cap... fenomenal!

Îndată după asta, Dîmil-Vanîci a plecat. N-avea timp de pierdut. Trăia de pe acum în altă epocă.

Atelierul a rămas iarăși pustiu. Băieții s-au împrăștiat care încotro, cu excepția cîtorva radioamatori entuziaști.

Lonka a rătăcit cîteva zile fără nici o treabă. De plictiseală a făcut o brichetă. Se gîndea dacă n-a sosit cumva vremea s-o șteargă spre alte meleaguri.

Acest gînd i-a fost zădărnicit de „locomotivă“. Dîmil-Vanîci s-a întors la atelier cu capul sus, răspîndind rotocoale de fum și entuziasm.

— Știți voi, ștrengarilor, că se poate... mda... într-adevăr se poate? și a descris cu ciubucul în aer un arc uriaș. Să supui spațiul! Mmda... Fiți atenți... Uniunea Sovietică... Suprafețe fenomenale! Șosele? Drumuri de fier? Fleacuri! Locomoție de melc! Întreaga Rusie trebuie să se înalțe în aer dintr-o dată și pentru totdeauna! Avioane mici, avioane ieftine, simple... Mda... milioane de avioane pentru toată lumea, „aerotrăsuri“!

— Ați și făcut o asemenea „trăsură“ zburătoare pe hîrtie?

— Da.

— O s-o lucrăm la noi?

— Nu. O să facem numai modelul. Mmda... Lucru de precizie. Cine se simte în stare?

Și-a plimbat privirea îngrijorată pe fețele elevilor, oprind-o asupra lui Lonka.

— Tu vrei să lucrezi?

— Da, dar e sigur că trăsura asta o să zboare? l-a întrebat Lonka.

— Sigur!

— Pe cuvînt?

— Ai cuvîntul lui Burov! Ai văzut „Ciuciul“. Nu-ți ajunge?

— Bine, am să lucrez.

— Așa! Tu și Jora. Mmda... în doi, sub supravegherea mea. O să executați tot ce poruncesc eu, cu precizie, pînă la sutimi de milimetru!

După trei luni a avut loc proba de zbor a modelului „aerotrăsurii“. A parcurs o distanță de o sută de metri și, cu toate că s-a sfărîmat, izbindu-se de un păr, ce se înălța prostește pe linia de zbor, succesul a fost deplin. Atunci a luat ființă clubul tinerilor constructori, și președintele lui, Lonka, a plecat la școala mecanică.

În ceea ce privește însă deprinderile, năravurile din timpul cînd era *bezprizornîi,* îndeosebi cele legate de ușurința cu care dispunea de bunul

altuia, nu-ți mai spun nimic, căci asta e o poveste mai lungă.

Asemenea transformări — ca să spunem lucrurilor pe nume — nu se înfăptuiesc dintr-o dată. Trecem prin multe încercări grele, deseori ne poticnim și luăm mereu de la capăt lupta cu noi înșine.

Știi ce? Mi se pare că tocmai această supunere a ființei noastre lăuntrice, tinzînd spre perfecțiune, înseamnă cultură, pe cînd supunerea naturii și a materiei nu e decît civilizație. Din acest punct de vedere, Kapo, șeful crematoriului, este un individ foarte civilizat, însă cu totul fără cultură, deși are probabil studii înalte.

După ani de zile, Lonka a ieșit învingător din această luptă. Era nu numai un om civilizat, ci și un om de cultură. Respecta bunul altuia, în afară de cazurile — ca să fim sinceri — cînd era vorba de vreo unealtă sau un aparat foarte rar (avea mania de a strînge unelte frumoase). În asemenea împrejurări, Lonka ceda uneori tentației și, ca să întrebuințăm un eufemism, și le însușea, sau, ca să fim și mai îngăduitori, le împrumuta... Din păcate, aceasta se întîmpla chiar după ce devenise inginer.

VLAS DANILICI ÎL REGĂSEȘTE PE RĂPOSAT

Trecuseră doi ani. Eram de pe acum în ultima clasă — înainte de examenul de maturitate, cum se zice la voi în Polonia — și mă bucuram de drepturi extraordinare în cadrul instituției: îmi

aveam camera mea de lucru și primeam un mic salariu, deoarece îndeplineam funcția de pedagog.

O dată, într-o primăvară timpurie, am plecat la tîrg cu cîțiva băieți mai mari. Autocamionul nostru era cunoscut acolo. Oamenii ne-au înconjurat imediat.

— Ce vă trebuie astăzi, Vladimir Lukici?

— Azi aș avea nevoie de cincizeci de kilograme de unt, o sută de kilograme de cașa, două sute de kilograme de făină de grîu, puțin piper și frunze de dafin.

Lumea a început să foiască în jurul nostru — se știa doar că sînt un client de nădejde. Am verificat marfa cu băieții, m-am tîrguit, băieții s-au tîrguit și ei; îi adusesem cu mine, fiindcă exista un principiu — elevii să facă ei înșiși totul în cămin: să se gospodărească singuri, să treacă prin toate grijile, bucuriile și necazurile unei familii mari.

În sfîrșit, am încărcat marfa și negustorii au iscălit chitanțele. Tocmai le număram banii, cînd deodată cineva îmi pune mîna pe umăr. Mă întorc și de cine dau cu ochii... de Vlas Danilîci!

Mă îmbrățișează, mă strînge la piept, mă sărută.

— Vladimir Lukici... De o jumătate de oră mă uit la dumneata și nu-mi vine să-mi cred ochilor! Maistrul socotitor al staniței, geometrul nostru iubit! Noi te-am plîns de atîtea ori, te-am socotit îngropat, acoperit cu pămînt, iar dumneata trăiești? Și încă pe picior mare? Vino să te mai pup o dată, răposatule drag!

Oamenii căscau gura la noi, băieții mei se înghionteau, șușoteau între ei... Îl iau, deci, pe Vlas Danilîci după mine în autocamion și-i spun :

— Șezi, Vlas Danilîci ! Mergem la mine și o să vorbim acolo.

După ce ajungem, îl conduc pe Vlas Danilîci prin instituție și-i arăt totul :

— Aici e dormitorul băieților cu nouăzeci de paturi... Aici dormitorul fetelor cu șaptezeci și cinci de paturi... În camera asta ne facem lecțiile... În asta nu e voie să se vorbească. Trebuie să fie liniște deplină. Cui i s-a urît cu larma colectivului, cine e trist sau vrea să se concentreze, vine aici și se odihnește. Aici facem gimnastică, aici e baia...

Vlas Danilîci mergea în vîrful picioarelor după mine, se uita cu religiozitate la tot ce-i arătam, neputîndu-se mira îndeajuns :

— Măi să fie ! Ce minunății... pe scară națională ! Și mătăluță ești mai mare aici ?

— Nu, eu sînt doar ajutor.

— Ei, nu te mai preface ! Am văzut doar cu ochii mei că toți copiii te ascultă.

Vlas Danilîci și-a revenit din uimire abia în camera mea și acolo a început să povestească :

— N-ai mai recunoaște stanița, Vladimir Lukici, atît de mult s-a schimbat în ultima vreme. Colhozul, ale cărui pămînturi le-ai măsurat, are acum de două ori mai mult pămînt, a ridicat clădiri noi, a adus tractoare. Avem și un magazin, și o Casă Populară. Pe scară națională, crede-mă ! Umblam pe aici tocmai după niște fonduri pentru Casa Populară — se știe doar că rostul unui președinte de soviet sătesc e să alerge

în toate părțile. Treceam prin piață, cînd deodată dădui cu ochii de mătăluță. O, doamne, patru ani sînt de atunci ! Te-am plîns cu toții. Mama matale a făcut și o slujbă de înmormîntare... Și cînd colo, iată-te înviat din morți ! Întoarce-te, răposatule drag, întoarce-te cît mai repede acasă ! Avem nevoie acolo de un om învățat, pe scară națională !

— Vlas Danilîci, ascultă-mă, îmi spuneai că m-ați înmormîntat. Ei bine, nu mă mai dezgropați ! E mai înțelept așa. Ce-a fost n-o să mai fie. Acasă nu mă mai întorc. Așa că te rog să nu spui nimănui, dar nimănui că m-ai întîlnit. Dă-mi cuvîntul dumitale ! Altfel nu te las să pleci de aici.

Vlas Danilîci clipea din ochii căprui, asuda, se foia pe scaun, încercînd să mă înduplece, dar pînă la urmă n-a mai avut ce face — și-a dat cuvîntul.

— Mai bine nu ne-am mai fi întîlnit ! mi-a spus el la plecare, mîhnit din inimă. Așa, parcă a fost un vis, o nălucire trecătoare.

CUM ȘI-A ȚINUT CUVÎNTUL VLAS DANILÎCI

Vlas Danilîci era un om deosebit de vioi, de sociabil și activ. Oriunde se punea la cale ceva, de cîte ori se adunau undeva oamenii, se ivea numaidecît și barba roșcată, răsfirată, încăruntită de-a binelea și se auzea basul adînc, de arhimandrit al președintelui sovietului sătesc.

Lumea privea cu un zîmbet îngăduitor slăbiciunile președintelui guraliv, peste măsură de curios și doritor totdeauna să se afle pe primul plan, prețuind la el în primul rînd faptul că vorba lui era vorbă, că era cinstit în muncă, rezistent și neobișnuit de ager.

Ce chinuri trebuia să îndure un astfel de om, condamnat la tăcere după o descoperire atît de senzațională! Ia gîndește-te: să afli că un om pe care toată lumea îl credea mort trăiește și să nu poți să spui nimănui! Era ceva peste puterile lui.

La cîteva zile după întoarcerea lui Vlas în sat, a avut loc la Casa Populară o adunare în problema școlii celei noi. Învățătoarea le vorbise sătenilor despre necesitatea de a ajuta școala. Oamenii începuseră să ia cuvîntul.

Unul a spus:

— Printre noi se află unii care nu înțeleg ce mare lucru e învățătura.

Altul a adăugat:

— Ba e unul printre noi care și-a alungat feciorul de acasă pentru că voia să învețe mai departe.

Învățătoarea a profitat de ocazie și, voind să folosească acest exemplu pentru lămurirea oamenilor, a început să le povestească ce elev bun fusesem eu.

— Acest băiat ar fi ajuns cu siguranță inginer. Păcat că a pierit!

— Poate n-o fi pierit! a răsunat deodată glasul lui Vlas Danilîci.

— Cum asta? Doar s-a făcut și o slujbă pentru el, după ce maică-sa a avut vedenia aia, s-au auzit voci.

— Și eu am avut o vedenie, a răspuns serios Vlas.

— Dumnezeule mare! a strigat mama. Știe ceva! Vlas Danilîci, știi ceva despre Vovka? Nu mă chinui, spune-mi, pentru numele lui dumnezeu!

— Nu e vremea să spun aici dacă știu sau nu știu. Ei, dacă ne-ai pofti la o masă, am putea sta de vorbă, am vedea care vedenie e mai adevărată: a mătăluță ori a mea?

Cuprinsă de presimțiri, mama a alergat acasă.

Acasă — cum să zic — lucrurile nu stăteau tocmai bine. Mama nu-i putea ierta tatălui meu că din pricina lui își pierduse băiatul și-i amintea de asta cu orice prilej. Frate-meu mai mare îi ținea partea mamei. Deseori aveau loc discuții aprinse. În cele din urmă, fratele meu s-a mutat, întemeindu-și gospodăria lui, iar tata s-a înăcrit cu totul — aproape că nu mai dădea ochii cu oamenii.

Cînd mama a pomenit de vorbele lui Vlas, tata s-a mărginit să clatine din mînă disprețuitor.

Mama însă nu s-a dat bătută. A alergat la fiul cel mare, care lucra la cooperativă, și l-a rugat să dea o masă, chiar dacă avea să se împrumute de bani.

Ei, și în aceeași seară s-a adunat la noi la cină un întreg consiliu de familie: tata, unchiu-meu, frate-meu, Vlas și alte cîteva rude.

Vlas Danilîci ședea pe locul de cinste, cu o înfățișare sărbătorească, solemnă, aproape bi-

blică. A băut grav un pahar, încă unul, și abia după al treilea a început să-și mîngîie barba roșcată, răsfirată.

— M-am dus, rogu-vă, la Rostov, a început el. Oraș mare și zgomotos de ți-e și frică. Pe scară națională, zău așa! Cînd am ajuns acolo, eram frînt de oboseală. Mă uit în dreapta, în stînga — văd un gard de fier, iar dincolo de gard, o grădină mare. Mă rog... M-am așezat sub un măslin ori sub un plop, nu-mi aduc bine aminte, am închis ochii și am avut, dragii mei, următoarea vedenie...

— De cînd te ai bine cu sfinții? l-a întrerupt mușcător tata. Ești membru de partid și ai vedenii?

— Oricare președinte de soviet sătesc poate să aibă vedenii, fără să ceară voie anume pentru asta, i-a răspuns grav Vlas Danilîci. Ei, și cum zic, iată că deodată înaintea ochilor mei s-a dat deoparte o perdea ca la teatru și am văzut un tîrg mare, locul de întîlnire al patimilor omenești, Sodoma și Gomora, pe scară națională! Deodată a venit un autocamion zugrăvit cu păsări-balauri. În el era un sicriu, iar pe sicriu stătea tînărul din basmul *Sadko, oaspetele cel bogat*. Cînd mă uit la el, văd că are nasul olecuță cocoșat, sprîncenele nițeluș arcuite, ochii visători și niște pistrui aprinși și mari ca niște picături trecute prin strecurătoare...

— N-avea cumva un semn mic ca o aluniță deasupra sprîncenei stîngi? a întrebat mama cu glas tremurător.

— Ba da, avea chiar o aluniță. „Cine naiba o fi, zău așa? mă tot gîndeam eu. E cu putință oare ca un răposat să vină cu sicriul la tîrg?" Între timp, toți se plecau dinaintea lui și-l întrebau pe întrecute: „Ce doriți astăzi, Vladimir Lukici?" Și el le răspundea: „Vreau o sută de kile de unt, o sută de saci de făină, un sac de piper și o cutie cu frunze de dafin. Mai repede! Azi plătesc chiar cu sicriul meu!" Se bucura lumea, ca și cum sicriul ar fi fost de aur. Într-o clipă i-au adus de toate. A încărcat...

— Cum putea să încarce o sută de saci într-un autocamion? a întrebat tata cu îndoială.

— Am spus eu că era un singur autocamion? Erau trei autocamioane! A încărcat totul, a aruncat sicriul și a plecat. A ajuns în strada Octombrie Roșu și a oprit în fața unei case albe, frumoase. Le-a poruncit băieților să care marfa în magazie, iar el s-a îndreptat spre sălile de clasă, unde era biroul lui, trecînd prin dormitoare, săli de mese și prin mijlocul unei mulțimi de copii mari și mici, care se dădeau la o parte din drum, întîmpinîndu-l cu bucurie. S-a așezat la birou, a luat niște cărți groase și i-a spus elevului de serviciu: „Acum vreau să învăț mai departe, ca să mă fac doctor. Să fie liniște!" Elevii de serviciu și-au strigat unul altuia pe toate glasurile: „Liniște! Vladimir Lukici învață, ca să se facă doctor!" Și s-a așternut o asemenea liniște, că m-am cutremurat și m-am trezit.

— Asta e o născocire prostească! a bombănit tata.

— Așteaptă! l-a întrerupt mama. Cum zici că se numește strada?

— Octombrie Roșu.

— Și casa cum arăta? Îți amintești?

— Da, îmi amintesc. Era o casă albă, cu două caturi. La colţ, deasupra porţii, atîrna o tăbliţă pe care scria Nr. 4...

REVEDEREA

Iţi dai seama acum că revederea noastră era de neînlăturat. Ne-am întîlnit însă într-un loc cu totul nepotrivit, în clasă.

In şcoală eram de mult cel dintîi la fizică şi chimie. Tot timpul liber îl închinam acestor obiecte, lucrînd împreună cu profesorul, pe care-l ajutam în laborator. Cînd acesta a plecat la un congres care se ţinea la Harkov, mi-a spus ca în săptămîna aceea, cît va lipsi el, să conduc eu lucrările în laboratorul de chimie cu o grupă mai mică.

In ziua aceea trebuia să le vorbesc băieţilor despre oxigen şi să fac experienţe. Eram încă sub impresia referatului pe care-l prezentasem cu o zi înainte într-un cerc ştiinţific cu tema: „Pe drumul marilor descoperiri". Mă gîndeam că nu poate exista un roman mai captivant decît vieţile lui Mendeleev, Pasteur, Curie-Sklodowska ori Edison. Căile descoperirilor sînt adesea fantastice.

Aşa s-a întîmplat că, în loc de oxigen, am început să le vorbesc copiilor despre un om genial, pe care revoluţia franceză l-a decapitat pentru neonestitate în viaţa particulară, dar care a izbutit totuşi să introducă un spirit nou în lumea

ştiinţei, rămînînd pentru totdeauna în paginile cărţilor.

Tocmai le arătam aparatul lui Lavoisier, care a pus cel dintîi numele de oxigen gazului necunoscut pînă la el, dovedind că acesta intră în compoziţia aerului.

Am auzit deodată un plîns potolit. M-am uitat la elevi. Toţi întorseseră capetele spre uşa de sticlă.

Pe coridor se afla mama. Plîngea cu faţa lipită de geam şi cu ochii pironiţi asupra mea.

Am alergat într-un suflet de la catedră şi i-am deschis uşa. Mama mi-a căzut în braţe.

— Vova, Vovocika... bîiguia, cuprinsă de o fericire fără margini. Băieţelul meu cel mai drag... Atîţia ani...

— Mamă, măicuţă iubită... Linişteşte-te! Şezi aici! Isprăvesc numaidecît şi mergem la mine.

Am aşezat-o în ultima bancă şi am vrut să continui lecţia, dar n-am mai putut. Nu izbuteam de loc să-mi stăpînesc tremurul glasului şi nici să-mi adun gîndurile. Elevii nu mai puteau nici ei să se concentreze. Se tot uitau la bătrînica scundă, cu basma, de la ţară, cu ghete ţărăneşti, înalte, care stătea în fundul clasei cu ochii aţintiţi la mine, ca fermecată. Il regăsise, în sfîrşit, pe Vovka al ei, cel alungat de acasă. Copilul ei, pe care-l socotea pierdut, era acum aşa de mare şi aşa de învăţat...

In sfîrşit, ne-a venit în ajutor clopoţelul. Am dat drumul elevilor şi am plecat cu mama spre camera mea.

Acea instituţie pedagogică îmi ţinea loc de casă şi de familie. Petrecusem trei ani acolo. In-

drăgisem noul mediu și fusesem îndrăgit. Învățasem, eram prețuit, aveam acum un drum în viață. Stăteam pe propriile-mi picioare...

— Nu mă mai tem de nimic, mamă... Oriunde m-aș duce, mă descurc.

— Așadar nu mai vrei să te întorci acasă ?

— Nu. Îmi sînteți foarte dragi, dar nu pot să uit anul acela cînd am colindat de colo-colo, ca un cîine fără stăpîn, umilit. Dar să nu mai vorbim despre asta ! O să vă scriu și o să veniți la mine. Nu e același lucru ?

Nu, pentru mama nu era același lucru.

A plecat neînduplecată, mîhnită, parcă și mai scundă. Între noi fie zis, călătorea pentru întîia oară cu trenul.

INTOARCEREA

O lună după aceea, după ce mi se dăduse certificatul de absolvire a școlii medii, am primit o scrisoare din partea tatei, scrisă de unchiu-meu. Tata mă ruga să-l iert pentru cele întîmplate cu patru ani mai înainte. Mă ruga să înțeleg și eu ce simte un om în vîrstă, care a trecut prin multe în viață, cînd chiar copilul lui, un băietan cu caș la gură, nu-i dă ascultare. M-a lovit pentru că era supărat și amețit de vodcă, dar mai degrabă ar fi lăsat să i se taie mîna, dacă ar fi știut că am să fug de acasă și am să trec prin atîtea încercări. De atunci n-a mai știut ce-i liniștea. Gospodăria s-a părăginit și oamenii îi

dau mereu peste nas pentru fapta aceea de demult.

„Poartă-te acum după cugetul și înțelepciunea ta ! Eu, fiule, îți trimit binecuvîntarea mea pentru drumul cel bun..."

Pe măsură ce citeam scrisoarea, ciuda încrîncenată din sufletul meu se topea văzînd cu ochii, pierea. Cît de greu trebuie să-i fi fost să-și înfrîngă mîndria, să-și recunoască vina înaintea fiului său !

În scrisoare erau și cîteva rînduri strîmbe ale lui Vlas Danilîci, în care-mi spunea că și-a ținut cuvîntul și n-a pomenit nimănui de întîlnirea noastră — a spus doar ceea ce a visat, lucru care se poate întîmpla oricui. Mă ruga de asemenea, în numele sătenilor, să mă întorc cît mai repede, altfel vor crede că țin nasul pe sus, că-i disprețuiesc pe ai mei... „pe scară mic-burgheză".

A doua zi, mi-am strîns lucrurile, am îmbrățișat-o pe Nina Petrovna, mama mea adoptivă, și am pornit-o pe drumul cel mare din stepă.

Mă vei întreba de ce am plecat pe jos și nu cu trenul sau cu automobilul ?

Pentru că așa plecasem de acasă și tot așa voiam să mă întorc. De altfel, se poate închipui o călătorie mai plăcută decît atunci cînd ai în buzunar o diplomă proaspătă, picioare sănătoase și nouăsprezece ani ?

După zece zile, am zărit în stepă, lîngă valea adîncă, stanița albă, ca o filă ruptă din istorie.

Am trecut rîul prin același vad ca și atunci, în noaptea aceea întunecoasă, cînd plecasem în necunoscut. M-am oprit pe meleagurile mele de baștină. Am luat o mînă de pămînt, pămîntul celor dintîi proiecte ale mele, ale celor dintîi visuri, l-am răsfirat în palmă și am izbucnit în plîns.

În viața mea am plîns de două ori : de curînd, cînd hitleriștii l-au ucis pe Lonka, și atunci... De asemenea lacrimi nu mi-e rușine.

CUM A ZBURAT BĂTRÎNA DERGACIOVA

Spre sfîrșitul verii i-am spus tatei că plec să învăț mai departe.

Tata m-a rugat să iau la drum ceva de-ale gurii, dar am refuzat.

— Cum ? Nu vrei să iei de la tatăl tău ? Așadar, încă mai îmi porți pică, tot n-ai uitat ?

— Nu, tată, nu-ți mai port pică. Am uitat totul. Dar mi-am dat cuvîntul că în orice împrejurare voi scoate-o la capăt, totdeauna și pretutindeni, singur, fără ajutorul nimănui. Ori e ceva de capul meu, ori nu sînt bun de nimic !

Cum tata stăruia, iar eu nu cedam, a intrat în vorbă unchiu-meu, care se găsea și el acolo.

— Lasă-l în pace, omule ! Nu vezi că e un Dergaciov ? Și tu și eu am fost tot așa, iar bunicul și străbunicul erau la fel. E din neamul Dergaciovilor și basta ! N-o să se lase.

Pe atunci mă gîndeam nu atît la practica medicală, cît la lupta cu cauzele bolilor, cu lumea microbilor. Lucrările de cercetare în acest domeniu necesitau — cel puțin așa mi se părea — experiențe continue și o cunoaștere temeinică a fiziologiei animalelor. M-am înscris așadar în același timp la două facultăți : la medicina umană și veterinară.

Au urmat anii cei mai grei din viața mea. N-am să-ți spun despre ei decît atît : cînd mi-am luat cele două diplome, eram grav bolnav de nervi.

Din fericire, căpătasem o bursă. Între timp, Lonka, prietenul meu din banda de *bezprizornie*, trecuse în anul al treilea la Institutul de construcții de mașini. Avînd ceva bani strînși, mi-a propus să facem împreună o călătorie pe jos prin Caucaz.

Cele două luni petrecute în munți m-au pus pe picioare. M-am apucat de lucru cu o nouă înflăcărare.

Timp de doi ani am lucrat ca medic într-o regiune îndepărtată. Am scris apoi o lucrare nu prea mare, cîteva observații asupra paraliziei infantile, în urma căreia am ocupat un post de asistent la Institutul experimental, iar după cîțiva ani am fost numit directorul acestui institut.

Ce să mai vorbesc ? Cînd a izbucnit războiul, aveam tot ceea ce se poate numi fericire : o muncă plăcută, o soție pe care o iubeam, un băiețel, o situație materială satisfăcătoare și mă bucuram de stima oamenilor.

Din acel an, vorbesc de 1939, mi-a rămas întipărită pentru totdeauna în minte o zi, ca un simbol al tuturor realizărilor mele, o zi care întrupa dorințele mele cele mai îndrăznețe din copilărie.

Mama se afla la mine în vizită: voia să se bucure de nepoțelul ei. A stat la noi mai mult de o lună, în care timp i-am arătat lumea în care trăiam, lumea pe care o cucerisem eu, un băiat al stepelor. Pe scurt, i-am arătat orașul, am dus-o la teatru, la cinema, la concerte, i-am arătat spitalul în care lucram, laboratoarele.

Cînd a hotărît să se întoarcă acasă, l-am rugat pe un prieten aviator să ne ducă cu avionul.

Și așa, într-o după-amiază, cînd tocmai se terminase secerișul, deasupra sătucului s-a ivit o pasăre de oțel. A descris un cerc larg, căutînd un loc potrivit, și a început să ia panta de aterizare.

Oamenii se zăpăciră de tot. Într-adevăr, vedeau din cînd în cînd punctulețul uruitor în înaltul cerului, dar nici pomeneală să coboare așa de jos, aproape deasupra acoperișurilor!

Au lăsat totul baltă și au alergat cu toții spre locul unde părea că va coborî avionul. Pilotul a trebuit să ia înălțime de cîteva ori și să le facă semne să se dea la o parte, ca să poată ateriza. Doar nu putea să dea peste ei.

Abia atunci au înțeles — s-au răspîndit și au rămas nemișcați. Avionul a aterizat. Cînd s-a deschis ușa, pe cine au văzut ieșind din avion Pe bătrîna Dergaciova!

Asta-i totul. Aș putea să închei aici. Înțelegi că acesta este lucrul cel mai important pe care-l puteam oferi mamei și satului meu — să vadă cum zboară omul în înălțimile văzduhului!

Poți să-ți închipui cum și-a povestit mama impresiile celorlalte bătrîne. Nu-ți mai spun că tineri și vîrstnici, nepoți și bunici, au fost plimbați cu avionul pe deasupra satului.

Pe scurt, de atunci s-a schimbat calendarul satului.

Nu se mai spunea că un lucru s-a întîmplat în anul cutare sau cutare, ci „...cu doi ani înainte de a sosi în zbor bătrîna Dergaciova". Ori: „...asta s-a petrecut în anul cînd a venit cu aeroplanul Dergaciova".

Ruski doktor tăcu.

În liniștea nopții, dincolo de fereastra barăcii, vîntul de primăvară șuiera prin rețeaua dublă de sîrme electrizate.

Lagărul de la Majdanek dormea sub lumina trează a proiectoarelor din foișoarele de pază. Lagărul de la Maidanek visa, ca și noi doi, vremurile cînd nu existau sîrme ghimpate și nici oameni cu numere.

— Și după aceia? l-am întrebat încet pe doctor.

— După aceea a urmat războiul, lagărele și luptele de partizani în Polonia. Vrei să știi ce și cum? Bine, o să-ți povestesc mîine. Am sporovăit toată noaptea. Peste puțin timp va suna apelul. Să încercăm să ațipim puțin, dacă mai putem...

A doua zi s-a lăsat ceața. Pe cîmpul [1] șase fumega un coș nu prea înalt. De departe părea că e o făbricuță oarecare, ori o smolărie... Fumul se tîra jos, jos de tot, prevestind stricarea apropiată a vremii și, vînzolindu-se prin norii ca niște smocuri de vată murdară, se lăsa printre sîrme în valea pitorească a rîului Bystrzyca, spre Lublin-ul care încremenise de groază.

Ziua începuse palidă și înecăcioasă. În baraca izolată a bolnavilor de tuberculoză zvonurile se transmiteau de la pat la pat. Buzele arse de febră rosteau cu tot mai multă teamă cuvinte stranii, respingătoare ca pustulele unei eczeme. Se șoptea că sosise un nou *Zugang* [2] de bolnavi de la Buchenwald — numai arătări, mai mult morți decît vii, iar de la noi va pleca un *Abgang* [3] de sănătoși, că frontul era așa de aproape încît după apel nu se va mai da *Arbeits-Kommando formieren* [4], în sfîrșit, că la Majdanek va rămîne doar *Tod-Kommando* [5] și cărbunarii, pe care îi cărau fără întrerupere la crematoriu... „Ce se va întîmpla cu noi, Isuse, ce se va întîmpla cu noi ?" ne întrebam cu toții.

Morților le făceam ultima toaletă, înscriindu-le numerele pe piept, cu creionul chimic, iar pe cei vii îi întăream cu piure de mazăre de la Crucea Roșie din Lublin și cu vestea scornită de mine că a doua zi, cel mai tîrziu a treia zi, vom fi transferați de acolo pe baza unei înțelegeri, sub oblăduirea Crucii Roșii. N-are a face că crematoriul fumegă tot mai mult, deoarece fumul e necesar și nevătămător. Explicația era simplă: în lagăr mai existau foarte mulți oameni. La Majdanek sînt doar atîția bolnavi!

Din personalul de îngrijire al spitalului rămăseserăm sănătoși numai noi doi, la cinci sute de bolnavi. După cină ne-am așezat lîngă soba plină de lemne. Nu mai economiseam combustibilul. Fie ca vechiturile spitalului, trosnind vesel în „vatră", să lumineze amurgul Majdanekului, să ne însorească ultimele zile...

— Azi nu ne mai culcăm, Vladimir Lukici? am întrebat eu, pufăind din luleaua scurtă.

Ruski doktor a ridicat capul deasupra cizmei (cosea cu ață cătrănită căputa cizmei de talpă, ca și cum ar fi prins cu copci o rană deschisă).

— Să ne culcăm? Unul din noi trebuie să stea azi *Nachtwache* [1]. Tu du-te! Stau eu pînă la miezul nopții...

— Stau și eu. Am fărîmat două bănci și un dulap. O să ne ajungă pentru toată noaptea.

[1] Lagărul de concentrare era împărțit pe sectoare de lucru — „cîmpuri", zone numerotate.
[2] Intrare, sosire (în limba germană).
[3] Ieșire, plecare (în limba germană).
[4] Ordine de formare a echipelor de muncă, care se dădea în lagăr după apelul de dimineață (în limba germană).
[5] Echipa morții, care lucra la crematoriu (în limba germană).

[1] Strajă, gardă de noapte (în limba germană).

Am ridicat scîndura din podea și am început să arunc lemnele din ascunzătoare în mijlocul camerei. Încăperea gălăgioasă și strîmtă altădată era acum mută și pustie. Îmi luaseră toți sanitarii: pe Czyz, Dobrzanski și Klusiewicz, pe Wasniewski și pe Szymanski... În toată sala nu mai rămăseseră decît două paturi acoperite cu gobelinuri olandeze: acel al doctorului, violet, și al meu, albastru-verzui, căpătat de la cîmpul unu în schimbul a zece pachete de mahorcă. În afară de aceasta, mai erau o masă, două scaune, o cană și un cuier, așezat într-un colț, lîngă peretele cu inscripția: „*Halt!* Punct de control pentru bacterii." Dincolo de acest perete despărțitor, din scînduri subțiri, împărățea doamna și stăpîna barăcii noastre: tuberculoza — cu răsuflarea ei scurtă, întretăiată, cu roșeața în obraji și strălucirea febrei în ochi.

— De vreme ce se apropie sfîrșitul, ce-ar fi să facem niște găluști? Cartofi avem. A mai rămas și ceva făină... În timp ce-i curăț și-i trec prin răzătoare, tu zi-i mai departe! M-a impresionat mult povestea ta.

— Vrei să-ți vînd toată povestea vieții mele pentru o strachină de găluști? m-a întrebat în glumă Vladimir Lukici, tot pungălindu-și cizma.

A rupt cu dinții, la capătul cusăturii, ața cătrănită, adăugînd pe același ton:

— Faci o afacere strașnică. Dacă ieșim întregi de aici, o să publici a doua parte a biografiei mele sub un titlu cu litere groase: *Senzaționalele întîmplări prin care a trecut un medic sovietic în luptele de partizani din Polonia!* Iar, sub acest titlu, capitole atractive: *Duhul strămoșilor, Fuga de pe lumea cealaltă, Femeia care nu minte, Răzbunarea codrilor* sau *În mîinile lui Kiczkajllo.*

— Stai o clipă! l-am întrerupt, venind mai aproape cu cana și cartofii. Despre cine vorbești? Cine-i acest Kiczajllo?

— Aha, te-am prins în mreajă! Nici nu se putea altfel. Kiczkajllo. Numai figura asta face mai mult decît o strachină de găluști cu cartofi...

S-a aplecat deasupra cizmei, potrivind un nou petic, și cînd a ridicat capul, pe față îi flutura un zîmbet melancolic, iar privirea ochilor puțin mijiți i se pierduse undeva departe, dincolo de mine și de fereastra barăcii.

KICZKAJLLO

Dacă ar fi să credem în metempsihoza din basmele indiene, atunci Kiczkajllo a fost mai întîi un urs, iar după aceea o marmotă ori un alt rozător vesel. Era un uriaș, înalt de doi metri și trei centimetri, puțin adus de spate, de parcă l-ar fi apăsat propria-i greutate (cîntărea o sută zece kilograme!). Recrutul Kiczkajllo se întorcea din Augustow. Mergea cu pas legănat, de urs, așezîndu-se cînd și cînd pe marginea drumului. Privind cu luare-aminte de colo-colo, cu ochii ca niște bobițe negre, își tot smiorcăia nasul gros și cîrn, parcă lipit pe fața rotundă, mică. Dinții de sus erau așa de puternici, încît ar fi putut

reteza în două, ca un castor, un catarg de corabie. Se furișase dintr-o pădure în alta, de la Augustow pînă în pădurile natale din Puszcza Bialoweska, și de aci la Bialystok, unde îl picnise o boală pe care o au de obicei numai copiii — apendicita.

Mi-l amintesc cum stătea în pragul spitalului meu din cadrul unei divizii de cazaci de la Don. Am zărit în treacăt acea siluetă uriașă, om al pădurii, în uniforma vînătorilor polonezi.

— L-am întrebat așadar în polonă (pe atunci începusem să învăț cu Elzunia) :

— Ești bolnav ? Ce te doare ?

Kiczkajllo s-a uitat la mine cu ochi de vietate rănită și mi-a răspuns... dacă l-ai fi auzit în ce grai ! Nici în polonă, nici în rusă... Cuvintele pătrunseseră prin codri de la apus și de la răsărit și se amestecaseră, dînd naștere cu timpul unei limbi care nu semăna cu elementele din care se formase, unui grai al pădurilor.

— Uite, aici doare, domnule doctor, sub inimă...

I-am ascultat inima. La naiba, avea o inimă de zimbru ! Totuși abia se ținea pe picioare. L-am luat în cabinet să-l consult. Manifesta toate simptomele unei peritonite. I-am deschis abdomenul pe masa de operație, dar n-am văzut nicăieri nici o modificare. I-am controlat intestinele. N-am găsit coecul. Am prelungit tăietura și, după căutări îndelungi, l-am găsit mic și imobil, sus, sub ficat. Apendicele, injectat și perforat la vîrf, era ascuns înapoia lui. Dădusem peste un caz neobișnuit, extrem de rar !

Evident, cazul m-a preocupat. Voiam chiar să scriu despre el, dar, nu știu cum, n-am făcut-o. Între timp, Kiczkajllo s-a atașat de mine și l-am îndrăgit. În îndelungatele tăifăsuieli cu el, m-a încredințat că la izvoarele rîurilor Lesna și Narewka își făcuseră apariția mai întîi străhîrciogul Kiczkajllo și abia după aceea crescuseră acolo codrii Puszcza Bialowieska pentru urmașii lui.

Kiczkajllo a ieșit, în sfîrșit, din secția chirurgicală. Sa îndrăgostit însă de o soră de la secția de boli contagioase, așa că n-a mai plecat de la spital. Aducea apă, tăia lemne, transporta bolnavii, numai să fie cît mai aproape de sora Aglaja. A vrut chiar să se însoare cu ea, dar frumoasa Aglaja se temea de el. Pînă și caii se temeau de Kiczkajllo și nu-l iubeau. De mirare, pentru că era un băiat tare de treabă.

Kiczkajllo ar fi plecat acasă cu inima mistuită de un foc nestins, dar tocmai atunci a izbucnit războiul.

NEPOATA MĂTUȘII TROJANOWSKA

Le plecare, mătușa Trojanowska de pe strada Polna, unde stătusem în gazdă, mi-a dat pentru drum ciorapi groși, prafuri pentru limbrici și un medalion cu Maica Domnului de la Czestochowa. Iar de la Elzunia am căpătat o prăjitură cu diferite umpluturi, născocită de ea, o pască și alte bunătăți, înecate mai tîrziu în Suprasl. Atunci i-am făgăduit Elzuniei...

Dar, ia stai, ți-am vorbit despre Elzunia ? Nu ?

Dragul meu, imaginează-ți-o pe Emilia Plater[1] la zece ani, adaugă-i niște codițe de șoricel și niște ochelari cu ramă de os pe nasul cîrn și o vei avea pe nepoțica mătușii Trojanowska.

Lîngă acest copil rămas singur pe lume — mama îi murise de mult; tatăl, medic militar, căzuse prizonier la nemți — lîngă acest copil sensibil și precoce am stat douăzeci de luni. Am parcurs o dată cu ea manualele clasei a patra a școlii elementare, am învățat despre Konopnicka și nu o dată m-a certat, pentru că nu puteam cu nici un chip să deosebesc pe *u* de *o* (cea mai pedantă profesoară e tocmai o astfel de mică premiantă). Acest copil m-a luat de mînă și mi-a dezvăluit Polonia. Ne îndrăgiserăm nespus și cred că Elzuniei nu i-au dat lacrimile cînd ne-am despărțit numai pentru că n-avea să mai meargă călare cu mine, ori pentru că nu ne vom mai juca de-a „asedierea trecătoarei Samosierra". Nu, cu siguranță nu! Erau lacrimile adevăratei disperări. I-am făgăduit atunci Elzuniei că mă voi duce la Berlin și-i voi elibera tatăl din lagărul de prizonieri.

Ți s-a întîmplat vreodată ca un cuvînt pe care l-ai spus fără a te gîndi prea mult sau l-ai aruncat în glumă să devină după aceea adevărul cel mai adevărat?

Pe măsură ce frontul înainta, promisiunea făcută Elzuniei căpăta gravitatea și sensul unui jurămînt. Mi se părea că tocmai pentru asta luptam în țară străină, ca să-l eliberez pe doctorul Trojanowski din lagărul prizonierilor de război. Ciudat! vei spune. Da, așa-i noi rușii sîntem cei mai ciudați oameni de pe lume: în aparență realiști lucizi, dar în realitate un popor de romantici și visători. O să mai vorbim despre asta altă dată, dacă vom scăpa vii în noaptea asta și cea următoare...

[1] Eroina din poemul lui A. Mickiewicz: *Moartea comandantului,* conducătoarea trupelor poloneze de insurgenți în timpul răscoalei din 1830—1831.

De cîte ori, în timpul celor „o sută de zile" ale mele, moțăind în șa, nu m-am gîndit la un marș prin Lüneburger Heide asupra îndepărtatului lagăr de la Bergen. Mă și vedeam adesea cu o grenadă în mînă în fața ultimului foișor de pază, dincolo de care se afla mulțimea prizonierilor eliberați.

Te-ai gîndit vreodată ce-ar fi dacă tineretul ar afla ce gînduri neserioase au adesea oamenii serioși? Ar înceta să ne respecte, sau dimpotrivă, i-am deveni mai apropiați, mai accesibili?

Marșul spre Bergen, marșul spre Berlin... Cine știa în 1941 că această cale e atît de lungă, că va trebui să facă un ocol atît de mare prin Stepele mele Salice și pe lîngă Stalingrad, că în acest război total nu voi mai fi medic, ci comandant?

CUM A AJUNS DOCTORUL COMANDANT

Războiul a început pentru mine pe drumul de la Bialystok, în noaptea aceea de iulie, cînd am ucis pentru întîia oară.

Ne retrăgeam din Bialystok spre Grodek.

Aveam spitalul divizionar încărcat pe mașini și un escadron în ariergardă. Înaintea mea și după mine erau mașini, atelaje, tunuri, căruțe. Tot ce era pe roți se rostogolea plin de spaimă înainte, într-un șir lung, fără posibilitatea de a trece unul înaintea altuia, din pricina drumului îngust. Ne opream adesea, așteptînd să se urnească din nou capul coloanei.

Noaptea era întunecoasă... În urechi îmi suna un cîntec din închisoare: *O noapte neagră ca trădarea, ca a tiranilor conștiință...* O astfel de noapte era atunci, tîrîndu-se și mai încet decît coloana noastră.

Mergeam în tancul lui Lonka. Nu reușiserăm să ne spunem totul după o despărțire de aproape doi ani. Ne întîlniserăm cu două zile mai înainte, cînd detașamentul blindat al lui Lonka o luase pe drumul pe care mergeam și noi.

— Iar ne-am oprit, a spus la un moment dat Lonka. Ptiu, parcă ne-ar ține cineva în loc dinadins! N-o să putem înainta prea mult în cursul nopții, iar mîine, pe lumină, o să ne bombardeze nemții.

— Ia stai, mă duc să văd cine blochează drumul, am răspuns eu și am ieșit din tanc. Kiczkajllo, calul!

(Războiul îl găsise pe Kiczkajllo trebăluind pe lîngă spital, și acum se ținea după mine ca Vineri după Robinson [1].)

Am galopat peste cîmp pe lîngă drum, luminînd din timp în timp cu lanterna, să văd dacă

[1] Eroi din romanul *Robinson Crusoe* de Daniel Defoe.

n-am ajuns la capătul coloanei. Încă nu, încă nu... În sfîrșit! Iată un autocamion și înaintea lui o mașină mică deschisă. Mai departe drumul era liber.

La lumina lanternei am zărit în mașină două siluete: un colonel și un locotenent. Nu era nici o îndoială — moțăiau.

M-am prezentat:

— Sînt maiorul Dergaciov, de la spitalul divizionar al corpului șase de cavalerie. Aș vrea să știu pentru ce ne-am oprit din nou.

Colonelul s-a întins și a căscat ca un cabotin, aruncîndu-și bănuitor privirea în sus, către mine, apoi către botul calului, care sforăia aproape deasupra lui.

— De ce ne-am oprit? Pentru că așteptăm patrula. Am trimis înainte o patrulă.

Am stins lanterna. Kiczkajllo m-a tras de mînecă.

— Ce vrei? l-am întrebat brusc.

Kiczkajllo s-a aplecat în șa și mi-a șoptit la ureche:

— Asta colonel cum îs eu bizon. Vă spun eu... ăsta Filimonov!

— Care Filimonov?

— Ofițer țarist, balahovist [1]. În Bialystok el avut prăvălie, în piață, vîndut țipari de mare și lucruri de băcănie...

[1] Albgardist din banda generalului Balahovici, care a activat în anii 1918—1920. Majoritatea balahoviștilor s-a stabilit după aceea în Polonia, cea mai mare parte în regiunea Bialystok.

M-am apropiat de automobil din partea dreaptă, pregătit, pentru orice eventualitate, să lovesc cu sabia.

— Tovarășe colonel, avem cu noi un detașament blindat. Dacă drumul nu e sigur, ar trebui să trimitem tancurile înainte.

— Știu eu ce trebuie să fac, maiorule!

Glasul colonelului trăda enervarea. Deodată, șoferul a pornit motorul. Se pregăteau să fugă?

Din spate am auzit uruitul altui motor. Am îndreptat lumina lanternei spre autocamion. Era plin de oameni înarmați. Un pistol automat atîrna peste oblon, îndreptat parcă întîmplător către mine. Am stins lanterna. Noaptea s-a închis deasupra mea neagră ca trădarea (mă obseda același cîntec agasant din închisoare). Kiczkajllo nu-mi dăduse înapoi naganul, pe care-l luase să-l ungă. Aveam la mine numai sabia străbunicului Dergaciov. Acesta fusese un om tare neastîmpărat. Îl urmase pe țarul Pavel în India, pe Alexandru la Paris, iar cînd se întorsese la Salsk declarase „Republica franceză"! Pentru asta îl uciseseră cu vergile în piață. Sabia însă rămăsese în familie.

I-am dat lui Kiczkajllo lanterna, am apucat prăselele de abanos ale săbiei și, ridicîndu-mă în scări, i-am spus încet:

— Luminează!

Kiczkajllo a aprins lanterna, iar eu l-am întrebat pe colonel, cercetîndu-i fața:

— Într-adevăr, dumneata comanzi aici, colonele? Credeam... că Filimonov!

La auzul acestui nume s-a aplecat brusc și a vrut să vîre mîna în buzunarul de la piept.

N-a mai apucat. L-am izbit cu sabia peste grumaz și am sărit imediat în întuneric.

În clipa aceea mașina a pornit înainte, dar s-a oprit numaidecît din nou, nimerită de grenada lui Kiczkajllo. ZIS-ul de cinci tone a izbit-o din mers, aruncînd-o în șanț, și a luat-o la goană drept înainte, împroșcînd cu gloanțe.

Comandantul escadronului și Lonka au venit atrași de împușcături. Ne-am sfătuit la repezeală.

— Să ne fie de învățătură! le-am spus eu. Înaintăm în neorînduială, orbește. Apariție inamicului ar putea să provoace panica în acest vălmășag de pe drum. Așa ne putem trezi de-a dreptul în mîinile nemților. Tovarășe comandant de escadron, ia trupa în mînă, organizează coloana!

— Eu sînt atașat de eșalonul dumneavoastră, a răspuns comandantul escadronului, ofițer bun de șa, dar fără inițiativă și cu teamă de răspundere.

— Tu ești cel mai mare în grad, a observat Lonka. Ia comanda!

— Dar eu nu sînt decît medic, nimic mai mult.

— Ei, doar ai făcut armata, și în definitiv nu trebuie să fii mare strateg ca să încolonezi o trupă și s-o disciplinezi. Hai, ia comanda!

Și astfel, în noaptea aceea, pătrunsă de spaima trădării și a incursiunilor inamicului, am luat comanda detașamentului.

6—1503

Am împins mașinile înainte, am răspîndit escadronul spre cele două laturi, ca niște aripi, de o parte și de alta a șoselei, și, încheind coloana cu tancurile lui Lonka, am pornit cu motoarele în plin spre Suprasl.

Înainte de a ajunge la acest punct de trecere, aș vrea să-ți lămuresc schimbarea care se petrecuse cu mine.

Pînă atunci cunoșteam un singur război, cel cu bolile; o singură direcție de atac: asupra științei. O cucerisem cu îndîrjire căzăcească. Pînă la urmă, identificasem un dușman de moarte într-un anumit soi de microbi și-l urmărisem ani întregi cu înverșunare în laboratorul Institutului experimental.

Se pare că în mine instinctul războinic se înnobilase.

Și așa s-ar fi întîmplat. Desigur! Dar iată că m-am trezit și eu, deodată, în condițiile în care trăiseră și acționaseră de generații înaintașii mei: în război, în fața nimicirii, înaintea dușmanului. Am acționat așa cum ar fi acționat oricare dintre Dergaciovi: l-am spintecat.

Cu acea fulgerare a săbiei mi-am împărțit viața în două. A pierit în urmă tot ce era în mine om de știință. A rămas doar hatmanul Dergaciov, care trebuia să scape din încercuirea nemților, să pornească pe socoteala lui un război de hărțuială și, ca și Corsicanul, să-și aibă cele „o sută de zile ale sale“ [1].

[1] Referire la cele „o sută de zile“ ale lui Napoleon Bonaparte — perioada dintre revenirea lui din insula Elba în Franța și înfrîngerea definitivă de la Waterloo (1815).

Suprasl era un rîuleț capricios, cu apă mică, asemănător oricărui pîrîu de munte, cu malul din față înalt și abrupt, acoperit cu lăstăriș de mesteacăn, dincolo de care stăpînea Necunoscutul, ascuns în liniștea înnegurată a unor zori de vară.

Ne opriserăm la punctul de trecere înaintea unui podeț de lîngă pădure, înjghebat din trunchiuri subțiri de copăcei.

Lonka își scosese casca de piele și se întreba ce greutate maximă putea să suporte podețul — nu se va prăvăli sub greutatea tancurilor sale?

Deodată, huruitul ascuțit al unui motor a străpuns liniștea adormită de țară. Murgul meu a tresărit, ciulindu-și neliniștit urechile... Să fi presimțit inteligentul animal cele ce au urmat?... Dar să nu anticipăm.

Din mestecăniș a apărut o motocicletă cu ataș.

Subofițerul care conducea a frînat chiar în fața noastră, iar locotenentul din ataș a întrebat zorit:

— Detașamentul blindat al căpitanului Leonid Czeczuga?

— Prezent, a răspuns Lonka întunecat, cu privirea ațintită la cizmele sclipitoare ale locotenentului și la fața-i de manechin dintr-o expoziție de mode pentru bărbați.

— Ordinul generalului Karbasov! și locotenentul i-a întins un plic, cum întinzi de obicei numărul garderobierei. Executarea imediat!

— Karbasov... am reflectat eu cu voce tare. Dar el trebuie să fie undeva spre nord.

— A fost la nord. De o săptămînă comandă armata noastră.

— Karbasov scrie personal... a spus Lonka, vrînd să-mi arate ordinul.

— Strict secret! l-a avertizat prezentabilul locotenent.

— Raportez comandantului... a vrut să se explice Lonka, dar locotenentul l-a întrerupt din nou:

— De cînd comandă medicii unor ofițeri de front? Rog executarea imediată a ordinului! Generalul mi-a ordonat să supraveghez personal executarea și să vă conduc la punctul de contact.

Cuvîntul „personal" sunase cu ifos, mîndru. „Ia te uită, lingăul de stat-major, gîndeam eu, unde s-a găsit marele strateg..."

Tîrîndu-se ca niște broaște țestoase, tancurile lui Lonka au trecut peste podul astmatic, care, deși trosnea din încheieturi sub greutatea lor, a rezistat pînă la urmă.

— Îi prindem pe nemți în încercuire! a apucat să-mi șoptească Lonka, îndepărtîndu-se. Trebuie să-i scot din Kolodzianka și să închid cercul.

„Șapte kilometri, socoteam eu privind în urma ultimului tanc, al doisprezecelea. Dacă totul va merge ușor, peste o jumătate de oră voi auzi ecoul luptei, iar după două... poate vom porni și noi în urma frontului..."

— Asta viperă, spun eu! Prin duh sfînt cunoscut că dumneavoastră doctor?

Uriașul Kiczkajllo din Bialowiesk stătea adus de spate pe un căluț de Don, cu picioarele aproape de pămînt, urmărind motocicleta care se îndepărta repede. Se pare că aceeași expresie concentrată a feței o avea și în pădure, cînd dădea peste urma proaspătă a vînatului.

— Prin duhul sfînt spui? Într-adevăr... De unde putea să știe el că sînt medic, de vreme ce eram în cămașă, fără șapcă și fără insemne?

Eram de două ori surprins: mai întîi că observația părea atît de îndreptățită și apoi de faptul că venea tocmai de la Kiczkajllo. Așadar acest flăcău nu era alcătuit numai din mușchi și tendoane, nu era așa de nătîng cum trecea în ochii sorei Aglaja, care tocmai ne chema la masa de prînz.

Prînzul a decurs totuși într-o atmosferă senină. Acum nu mai eram o coloană singuratică pe șosele nesigure; doar făcusem legătura cu statul-major al armatei. Pe front situația se schimbase, de asemenea: nu noi, ci nemții erau acum cei încercuiți. Ecoul canonadei care slăbea treptat mă încredința că Lonka ocupă Kolodzianka, închizînd cercul generalului Karbasov.

POVESTEA UNUI GENERAL INCORUPTIBIL

Desigur, ție nu-ți spune nimic numele de Karbasov. Noi, însă, înainte de război știam că numele acesta era al unui general cu experiență, de la comandamentul suprem, un om în vîrstă, specialist în fortificații. Cred că după război va

deveni sinonim cu acel al ostașului incoruptibil. Se va spune probabil: „Credincios ca și Karbasov“ sau „un caracter ca al lui Karbasov“.

Știi patul verde așezat dincolo de ultima sobă? E singurul pat din baraca noastră vopsit în verde. În el zace un nebun cu numărul 18762. Acum zece ani era negustor la Adis-Abeba. A luat parte și la războiul din Abisinia. Din lagărele italiene a trecut în cele germane, căzînd în cele din urmă, epuizat în ultimul grad, în mîinile Gestapoului, care l-a expediat aici, în spitalul de la Majdanek, unde agonizează cu plămînii perforați de gaze. Amenință mereu pe cineva, delirează, gesticulează... Iar jos se află numărul 18763. Pesemne că ai observat în treacăt un bătrînel care seamănă cu Gandhi. Așa arată numai o mumie, ori un trup de om dezgropat după multe secole într-o peșteră calcaroasă. Numai ochii, umbriți de moarte, trăiesc fără teamă la tensiunea înaltă a sufletului. Ei bine, această arătare a fost cîndva un om și se numea Karbasov, general-locotenent în Armata Roșie.

Karbasov a fost prins printr-un vicleșug, imediat după trădarea lui Vlasov. Nemții l-au primit la Berlin cu mari onoruri. I-au arătat o autostradă, pe care, de la o zare la cealaltă, se îndrepta spre răsărit o coloană neîntreruptă de tancuri. I-au arătat orașul aviației la douăzeci și opt de kilometri de Berlin, apoi întreprinderile lui Heinkel din Oranienburg, de unde la fiecare sfert de oră ieșea cîte un avion. I-au arătat poligonul de la Lünenburger Heide, și pe acest poligon de artilerie — cel mai mare din Europa —

mii de tunuri autopropulsate de calibrele cele mai mari. Voiau ca toate cele văzute să-l copleșească, să-l frîngă pe Karbasov.

Seara l-au dus la un hotel de mîna întîi.

— La dumneavoastră toți prizonierii dorm așa? a întrebat Karbasov, arătînd noptiera, telefonul, mătăsurile și pernele unui pat minunat.

— Ei, domnule general... Asta-i numai pentru dumneavoastră!

— Așa mănîncă prizonierii în lagăre? a întrebat iar, indicînd cu un gest expresiv sticlele de șampanie, sosurile reci și pateurile de pe platouri.

— Ei, nu... Evident, asta-i numai pentru domnul general!

— Atunci vă rog să-mi dați și mie hrana obișnuită a unui prizonier și o pătură de lagăr.

— Dar, domnule general... Aceasta nu-i decît o infimă dovadă o considerației unui ostaș față de altul. Avînd în vedere colaborarea noastră, frăția noastră de arme... Domnul general înțelege?

— Înțeleg. S-a anunțat probabil încetarea focului.

— Binevoiți să glumiți, domnule general?

— Nici prin gînd nu-mi trece! Eu sînt ostaș. Am ordin să lupt împotriva dumneavoastră unde pot și cum pot. A fost revocat acest ordin?

Nemții au încercat să-i vorbească despre campania culturii occidentale asupra Moscovei. Au plîns cu lacrimi amare decăderea credinței pravoslavnice, înjosirea groaznică, sclavia în care zace poporul rus... Au atins coardele ambiției

personale, ale bogăției, ale gloriei. La toate acestea, Karbasov se mărginea să dea din cap în semn că aude, că înțelege și repeta mereu pe nemțește:

— *Jawohl, haben Sie noch einen Befehl?* [1]

Atunci au schimbat tonul:

— Îți arde de glumă, bădărane? Refuzi mîna întinsă a Wehrmachtului [2]? Ai să vezi, lepădătură, că moartea leproșilor nu-i cea mai cruntă!

A fost dus într-un lagăr de ofițeri. Fiind cel mai mare în grad, Karbasov a ajuns, în curînd, cum era și firesc, seniorul acestui ordin al spadei sfărîmate, o autoritate morală. Cînd le-a spus prizonierilor că nu pot fi siliți să muncească în industria de armament, a izbucnit greva.

Curînd a sosit o comisie de anchetă.

— Rebeliune?

— Nu, a răspuns Karbasov, nu e rebeliune. Nu facem decît să invocăm dreptul internațional, care arată că prizonierul de război nu poate fi forțat să muncească într-o industrie care lucrează împotriva patriei sale. Respectați acest drept doar față de prizonierii englezi și americani, iar pe polonezi și sovietici îi siliți să muncească în folosul Wehrmachtului? Nu mai putem tolera această situație.

Nemții n-au mai tolerat nici ei această situație. Îți închipui cum i-au răspîndit în toate părțile.

[1] Da, mai aveți vreun ordin? (în limba germană.)
[2] Denumirea armatei germane începînd din anul 1935.

Pe Karbasov l-au expediat la Dora. Știi ce-i acolo? Un munte pe care se află un întreg lagăr. În interiorul acelui munte de calcar, într-unul din nenumăratele coridoare, generalul curăța niște plăci dintr-un metal necunoscut; aceste plăci erau introduse apoi în încărcăturile proiectilelor cu numele de „V 1". Dar generalul nu știa nimic despre aceasta. Izolat de celelalte coridoare și hale subpămîntene, știa numai că trebuie să curețe atîtea și atîtea plăci, pentru a putea obține porția de zeamă lungă reglementară. La suprafață ieșea o dată la trei luni. De fiecare dată îl întrebau dacă nu vrea să se întoarcă la hotelul din Berlin. De fiecare dată generalul răspundea:

— *Jawohl, haben Sie noch einen Befehl?*

L-au adus la noi cu un transport de orbi și tuberculoși, cărora praful calcaros al Dorei le mîncase ochii și plămînii.

Abia atunci am aflat de la Karbasov că nu fusese niciodată lîngă Kolodzianka și că ordinul adresat lui Lonka îl ticluiseră dintr-un permis de la statul-major al lui Karbasov (nemernicii se folosiseră de plicul cu permise, ștampile, specimene de iscălitură și planuri operative, pe care le găsiseră la el).

Atunci, însă, în dimineața aceea înrourată de vară, ascultînd canonada care slăbea treptat, nici nu-mi trecea, desigur, prin minte că pier ultimele tancuri ale lui Lonka, că detașamentul lui, singura apărare a o mie de mașini și căruțe, fusese atras în mijlocul unei divizii de tancuri germane.

Îmi amintesc că mîncam atunci un reuşit bigos[1] vînătoresc, pregătit de Kiczkajllo, şi pateu, căruia îi urmase o cafea naturală. Îmi amintesc bine această ultimă masă a noastră. Erau de faţă Kiczkajllo, intendentul Zulow, un comediant îndrăcit şi un hoţ experimentat, cu neputinţă de prins, şi doctoriţa Liuba, poreclită „doctorul Kliukva"[2], o cardiologă serioasă, aspră, dotată cu un simţ practic foarte dezvoltat, ca toate femeile urîte, timide şi inteligente. Mai era şi despotica soră Aglaja, de o frumuseţe maiestoasă, „sora domnitoare", după cum spuneau toţi bolnavii din secţie.

Tocmai terminasem prînzul în linişte, cînd şi-a făcut apariţia din mestecăniş aceeaşi motocicletă cu ataş. Din clipa aceea evenimentele s-au precipitat, ca pietrele unui grohotiş, într-o înlănţuire strînsă.

Locotenentul cu faţa de manechin a sărit din ataş şi, ignorîndu-mă cu totul (eram totuşi ofiţer), s-a îndreptat spre „femina", cum numisem noi coloana de automobile în care se aflau soţiile evacuate ale ofiţerilor, începînd să explice ceva şi arătînd peste rîu.

M-am ridicat de la „masă" (mîncam pe lăzile cu medicamente) şi am sărit jos din autocamion. Kiczkajllo, ca de obicei, a sărit îndată după mine

[1] Un fel de iahnie de carne.
[2] *Kliukva* — afină (în limba rusă)

şi aruncîndu-şi pe neaşteptate mantaua pe umeri, mi-a spus cu jumătate glas:

— Nagan eu mata doctor băgat buzunar.

Mi-am făcut loc prin mulţimea care-l înconjura pe locotenent. Radiind strălucirea cizmelor ofiţereşti şi mîndria de a face parte din statul-major, acesta tocmai îşi încheia povestirea despre ocuparea Kolodziankăi:

— ...în felul acesta întregul corp german a fost încercuit. Generalul Karbasov mi-a ordonat să vă anunţ că drumul e liber. Înainte, după mine, pe celălalt mal!

În clipa aceea, cerul parcă s-a deschis asupra noastră — mulţimea a început să se împrăştie în goană, lăsînd în urmă cîţiva morţi. Artileria germană trăgea cu şrapnele pe şosea. Trăgea cu precizie, la sigur. După ce a bătut tot drumul cu foc de vijelie magistral, ca pe o claviatură, şi-a concentrat furia proiectilelor asupra lăstărişului de anini, de unde a sărit ca ars pe cîmpul descoperit escadronul nostru, ultima noastră posibilitate de rezistenţă. Mi s-a raportat de la escadron că au fost ucişi comandantul şi cîţiva călăreţi.

Între timp, locotenentul, ajutat de subofiţerul cu care venise, organizase coloana pentru a o trece pe malul celălalt.

— Domnule locotenent, nu vi se pare ciudat că nemţii trag din spatele nostru? Spuneaţi doar că sînt încercuiţi.

— E un grup izolat, care vrea să rupă încercuirea. Trebuie să ne îndepărtăm cît mai repede...

— Înainte, ia uite! l-a întrerupt Kiczkajllo, arătînd spre malul celălalt.

Două tancuri de-ale noastre veneau în goană nebună. Cel dintîi s-a repezit pe podul de lemn, prăvălindu-se o dată cu el. Al doilea tanc a coborît vertiginos malul abrupt, a trecut prin apa mică a rîului și a urcat malul nostru.

În turela deschisă stătea Lonka, înfricoșător, înnebunit de furie.

— Trădare!!! a strigat sălbatic, arătînd spre locotenent.

Am simțit o lovitură, ca și cînd m-ar fi pocnit cineva cu o măciucă în moalele capului. Subofițerul care conducea motocicleta trăsese în mine dintr-o parte, de la doi pași, și sărise pe motocicletă. Locotenentul zăcea la pămînt: de la spate, Kiczkajllo își lăsase mîinile asupra lui într-o mișcare binecuvîntată și-i frînsese coloana vertebrală.

Am smuls naganul din buzunar și, fără să mai ochesc, am tras din genunchi după cel care fugea. Reușise să se urce pe motocicletă și tocmai voia să mai tragă o dată în mine, cînd s-a apucat deodată cu mîna de șold, s-a aplecat în jos, și-așa a rămas.

— ...Mi le-au distrus pe toate, înțelegi, toate tancurile! mi-a strigat Lonka din turelă. Sîntem încercuiți. Nemții vin de pretutindeni. Uită-te, uită-te!

Din verdele palid al mestecănișului ieșea ca un șobolan uriaș, asemenea unui paleosaur, cel dintîi tanc nemțesc, și după el al doilea, al treilea... O întreagă divizie blindată ieșea, greoaie, din ascunziș în cîmp deschis, disprețuind convoiul încercuit. Nu mai era vorbă de luptă, ci de o execuție în masă!

— La dracu! Scapă, doctore, de boala asta!

Kiczkajllo rostise tare ceea ce citeam în ochii tuturor. Salvează-ne! Numaidecît! Peste o clipă va fi prea tîrziu!

Ne vor împușca pînă la unul... Pe unde să te furișezi? Viața întreagă depindea, pe neașteptate, de cîteva secunde. În toate părțile se întindea cîmpia deschisă și doar spre dreapta, la doi kilometri, era o pădurice. Într-acolo însă nu puteai trece decît pe sub focul concentric al tancurilor germane. Spre păduricea aceea curgea rîulețul Suprasl. despicînd cîmpia ca o trecătoare adîncă...

— Lonka! Cum e fundul pîrîului? Apa e adîncă?

— Fundul e nisipos și tare, pe alocuri cu pietriș, iar apa e mică. Ajunge pînă la genunchii cailor, uneori pînă la burtă...

— Pe cai! am strigat. Cine nu vrea să cadă în robie, pe cai și după mine!

Escadronul s-a răspîndit pe cîmp, iar după el, în linia a doua, s-a înșiruit în grabă personalul auxiliar al convoiului. Oamenii încălecaseră fără șa pe caii deshămați de la căruțele, atelajele și ambulanțele spitalului.

Boturile lungi ale tunurilor din tancuri se mișcau, adulmecînd prada minunată. Acești viteji pregăteau, se pare o șarjă de cavalerie? Porneau împotriva tancurilor cu săbiile? Poftim, poftim... Cîțiva șobolani blindați se retrăgeau

chiar, ca să aibă un cîmp mai mare de tragere. Numai unul ieșise înainte, oprindu-se pe o ieșitură a malului abrupt, care domina albia cotită a rîului.

— Lonka! Trebuie să dobori „tigrul" de pe dîmb. Cu orice preț! Numai el poate să ne stea în cale.

O, nu degeaba purta Lonka distincția celui mai bun trăgător al corpului! Dacă ai fi văzut duelul acela, concertul acela de bubuituri! După a treia lovitură l-a nimerit în șenilă și, repezindu-se înainte, a tras în „tigru" ca într-o tobă, de zbura blindajul în bucăți! Ajuns la rîu, a sărit din mers cu tot echipajul, dînd drumul tancului în apă, ca să nu cadă în mîna nemților.

Înaintînd pe albia pîrîului Suprasl, sub protecția malului înalt, am luat pe cai oamenii lui Lonka și ne-am îndreptat în goană spre pădure.

Ne-am strecurat printre copaci. Încă un kilometru, încă doi... Pădurea s-a sfîrșit. În fața noastră se întindeau cîmpurile secerate ale unui sat, iar mai departe codri deși. Cînd am ieșit din sat și am luat-o la goană spre pădure, ne-a ațînut calea o companie de vînători nemți pe biciclete.

Mai să ne pierdem răsuflarea de bucurie! Dușmanul de neatins, dușmanul atotputernic, care nimicea de sus, de departe, hoțește, iată-l în sfîrșit înaintea ta, accesibil, putînd angaja cu el o luptă deschisă, de la egal la egal!

Au început să tragă în noi de la vreo trei sute de metri, pedalînd liniștiți în grupe de cîte cinci.

Abia am apucat să-mi opresc murgul și, întors pe jumătate, să rostesc comanda de șarjă:

— Escadrooon! Sabia afară — înainte marș!

Și am pornit asupra lor, șuierînd și fulgerînd săbiile, cu toată furia de care sînt capabili două sute cincisprezece bărbați și două femei: doctorița Kliuvka și sora Aglaja.

LUPTE DE PARTIZANI

Totdeauna ne amintim mai bine primele impresii dintr-o împrejurarea oarecare, prima carte ori prima zi de școală, cel dintîi salariu ori cea dintîi dragoste... Așadar cum aș putea să uit prima mea șarjă asupra coloanei bicicliștilor germani?!

Am luat parte după aceea la multe hărțuieli, la multe lupte prin surprindere, la multe ambuscade, și adeseori nu mai aveam altă scăpare decît să mă lipesc de coama calului și să gonesc din răsputeri înainte. E într-adevăr greu de precizat dacă în clipele acelea era vorba de șarjă sau fugă, de curaj sau frică. Cum se întîmplă de obicei în război, totul se amestecă, se estompează, se învălmășește... Numai omul rămîne limpede. Da, în război omul e despuiat de tot ce-l frînează, îl acoperă și îl ascunde, apărînd limpede, așa cum e, respingător sau minunat.

Detașamentul nostru se rostogolea ca o bilă de biliard peste verdeața cîmpiilor Podlasiei. Frunzele îngălbeniseră, se apropia toamna și această bilă izbită de tacul nemțesc cînd dintr-o parte, cînd dintr-alta nu găsea nicăieri scăparea.

În primele zile ale războiului ocupația germană se sprijinea pe principalele șosele de comunicație și pe orașe. Teritoriul satelor arăta ca o mare, semănată ici și colo cu stînci ascuțite, navigabilă în ultimă instanță pentru vasele de mic tonaj. Atunci era ușor să scapi de urmărire, să te ascunzi undeva departe și să lovești pe neașteptate.

Dar cotropitorul nu arătase încă tot ce știa. Nu exista încă o mișcare generală de rezistență, o organizație, nu exista nici o legătură, nici un ajutor... Luptam izolați, orbește, neștiind unde se aflau ai noștri sau în ce direcție ne îndreptam.

După două încercări nereușite, pierdusem nădejdea de a putea să mă strecor pînă la ai mei. Frontul galopa spre răsărit. Victoriile nemților prevesteau un război de lungă durată. Detașamentul se micșora văzînd cu ochii în lupte neîntrerupte. Iarna se apropia. Trebuia să ne ascundem cît mai repede, ca sălbăticiunile, în fundul codrilor, și să rezistăm pînă în primăvară.

Așa că, prin noiembrie, la îndemnul li Kiczkajllo, am început să mă strecor spre Puszcza Bialowieska.

— Acolo carnea aleargă singură în jur : cerbi, capre, porci... În pădurile noastre, dincolo de Brovskaia Verstaia, nici Ryntgen nu ne mai găsește. Trăim acolo ca în grădina raiului.

Are dreptate, gîndeam eu, ascultînd povestirile lui Kiczkajllo. Acolo e vînat din belșug iar populația din împrejurimi e formată aproape numai din neamurile lui Kiczkajllo — veri, cumnați ori rude de-ale lor. Pe o suprafață de cel puțin o mie

două sute de kilometri pătrați se întinde o pădure nepătrunsă, masivă. Nici „Rentgen" în persoană nu ne-ar putea găsi prin acele hățișuri sălbatice.

La sfîrșitul lui noiembrie am trecut de Kamieniec Litewski. Nu mai era departe pînă la Hajnowka. Detașamentul rămăsese cu patruzeci de călăreți. Și acolo unde rîul Lesna se împarte în două brațe am căzut în cursă. Dacă nu era Maxim Gorki, aș fi rămas acolo, în mlaștinile noroioase. Nu înțelegi ? Stai puțin, îți explic ! Doctorița Kliukva însă a rămas...

Doctorița Kliukva... Ascultă !

DOCTORIȚA KLIUKVA

Sînt flori care se deschid în amurg.

Sînt existențe omenești care înfloresc abia în condiții inumane.

Doctorița Kliukva fusese atașată spitalului meu la Bialystok, puțin înainte de izbucnirea războiului. Se știa despre ea doar că, deși tînără, se bucură de reputația unui medic serios și că e neobișnuit de urîtă : scundă, îndesată, cu fața roșie, fără sprîncene și buze groase ca negrii. O dată, cînd îi făcuse sorei Aglaja o observație pentru o neglijență oarecare, aceasta, după plecarea ei, pufnise disprețuitoare din buzele-i frumos arcuite și spusese în auzul întregii săli :

— Ce mai doctoriță... parcă-i o afină înghețată !

7—1503

După cîteva zile, însă, intendentul Zulow, un psiholog de mîna întîi, o caracterizase :

— E cronometru, nu e femeie !

De atunci părerea despre ea pendula între afină și cronometru, ceva foarte rece și de mare precizie, dar, în ultimă analiză, folositor.

Cînd ne încercuiseră nemții la podul de peste Suprasl, sărise în șa fără să stea pe gînduri și galopase după noi, făcînd-o și pe Aglaja s-o urmeze. Prezența ei fusese observată abia după șarjă. Ne-a ținut timp de un sfert de oră pe cîmpul de bătaie să-și completeze farmacia. Cît de folositoare s-au dovedit mai tîrziu aceste medicamente și pansamente ! Doar scăpaserăm ca dintr-un incendiu, fără a lua nimic cu noi.

In prima lună ne-am învîrtit într-o zonă nesigură, în spatele Wehrmachtului, semănîndu-ne drumul cu cadavrele cailor morți, ale tovarășilor pierduți și cu fumul convoaielor germane incendiate. Oamenii slăbiseră, se aspriseră, călindu-și caracterele în focul luptelor. Se uitau totuși cu admirație la femeia aceea. Doctorița Kliukva se oțelea cu fiece zi, tot mai mult se îndrepta în șa, neobosită, neînfricată. Fiind ocupat cu comanda detașamentului, am lăsat răniții în grija ei. Pe deasupra, a mai luat și bucătăria sub supraveghere.

I se spunea, ca și mai înainte, „doctorița Kliukva", însă pe ascuns, căci și lucrul acesta era considerat acum de rău augur. In detașament se pregătea o schimbare, care a ieșit la iveală curînd după aceea.

La primul popas sigur într-o fermă îndepărtată, doctorița a organizat cîrpitul rufelor și curățenia generală.

— O să răbdați și voi trei zile fără albituri ! ne-a spus ea.

Să fi văzut „albiturile" acelea neschimbate de o lună de zile, obielele acelea negre și lipicioase ! Cînd îi dădeam — ca să vorbim decent — inexprimabilii noștri, întorceam noi înșine capul.

Dar ea nu zicea nimic, îi primea ca pe niște coronițe de brabant, întorcîndu-i pe toate fețele.

— Aici ar trebui un petic... Aici trebuie cusut un nasture...

Cînd îi vorbești unui om aproape sfîrșit de lipsuri despre un lucru așa de mărunt cum este un nasture nefolositor, se simte copleșit. E ceva care-i aduce aminte de căldura familiei, de glasul mamei, al soției ori al surorii, atunci cînd îi vorbești despre nasturele rupt sau despre neglijența proverbială a bărbaților.

Doctorița le-a pus la treabă pe Aglaja și pe cele două femei de la fermă... Văzînd-o cît de bine organizase spălarea rufelor și cu cîtă îndemînare spăla ea însăși, am întrebat-o cînd și unde căpătase atîta experiență.

— Am lucrat cîndva într-o spălătorie mecanică, mi-a răspuns ea simplu.

A sosit, în sfîrșit, „ziua cea curată". Ne-am așezat cu toții, la rînd, în fața așa-numitei spălătorii. Și iată că atunci cînd i-a întins lui Lonka lenjeria curată, mirosind frumos a săpun de rufe, acesta a bătut-o pe doctoriță pe umăr cu mîna liberă și i-a strigat vesel :

— Așa mai zic și eu, Kliukva, inimioară!

Toți i-am prins vorba din zbor: da, Kliukva, inimioara noastră, avea un suflet minunat!

Se știe că rîsul oamenilor poate ucide, dar te și poate lega de ei pentru totdeauna.

Atunci s-a auzit un rîs sincer, un rîs de destindere, ca aplauzele la conferirea celei mai înalte distincții: doctorița Kliukva a noastră!

Ai observat, poate, că nu e atît de importantă expresia, cît conținutul emotiv sau intenția cu care vorbești. Cea mai plăcută expresie, însoțită de un accent de răutate sau de bunătate, poate să ne jignească ori să ne bucure. Îmi amintesc de un pedagog în vîrstă, care atunci cînd era emoționat sau vesel îi spunea cîte unui copil: „Mă hoțomane!“ Ei bine, era atîta dragoste, atîta duioșie în aceste cuvinte, atîta căldură emana din mîna cu care ne mîngîia pe creștet, încît mulți așteptau cu nerăbdare să audă din nou aceste cuvinte. Să fi încercat însă altcineva să le spună „hoțomane!“ Oho! Cazul ar fi ajuns numaidecît la consiliul profesoral, la comitetul de judecată al colegilor și, cine știe, s-ar fi cerut poate chiar îndepărtarea din instituție a unui asemenea pedagog.

Așadar, aclamată de întregul detașament, doctorița Liuba a devenit pe față Kliukva, mama milostivă a detașamentului.

Mergea cu noi la luptă, îndura ca și noi greutățile și foamea. Se îngrijea de bucătărie, vedea de răniți, le spunea ultimul cuvînt muribunzilor și, la popasuri, îi încuraja în clipele de slăbiciune pe cei rămași în viață. Doctorița Kliukva, femeia aceasta minunată, avea în ea o duioșie de mamă și cuvinte simple, care te alinau.

Ți-am spus că era urîtă și că avea buze groase ca ale negrilor? Nici pomeneală... Așa fusese la Bialystok! În detașament devenise cea mai frumoasă femeie.

Nu, nu glumesc. Serios: am fi fost în stare să ne batem pentru asta. Kliukva urîtă? Kliukva noastră? Ce prostie! O femeie ca ea nu exista în lumea întreagă!

Nu crezi? Cum să-ți explic... Știi și tu că, pentru un copil, bun, drag, iubit și frumos înseamnă același lucru, nu vede urîțenia celui pe care-l iubește; știi că pentru o mamă copilul cel mai urît e frumos, că pentru cei care iubesc, defectele se estompează, dispar.

Vezi, totdeauna acolo unde există un conținut bogat de simțăminte profunde, forma, frumusețea devine ceva neesențial. În noi exista un conținut bogat, în inimile simple, aspre și drepte exista o plinătate de simțăminte.

Chiar Kiczkajllo, care în sufletul lui rămăsese credincios Aglajei, era nevoit să confirme superioritatea Kliukvei. Comparînd-o cu ea pe neastîmpărata și egoista Aglaja, ofta adesea:

— Ei, dacă ar semăna măcar puțintel cu doctorița!

— Mi se pare, a spus o dată Kliukva, că viața mea de pînă acum a fost o pregătire pentru clipa în care aveam să vă întîlnesc și să trăiesc cu voi cele mai frumoase zile.

— Cele mai frumoase zile, spui? Eh, mai slăbește-mă cu frumusețea asta! am obiectat eu.

— Acum nu poţi judeca obiectiv, pentru că te chinuiesc arsurile, mi-a răspuns. Dar încearcă şi gîndeşte-te că luptăm pentru viaţa noastră şi în acelaşi timp pentru alte milioane de vieţi, că această luptă constituie verificarea voinţei, a caracterului şi a spiritului nostru.

Mai ia notă că eforturile noastre slujeau cuiva: oamenilor. La toate acestea adaugă că te simţi iubit şi preţuit, că ai prieteni siguri, de nădejde, ca Lonka de exemplu. Adevărat, Lonka?

Slobozind hotărît un rotocol de fum, Lonka a pecetluit o dată mai mult acea prietenie puternică, pînă la moarte.

Mă miram pe atunci că Lonka, de obicei atît de sociabil, de comunicativ, în prezenţa ei, a Kliukvei, mai mult fuma decît vorbea. Într-adevăr, îndurase greu pierderea tancurilor sale, îşi revenise însă, şi era iarăşi — poate numai în aparenţă — voios, energic şi ironic. Cîndva se preocupa numai de tancul lui, dar cînd acesta i-a fost distrus, toate gîndurile căpitanului mobilizat Leonid Czeczuga, cunoscut holtei, bun de glume şi constructor mecanic în viaţa civilă, se îndreptară spre rezolvarea problemelor personale pendinte între el şi deocamdată inaccesibilul Adolf Hitler.

Cu atît mai ciudată — faţă de felul de a fi al lui Lonka — mi se pare influenţa Kliukvei asupra lui. Lîngă ea tăcea, parcă moleşit deodată, destins, meditativ. Semăna cu un om care ajunsese în sfîrşit acasă, după o călătorie îndelungată. Acasă era bine, cald, comod, nu trebuia să fii cu ochii în patru şi nici măcar să vorbeşti. Ai tăi te înţeleg şi fără cuvinte...

Stăteau aşa în tăcere, în fiecare seară după cină, dacă le îngăduiau împrejurările. Toţi ceilalţi se culcaseră, dar în întuneric stăruiau îndelung, aprinzîndu-se şi stingîndu-se, luminiţele „pipelor păcii", mai exact a unei lulele şi a unei ţigări.

— Doi *bezprizornie,* am spus o dată, întorcîndu-mă pe partea cealaltă.

Ce mai pereche: Lonka-dinamita, Lonka-dansatorul, cîntăreţ de mîna întîi, fermecător, puşlama cu toată fiinţa lui, şi mama Kliukva! Rumegau tăcerea aşa cum rosteşti o rugăciune...

Mi-am amintit pe neaşteptate altă întîmplare, petrecută cu mulţi ani în urmă, cînd Lonka tăcea ca şi acum. Asta era cînd cu Sonia...

Ţi-am vorbit despre asta? Nu? Păcat! E o poveste frumoasă.

Hai să ţi-o spun în cîteva cuvinte! Lonka avea pe atunci şaptesprezece ani şi trăia cea dintîi şi, se pare, adevărata lui dragoste.

Asta s-a întîmplat curînd după ce Dimitri Vanîci făcuse dintr-un hoţ vesel ca Lonka un elev al şcolii mecanice. Ne duseserăm cu toţii într-o colonie de vară, mai bine zis la muncă, pe timpul verii, la o proprietate a instituţiei noastre. Acolo diavolul ăsta împieliţat a întîlnit-o pe Sonia, o studentă cu trei ani mai în vîrstă decît el, grav bolnavă de inimă (a murit chiar în anul acela).

Observasem eu că se întîmpla ceva neobişnuit cu Lonka, deoarece se ducea în fiecare sea-

ră în sala de lectură, deși, după cîte știam, nu-i prea plăcea să citească. O dată i-am pîndit: stăteau unul în fața altuia, fiecare cu cîte o carte. Din cînd în cînd, unul dintre ei dădea capul pe spate și spunea ceva, apoi se așternea iarăși tăcerea, auzindu-se doar foșnetul filelor întoarse... Nu puteam să-mi iau privirile de la ei. Se întîmpla un lucru de neînțeles, un mister... De cînd era Lonka așa subtil? De unde apăruse acea încruntare a lui, acea concentrare, acel zîmbet conspirativ?

Să fi fost vorba și de astă dată, după atîția ani, de o dragoste fără cuvinte, de o enigmă a iubirii?

N-o pot spune. Adevărul l-au știut doar Lonka și Kliukva, dar au luat taina cu ei...

ÎN CAPCANA

Nu mai era mult pînă la Hajnowka. A doua zi trebuia să ajungem în pădurile din Puszcza Bialowieska.

Înnoptasem într-o moară de lîngă Lesna. Habar n-aveam că sîntem urmăriți de cîteva autocamioane cu nemți încă de la Kamienice.

A doua zi a început să cadă o zăpadă deasă. Vizibilitatea era redusă. Tocmai ieșiserăm din moară, cînd Lonka a observat că-i lipsește crocodilul, mascota lui de la tanc (îl agăța totdeauna la gîtul calului). S-a întors să-l caute în șura în care înnoptasem.

Între timp, detașamentul a pornit.

— Venim și noi îndată! le-am strigat eu ostașilor.

În moară rămăseseră șapte inși: eu, Lonka, Kliukva, Aglaja, Kiczkajllo, Waszczuk și Klimov.

Lonka a întîrziat multă vreme. În sfîrșit, a ieșit enervat.

— Nu-l găsesc... Să-l fi lăsat la morar în casă? Doar acolo am mîncat aseară...

S-a dus acolo, dar a ieșit imediat, strigînd:

— Nemții sînt în dosul casei! I-am văzut pe fereastră!

Ne-am repezit în partea cealaltă, spre grădina care cobora lin spre rîu.

Mă gîndeam că, dacă ne grăbim, putem să-i ajungem pe ai noștri dincolo de rîu.

Am sărit gardul, căzînd ca o minge în plasa nemților. Toată moara era încercuită și îndeosebi grădina. În depărtare lupta se încinsese. Nemții tăiaseră drumul alor noștri dinspre rîu.

Lonka nu era un călăreț prea bun. Se știe doar că era tanchist. Dintre noi toți numai el n-a putut sări gardul și a căzut în zăpadă.

Am văzut-o atunci pe Kliukva oprindu-se lîngă el și apărîndu-se de haita care o înconjurase.

În aceeași clipă l-am văzut și pe Klimov căzînd de pe cal.

„Trag în noi ca în rațe“, gîndeam, întorcîndu-mă să-l ajut pe Lonka, dar în clipa aceea murgul meu s-a oprit moale, a încremenit o clipă și, după ce a stat parcă puțin pe pînduri, s-a prăvălit la pămînt.

Pînă să ies de sub el, nemții m-au prins.

Ne-au dus în casă, pe mine, pe Kiczkajllo, pe Lonka și pe Aglaja. În zăpada din grădină au rămas Klimov, Waszczuk și Kliukva...

Așteptam lîngă un perete, cu cătușele la mîini. (Fuseseră atît de prevăzători și de siguri că ne vor prinde încît aduseseră cu ei cătușe de la Kamienice!)

Dincolo de rîu nu se mai auzeau împușcături. După cum am aflat mai tîrziu, cu prețul a zece morți, detașamentul străpunsese încercuirea și cei douăzeci și trei de oameni porniseră spre pădure.

Cîndva fusese două sute șaptesprezece...

PSIHOLOGUL CU INSIGNA CAP DE MORT

Stăteam încătușat lîngă un perete din casa morarului. El însuși cu nevasta și copiii tremurau de frică într-un colț. S.S.-iștii se odihneau în mijlocul încăperii și de-a lungul pereților, fumînd țigări subțiri din surogat.

Deodată, toți S.S-iștii au sărit în picioare, și-au zvîrlit capetele pe spate și au întins mîna parc-ar fi îmbrîncit pe cineva.

Pe prag apăruse un tinerel într-un veston de culoare deschisă, salutîndu-i la fel cu mîna, statuar, ca un Cezar într-un for roman.

— *Heilitl* [1]! au strigat nemții sălbatic și au încheiat ritualul pocnindu-și călcîiele, după care au luat „pe loc repaus".

[1] Pronunțarea eliptică a salutului nazist: Heil Hitler!

Tinerelul s-a apropiat de fereastră, trîntindu-și pe masă mănușile de piele și șapca cu o insignă ce înfățișa un cap de mort. Avea fruntea înaltă și bombată, brăzdată de pe atunci de cute. Fața palidă, vorbind în termeni medicali „elucopată", ar fi părut chiar frumoasă unui amator de frumusețe trufașă și moartă, dacă n-ar fi fost gura — o dungă subțire, ca o tăietură. „Brahicefal subnordic", l-am caracterizat eu din obișnuința de a clasifica.

— Gazda? i-a întrebat pe S.S.-iști, arătînd spre morarul din colț. A dat adăpost banditilor? *Raus!* [1] și-a încheiat ordinul cu o mișcare expresivă a palmei înguste, de lichidare.

La acest gest, S.S.-iștii l-au tîrît afară pe morar.

— Eu i-am obligat să ne dea adăpost, am intervenit de lîngă zid. Aveți cuvîntul meu!

S-a întors repede, căutînd cu privirea printre prizonieri pe cel care vorbise nemțește.

— Ia uite, își mai dă și cuvîntul... Care cuvînt, de bandit?

— Vă rog să luați aminte că luptăm în uniformă. În uniforma Armatei Roșii.

S-a apropiat încet și, jucînd în mînă un stilet puțin mai mare decît un scalpel, m-a cercetat pătrunzător. Avea ochii mari, albaștri și foarte injectați. Un pictor ar fi rostit imediat: „Iată cerul minunat al Berlinului înecat în aceste vinișoare însîngerate!" În umbra genelor ca ale unui

[1]) *Heraus! — Afară!* (în limba germană.)

artist de cinema, în privirea acestor ochi trăia adevărul întunecos al neantului și apatia bătrînească. Da, acest tinerel era foarte, foarte bătrîn.

— Cine ești? a întrebat scurt.

„Cezare cu cap de mort, gîndeam eu, vrei să știi neapărat cum mă numesc și ce grad am, cîți oameni au mai rămas în detașament și încotro au plecat? Mă vei cerceta în mod inteligent, cu o răbdare diabolică, iar după aceea mă vei împușca în grădină, lîngă cadavrele Kliukvei și al morarului. Nu, vom termina mai repede și fără dureri."

— Vorbește! a repetat. Cine ești?

— Un om, i-am răspuns nepăsător, ca să-l enervez și să sfîrșească mai repede cu mine.

— Asta nu-i un răspuns! Ce înseamnă: om?

Și iată că mi-a venit o frază a lui Gorki, o frază pe tema căreia scrisesem în școală un referat:

— Omul, ce minunat sună acest cuvînt!

Mai că a făcut un pas înapoi de mirare.

A izbucnit într-un hohot de rîs homeric.

— Ești... fi...fi-lo-zof!

Devenind apoi dintr-o dată serios, s-a repezit la mine:

— Ești Dergaciov? Doctor în medicină și maior mobilizat? *Ex auribus cognoscitur asinus.* [1]

A ridicat stiletul și lovindu-mă ușor cu latul lamei peste nas în tactul cuvintelor:

[1] Măgarul se cunoaște după urechi (în limba latină).

— Platon, Democrit, m-a admonestat el, ca și cînd acestea ar fi fost cele mai înjositoare nume. Kant, Hegel, Mahatma al cazacilor! Așadar acesta este reazimul tău psihic: credința în om? Ai răbdare, am să-ți arăt eu omul în toată măreția lui! O, n-am studiat degeaba psihologia... Te voi despuia de toate iluziile și nu-ți va mai rămîne nimic în afară de slugărnicia de cîine. Vioi, inteligent și deznădăjduit, vei merge cu mine la vînătoare, așa cum ne-ai vînat pe noi pînă acum. Vei fi un ogar de prima clasă în marile vînători de oameni...

KICZKAJLLO FACE CARIERA

Fostul audient al cursurilor de psihologie, care făcuse parte din Gestapo în fosta republică austriacă, fostul diversionist în spatele armatei franceze, în sfîrșit, comandantul trupelor speciale S.S. *Hauptsturmführer*-[1]ul Gustav Kniedl m-a repartizat, pentru nimicirea omului din mine, într-un lagăr de prizonieri sovietici din Komorow.

Ai auzit desigur de Komorow? Era tot un *Vernichtungslager* [2]. Ehei, Majdanek-ul nostru e o pensiune în comparație cu Komorow! Îți vine greu să crezi, nu-i așa? Să nu ne ciorovăim pentru un grad de comparație. Fapt e că procesul de nimicire al creierului omenesc se desfășura acolo

[1] Căpitan în detașamentele S.S.
[2] Lagăr de exterminare (în limba germană).

mai repede și în forme mai primitive decît aici, la Majdanek.

Cei mai mulți dintre noi au nimerit rău. Eu am fost repartizat la construcția unei șosele, Lonka la latrine, iar Aglaja la curățatul legumelor putrezite. Numai Kiczkajllo a făcut carieră, ajungînd primul buiestraș al lagărului.

În timp ce eu alergam la trap cu pietre în brațe de la o grămadă la alta, prin zăpadă ori prin gerul de decembrie, sub șuierul vinelor de bou și lătratul *Vorarbeiter*[1]-ilor: *„Schneller, schneller, looos!"*[2], pe cînd Lonka golea fără încetare haznalele cu găleata, iar Aglaja, stînd pînă la genunchi în resturile de legume mucezite, curăța napii înghețați, Kiczkajllo stîrnea invidia tuturor pentru soarta lui, aidoma cu a unui cal aflat la un stăpîn bun.

Totul a început astfel: a doua zi după repartizarea lui Kiczkajllo la cărucele bucătăriei Nr. 1, a venit un camion de la bucătăria Nr. 2, încărcat cu cartofi pentru batalionul de pază (nouă ne dădeau legume putrede fierte în apă). Camionul era tras de doisprezece deținuți. Se opriseră înaintea porții, așteptînd ca *Wagenkolona*[3] acestei bucătării să-i ia în primire. În acest timp și-a făcut apariția Kiczkajllo, și-a pus, drăcosul, hamurile și a tras de unul singur camionul înăuntru.

[1] Șef de grupă, numit din rîndurile deținuților (în limba germană).
[2] Mai repede, mai repede, marș! (În limba germană.)
[3] Grupa de deținuți care trăgeau cărucele (în limba germană).

La acest spectacol se nimerise să asiste și șeful bucătăriei. Acesta a pipăit mușchii lui Kiczkajllo și i-a ordonat să tragă de capătul unei frînghii împotriva celorlalți. Ei bine, imaginează-ți că Kiczkajllo i-a învins! Cînd s-a încordat opintindu-se odată, ceilalți au căzut de-a berbeleacul. E adevărat că erau prizonieri din lagăr aproape epuizați, iar Kiczkajllo mai avea încă în plămîni aerul pădurilor — totuși erau doisprezece inși.

Șeful bucătăriei l-a luat imediat pe Kiczkajllo la *Bekleidungskammer*[1]. Kiczkajllo a ieșit de acolo gătit cu niște cizme înalte de cauciuc, pantaloni galbeni ca ai dragonilor țariști și cu un veston austriac, iar pe cap avea o rogatcă[2] polonează cu cîte un zurgălău la fiecare colț.

A doua zi alerga ca un buiestraș îmbrăcat în costum pestriț. În șareta ușoară, cu două roți, a economului stătea șeful bucătăriei Nr. 1, *Oberscharführer*[3]-ul Solde, ținînd în mînă un bici ca o undiță englezească. Mîna buiestrașul spre bucătăria Nr. 2, trăgînd cu hățurile de muștiucul pe care Kiczkajllo îl ținea în gură în loc de zăbale.

Șeful bucătăriei Nr. 1 îl privea cu dispreț pe șeful bucătăriei Nr. 2, cu cel mai mare dispreț pe care-l poate nutri un adevărat manager de circ față de un îngrijitor de cai, un *Oberscharführer* pentru un *Scharführer* obișnuit.

[1] Depozit de îmbrăcăminte (în limba germană).
[2] Chipiu polonez cu fundul pătrat.
[3] *Oberscharführer, Scharführer* — grade ale comandanților celor mai mici unități S.S.

Scharführer-ul Kuperman, subordonat întrucîtva și umilit la fiecare pas de grandoarea și elocvența italiană a *Oberscharführer*-ului, îl ura pe acesta cu o ură veche, din civilie, cu ura de nestins pe care o poate nutri un prusac față de un tirolez, un simplu rîndaș de la grajd față de domnul de pe afișele circului.

Solde a venit cu șareta lui lîngă baraca lui Kuperman, acesta i-a ieșit în întîmpinare, ștergîndu-și mîinile de șorț, și atunci a avut loc o convorbire, care a influențat mai tîrziu soarta noastră.

— *Buon giorno* [1], amice Kuperman! Cum stai cu sănătatea?

— Mulțumesc... mbine... a mormăit Kuperman, privindu-l întunecat (expresia „amice Kuperman" acționase asupra lui ca o lovitură de bici).

— Totuși, nu arăți prea bine, amice Kuperman. Te uiți la mine *con amore*, am vrut să spun, cu dragoste, ca un copil bolnav. Ce ai, amice Kuperman?

— N-am nimic! i-a strigat Kuperman. Domnule *Oberscharführer*, vă rog să nu vă bateți joc de mine!

— *Lento* [2], amice Kuperman! Ce rost are să vorbim *con molto espressione*, cu patimă? *Corpo di Bacco!* [3] Ne cunoaștem doar de atîția ani... Îți amintești, amice Kuperman, de ziua aceea, cînd

[1] Bună ziua (în limba italiană).
[2] Ușurel (în limba italiană).
[3] Pe Bachus! (în limba italiană).

l-am adus din Bologna pe Beppo Fanari, omul-stîncă? Trebuie să-ți amintești, deoarece Beppo te-a călcat în picioare atunci, pentru că burta calului pe care avea să-l ridice în arenă era murdară. *Die guten alten Zeiten* [1]... Ehei, ăla atlet! De pe urma lui se putea cîștiga bine! Dar dumnezeu e milostiv — *e sempre bene* [2]. Acum am un atlet care face cît trei Fanari la un loc! *Dieser Kitzkeile* [3] înhămat la șaretă reprezintă o avere, o mare avere! După război — *chi lo sa?* [4] — după război vei lipi din nou afișele circului August Solde cu omul-stîncă, omul-fenomen, care de astă dată va fi Ernesto Kitzkeile! Ai în vedere asta, amice Kuperman, și nu mai scrie denunțuri, cum c-aș strînge aur și pietre prețioase! Fac această recomandație sapienței-tale... *Buona sera!* [5]

Oberscharführer-ul a făcut un semn de sus cu mîna, după care a apucat iarăși hățurile.

— *Prestissimo!* [6] a strigat și l-a șfichiuit cu biciul pe Kiczkajllo peste rogatcă.

A răsunat îndată clinchetul zurgălăilor.

Kiczkajllo a pornit-o în galop.

— *Gut nass!* [7] i-a strigat rînjind Kuperman, dar Solde nu l-a mai auzit.

[1] Ce timpuri, odinioară... (în limba germană).
[2] Totul merge bine (în limba italiană).
[3] Acest Kiczkajllo (în limba germană).
[4] Cine știe? (în limba italiană.)
[5] Bună seara! In limba italiană.)
[6] Iute! (In limba italiană.)
[7] Muia-te-ai pînă la piele! (In limba germană.)

Tolănit în trăsurica elegantă, pocnind din bici în tactul clinchetului melodios al zurgălăilor, gonea prin lagăr spre bucuria tuturor *Führer*-ilor mai mici, ducînd raportul zilnic la locuința *Lagerkommandant*[1]-ului.

Kiczkajllo îl ducea în trap săltat, lăsînd în urmă oameni care abia își mai puteau mișca picioarele, umbre, zdrențe omenești... Capetele lor se ridicau deasupra grămezilor de pietre sparte, din gropile săpate, peste parapetul platformelor. În ochii afundați în orbite, fără viață, stinși se aprindeau dintr-o dată licăriri de invidie:

— Ia uite, buiestrașul favorit! Asta știu că o duce bine...

— Pesemne că-l hrănește chiar Solde cu mîna lui. Il scaldă și-l cîntărește în fiecare zi, nu cumva, doamne ferește, să-i scadă vreun gram din greutate.

— Cică Solde l-ar pregăti pentru titlul de campion mondial și-i dă să mănînce numai biftecuri...

ȘUNCA ȘI VIAȚA DE CÎINE

Kiczkajllo mînca biftecuri neîndoielnic, pentru că o dată, cînd *Wagenkolona* bucătăriei Nr. 1 a ajuns în dreptul meu pe șoseaua pe care căram pietre, unul din cei care trăgeau căruța mi-a vîrît în sîn un biftec și o bucată de pîine, învelite într-un ziar.

[1] Comandantul lagărului (în limba germană).

—De la Kiczkajllo, mi-a șoptit. Mîine îți aduc iarăși.

Dar nici a doua zi, nici mai tîrziu Kiczkajllo n-a mai găsit prilejul să-mi trimită alimentele întăritoare. *Wagenkolona* bucătăria lui o lua acum pe alt drum, iar Kiczkajllo era prea cunoscut și supravegheat, ca să se poată ivi singur neobservat în alte locuri. Aglajei și lui Lonka izbutise să le trimită cornuri de două ori.

Cînd m-a văzut Lonka s-a cutremurat. A trecut de mine, împingînd în tăcere sania cu butoiul cu substanțe chimice naturale. Probabil că arătam groaznic. Cît poți să reziști hrănindu-te cu sfeclă sau varză furajeră și cărînd în fugă pietroaie, cîte douăsprezece ore pe zi?

Înfățișarea mea a hotărît soarta lui Bully.

Acel baset gras, slăbiciunea lui Kuperman, a alergat o dată spre latrinele lui Lonka și de atunci a rămas o amintire. Zadarnic îi mai striga Kuperman în curtea pustie:

— *Bully! Wo ist mein Bully?*[1]

Cînd te gîndești că transformarea basetului negru în carne friptă și slănină s-a petrecut în plină zi, chiar pe locul de muncă, între latrină și focurile care fierbeau smoală pentru a o turna pe acoperișurile barăcilor *Sonderbatalion*[2]-ului (acoperișurile noastre erau astrale). Trebuie să fii de acord că o asemenea treabă a cerut un curaj și o îndemînare neobișnuite.

[1] Bully! Unde e Bully al meu? (în limba germană.)
[2] Batalion de pază (în limba germană).

— Nici Kondrapulo n-ar fi făcut-o mai bine, mi-a spus Lonka pe șosea, strecurîndu-mi cu o mînă șunca de cîine, iar pe a doua întinzînd-o după o piatră, pentru a întări tălpicele săniei, care pasămite ar fi slăbit.

Basetul ne-a mai întremat cîtva timp. Nu era totuși interminabil. Puterile noastre au început din nou să slăbească. La prînz mîncam varză furajeră, mereu aceeași varză, verde, leșietică, dimineața beam apă, iar seara leorpăiam zeamă lungă de tărîțe fără nici o felie de pîine. Ziua munceam peste puteri, iar noaptea dormeam pe zăpadă sub un acoperiș prin care licăreau stelele.

Era limpede: dacă în cîteva zile nu scorneam ceva, ca să fiu laolaltă cu Lonka, măcar o noapte să fim împreună în aceeași baracă, nu se va alege nimic din planul nostru de evadare, fiindcă ne epuizam văzînd cu ochii.

Genial conceput în amănunt, sistemul hitlerist al lagărelor de concentrare se rezumă, dragul meu, la cîteva reguli foarte simple. Să mențină turma de oameni într-o stare de neliniște continuă, s-o amestece, s-o răsucească și s-o macine, transformînd-o într-o masă informă. Să vîre în capete fără încetare ideea că aici toți sînt la discreția Gestapoului, care e atoateștiutor și atotputernic. Să-l pună pe fiecare, la fiece pas, în alternativa: să nedreptățească ori să fie nedreptățit, să ucidă ori să fie ucis. Să descompună sistematic tot ce e omenesc, să inoculeze pe fiece zi tot mai mult otrava cinismului, pînă cînd aspectele inumane, anormale vor fi privite ca ceva normal, ca o hrană zilnică.

Repede, îngrozitor de repede erau selectate lepădăturile, care făceau carieră în lagăr, inimile osîndite la pieire.

Se întîmplau lucruri atît de monstruoase, încît adesea gîndeam că *omul* nu mai există! Această noțiune îmi părea o născocire a filozofilor, o idee superioară, care se întrupase sub înfățișarea bestiei bipede, înzestrate din nefericire cu inteligență, cu *sapientia*[1], cum spunea *Oberscharführer*-ul Solde.

Dar în clipele acelea îmi aminteam de Lonka, de Kiczkajllo și de mulți alți prieteni (Aglaja nu mai făcea parte dintre aceștia, cedase în cele din urmă), oameni atît de minunați, încît mă cuprindea rușinea pentru clipele de îndoială.

O, cum aș fi vrut atunci să stau de vorbă cu acel psiholog întunecat, cu acel Cezar cu cap de mort!

Și întîmplarea a făcut să ne întîlnim.

O ÎNTÎLNIRE HOTĂRÎTOARE

Era o zi senină și geroasă. Nu mai puteam alerga; mă tîram din greu cu cîte o piatră sub fiecare braț. Capul spart de bastonul *Lagerkapo*[2]-ului îmi vuia ca după o beție zdravănă

[1] Înțelepciune (în limba latină).
[2] Șeful unei anumite părți a lagărului (cîmp); *kapo* erau recrutați de către S.S.-iști dintre deținuții de drept comun.

cu rachiu. Prin uniforma ruptă în spate se vedea hîrtia de împachetat, pe care o furasem de la fabrica de ciment, hîrtie pentru care puteam să fiu pedepsit. Saboții răsunau pe zăpadă fiecare în alt fel, ceea ce mă deprima și mai mult. Cel pingelit cu cauciuc scîrțîia surd, iar celălalt, din mesteacăn, țiuia înalt și uscat.

Din spate, încet, foarte încet, m-a ajuns un automobil. Încă de dimineață se spusese în lagăr că a venit *Hauptsturmführer*-ul Kniedl să aleagă oameni, pentru a-și completa detașamentele de vînători de oameni cu cei care preferau rușinea în locul morții.

Într-adevăr, din automobilul care trecuse de mine, Kniedl, același tinerel, ne cerceta rîndul cu o privire absentă.

— *Komm her!* [1] mi-a strigat pe neașteptate, deschizînd ușa.

M-am apropiat, pierzînd în zăpadă sabotul pingelit cu cauciuc.

Atunci întruchipam probabil imaginea suficient de expresivă a unui om ajuns la capătul puterilor, căci iată, Kniedl s-a întors spre cineva din fundul limuzinei și, arătîndu-mă cu un gest teatral, aș zice burlesc, i-a spus, ca și cum ar fi încheiat o povestire:

— Acesta e *omul!*

Companionul lui Kniedl s-a aplecat din automobil, să vadă ceea ce fusese numit *om*, și am zărit atunci fața de cal și ochii holbați, ca ai unui suferind de boala lui Basedow, ai *Lagerkomman*-

[1] Vino aici! (In limba germană.)

dant-ului. În fundul mașinii mai era o persoană: o femeie, pare-se.

— Omul, ce mizerabil sună acest cuvînt, tare mizerabil! a oftat *Hauptsturmführer*-ul, uitîndu-se la mine.

Cu aproape două luni mai înainte îi aruncasem în față cuvintele lui Gorki: „Omul, ce mîndru sună acest cuvînt!“ Acum mi le întorcea într-o parafrază corespunzătoare stării de plîns în care mă aflam.

Stăteam în fața lui în zdrențe, cu cîte o piatră sub fiecare braț și numai într-un sabot, fiindcă pe celălalt îl pierdusem. În loc de șapcă aveam cîrpele cu care îmi oblojisem capul spart.

— Bestia care a făcut carieră... filozofă mai departe Kniedl, delectîndu-se cu jocul acesta de meditare asupra ființei umane. O asemenea carieră zoologică ne obligă să tragem cîteva concluzii, cu atît mai mult cît ai de-a face cu putregaiuri, cu gunoaie, de-a dreptul cu *Düngungsvolk* [1]. Nu-i așa, *Fräulein* Agli? O astfel de concluzie am și tras, *nicht wahr, Fräulein* Agli? [2]

Femeia din fundul limuzinei s-a aplecat înainte spre cel care vorbea și am dat cu ochii de Aglaja, înfofolită într-o blană de biber sau așa ceva, de culoarea șoarecelui. Gulerul înalt și căciulița de blană îi accentuau paloarea feței subțiate de foame. Arăta ca o stea de cinema după o boală grea. Nu înțelegea încă limba străină, dar își

[1] Conform teoriei hitleriste: popor inferior, condamnat la pieire (în limba germană).

[2] Nu-i așa domnișoară Agli! (In limba germană.)

cunoștea noul nume — Agli, *Fräulein* Agli — uitîndu-se la stăpînul ei plină de atenție, cu ochii ei albaștri și enigmatici ca cerul.

— Vă cunoașteți bine, nu-i așa? Sînteți din același detașament, deci tovarăși de arme, după cîte mi-aduc aminte?

Am confirmat dînd din cap. Nu, desigur, memoria nu-l înșela pe *Hauptsturmführer*. Pusese la cale dinadins această scenă, ca să mă umilească. Nici o săptămînă nu era de cînd o văzusem pe Aglaja spălînd podelele într-o baracă din spitalul *Sonderbatalion*-ului. Am auzit că, mulțumită unui denunț, așadar cu prețul vieții unei tovarășe, se mutase din pivniță, din aerul înăbușitor al sfeclei furajere putrezite, în „aerul proaspăt" al spitalului, unde avea îndatoririle și hrana unei îngrijitoare. Se spunea despre ea că va face carieră în lagăr. Cariera ei avea să înceapă însă abia în afara lagărului...

— *Fräulein* Agli va pleca la cursurile de perfecționare de la Hamburg, continuă Knield cu verva spumoasă a unui obișnuit al saloanelor. După o meditare nu prea lungă, a ajuns la concluzia că, înainte de toate, trebuie să trăiască: *primum vivere, deinde philosophari*[1]. Înainte de plecare ar vrea totuși să-l întrebe pe fostul ei șef și totodată pe medic dacă a făcut bine. Nu cumva aceste cursuri îi vor primejdui sănătatea?

Mi-am dat seama că de răspunsul meu depinde acum soarta noastră a tuturor.

[1] Dicton latin: Mai întîi să trăieşti şi după aceea să filozofezi.

Bucuros de subtilitatea acelei înscenări mîrșave, Kniedl punea chestiunea serios și presant. Această fată din grupul vostru pleacă la școlarizare. Privește-o cît e de frumoasă, de abilă și de hotărîtă la orice! Și asta fiindcă nu mai are nimic de pierdut! Voi avea o cățea ageră în marile vînători de oameni! Tu, însă? Hai, gata, alege: ori-ori!

Aveam în fiecare mînă cîte un pietroi, care cîntăreau cel puțin zece kilograme. Cu acele pietroaie puteam să izbesc în șapca cu insigna cap de mort, care nu i-ar fi apărat țeasta de lovitura ce i-ar fi crăpat-o. Asta ar fi fost cel mai cinstit răspuns.

Am schimbat pietroaiele unul în locul celuilalt. *Lagerkommandant*-ul a băgat în același timp mîna în buzunar, dar eu n-am făcut decît să schimb locul pietroaielor. Am înălțat umerii, mi-am ascuns capul între ei și am încremenit într-o atitudine de resemnare deznădăjduită.

Mă hotărîsem pentru un răspuns riscat.

— Așadar cum e, doctore, îi va face rău, sau nu trebuie să se teamă de nimic?

— *Praesente medico nihil nocet*[1], i-am răspuns eu cu un alt dicton latin, zîmbind cinic.

— Ah, da! În prezența medicului, adică în prezența ta n-o amenință nimic? Ce să facem, o să ne gîndim și la prezența ta la aceste cursuri de perfecționare. Mă bucură această sete de învățătură, această dorință aprigă pentru învățătura

[1] În prezența medicului nimic nu poate să-ți facă rău (în limba latină).

germană. In curînd o să vorbim despre asta mai pe larg. Deocamdată... deocamdată aş vrea să mă conving dacă nu e cumva doar un foc de paie. Domnule comandant — şi s-a întors spre maxilarul de cal al *Lagerkommandant*-ului — vă rog să-l numiţi *Lagerarzt*. Omul acesta îmi va fi necesar.

Comandantul mi-a cerut datele personale şi, notîndu-şi cîteva cuvinte în carnet, mi-a dat un bilet pentru *Schreibstube*.

— Aşadar la revedere, doctore! şi-a luat rămas bun Kniedl. Capul sus! Operaţia a reuşit şi bolnavul trăieşte!

S-a ridicat o volbură de zăpadă şi automobilul a dispărut în direcţia porţii.

IN BIRLOGUL FAVORIŢILOR

Abia cînd m-am întors să-mi caut sabotul pierdut, mi-am dat seama pe deplin de cele ce se întîmplaseră. Tovarăşii mei de muncă se uitau la mine pe sub sprîncene, întunecaţi, străini, iar *Vorarbeiter*-ul stătea prostit, cu un zîmbet rugător, nesigur de favoarea noului potentat. Chiar S.S.-istul de pază, trecîndu-şi carabina pe umăr, m-a bătut pe umăr şi mi-a întins o ţigară.

Şi aşa, într-o clipită, am ajuns cineva. Din fundul lagărului, din compania de pedeapsă, unde se trăia atît de puţin, m-am ridicat pînă în vîrful piramidei, pînă la situaţia cîtorva faraoni. Acum eram de neatins, eram periculos. Doar văzuseră cu toţii cum Kniedl în persoană, *Hauptsturmführer-ul* Kniedl, înaintea căruia chiar *Lagerkommandant*-ul stă în poziţie de drepţi, discutase cu mine îngăduitor şi mă numise *Lagerarzt*.

După aceea totul s-a desfăşurat cu repeziciune, în galop, ca din înalt ordin.

Schreibstube mi-a dat imediat o banderolă, a trimis un ordin la *Bekleidungskammer*, şi un *Läufer*[1] a alergat la spital, la vechiul *Lagerarzt*, să-l anunţe că nu mai e *Lagerarzt*, să se mute aşadar cît mai repede din locuinţa-i călduroasă, fiindcă va veni un medic nou.

Am ieşit de la *Bekleidungskammer* îmbrăcat în hainele rămase de la un capelan[2]. Aveam nişte cizme vopsite, destul de bune, un pieptar de vînătoare şi o căciulă siberiană de blană cu urechi.

La prînz am fost îndreptat spre bucătăria Nr. 1. Aici, în cămăruţa care slujea de cantină pentru cei şase favoriţi, mi s-a părut că am nimerit într-o menajerie. Nişte creaturi pline de cruzime, monştri înfiorători, sorbecăiau zgomotos, rodeau şi plescăiau cu lăcomie, avînd o singură dorinţă: „să se sature!“ Căci asta însemna să trăiască, să fie tari şi mari, să poată bate, lovi cu piciorul, să poată mînca iarăşi, să se ghiftuiască.

Adus de spate, ca un şobolan cu botul turtit, *Lagerkapo*-ul rodea, evident enervat, un os de cal. Avea mustrări de conştiinţă că nu mă omorîse în ajun, cînd mă bătuse. Acum nu mai putea face nimic. In ierarhia lagărului eram egali: el era

[1] Curier (în limba germană).
[2] Preot catolic; la polonezi preot militar.

șeful administrativ, iar eu cel sanitar. Depindeam direct de comandant, iar faptul că în spatele meu se afla *Hauptsturmführer*-ul căruia îi eram necesar pentru nu știu care scop, îmi crea fără îndoială un ascendent asupra *Lagerkapo*-ului. Chiar dacă l-aș fi ucis acum, se înțelege, avînd un motiv serios în aparență, comandantul n-ar fi aflat pentru ce a pierit *Lagerkapo*-ul Fediuk, așa cum nu aflase mai înainte pentru ce băiețul Fediuk din Peresyp ajunsese *Lagerkapo*.

Din cînd în cînd, *Lagerkapo*-ul își întrerupea ronțăitul, privea la mine de după os, cîntărindu-mi forța, greutatea, statura și, înfuriat de rezultatul observației, se arunca iarăși, cu o patimă sălbatică, asupra maxilarului de cal. „Oh, ce idiot am fost! Să-l fi lovit ieri încă de cîteva ori cu bastonul, și azi n-ar mai fi existat acest *Lagerarzt!*" își spunea probabil în sinea lui.

Și eu cîntăream rezultatele luptei, meditam asupra tuturor posibilităților oferite de noua mea situație. Mîncarea fierbinte mă moleșea ca vinul. Picioarele îmi tremurau ușor și capul mi se îngreuiase. Știam că această slăbiciune va trece repede și definitiv. Îmi spuneam că, înainte de toate, trebuie să-i fac să creadă că sînt la fel cu ei. Poate chiar azi să fac ceva în genul celor ce făceau ei, pentru ca acești monștri care mișunau în jurul meu să înțeleagă că nu sînt un doctoraș oarecare, un prăpădit de intelectual, ci o secătură cu care e mai bine să n-ai de-a face. Dacă nu se vor teme de mine, mă vor lichida repede, urmărindu-mă cu toții.

A venit un *Läufer* să-mi spună că mă cheamă *Oberscharführer*-ul Solde

Șeful bucătăriei Nr. 1 și totodată șeful aprovizionării lagărului ocupa două camere cu baie în acea parte a barăcii unde se aflau cazanele. Locuința lui era socotită de subofițerii trupelor de pază drept modelul unei garsoniere de lagăr. Pe jos erau întinse blăni de bursuc și de lup, aduse de la o fermă vecină, patul avea o învelitoare ca niște odăjdii bisericești, iar pe chilimul din perete se găsea o colecție de cravașe și bice. Ca să fie *gemutlich* [1], mai avea pe birou o lampă cu abajur verde și portretul *Führer*-ului agățat pe perete. Interiorul era completat cu cîteva aparate de gimnastică și un afiș uriaș al circului lui August Solde. Toți pereții erau împestrițați cu fotografii: Solde cu joben, Solde cu borsalină, Solde dresor, Solde director...

Puțin îmbătrînit, înalt de statură și cu prestanță, *Oberscharführer*-ul Solde făcea impresia unui tenor italian în retragere (de fapt, își petrecuse tinerețea într-un circ ambulant, în Italia). Îi plăceau mîncărurile și limba italiană, avea manierele unui *grande* [2] dintr-o farsă de prost gust și mentalitatea unui dresor.

Solde m-a primit cu bunăvoința unui Mecena. A amintit de Bologna, care a dat atîția medici vestiți, care l-a dat și pe el, August Solde. În mijlocul sălbăticiei, numai el era în stare să în-

[1] Intim, plăcut (în limba germană).
[2] Nobil spaniol.

țeleagă un om de știință. Orice *doctissimus*[1] se putea bizui pe sprijinul lui, sprijin, fără doar și poate, cu totul dezinteresat. Cîrnatul cu care mă va trata numaidecît mi l-ar fi oferit — *per dio!*[2] — chiar dacă buiestrașul lui ar fi fost sănătos, dar, cum e bolnav, noul medic îl va consulta desigur cu acest prilej...

Cu aceste cuvinte, m-a condus în a doua cameră, unde l-am găsit pe Kiczkajllo.

Îmbrăcat numai cu niște chiloți de baie, Kiczkajllo stătea pe un scăunel, cu un picior într-o găleată cu apă. Alături zăceau greutățile cu care exersa. Fusese nevoit probabil să întrerupă exercițiile din pricina durerii de la picior. Cînd m-a văzut, a căscat gura de uimire, dar a închis-o numaidecît, întîmpinîndu-mă cu o privire caldă, pornită din inimă.

— Acesta e fenomenul meu, îmi explică Solde, bătîndu-l pe Kiczkajllo pe torsul minunat, prada mea de război! Îl antrenez pentru titlul de maestru al arenei. Înainte de amiază aleargă înhămat la șaretă, iar după-amiază exersează după un sistem al meu.

M-am uitat la piciorul lui Kiczkajllo.

— Cu ce l-ai frecat? l-am întrebat, abia stăpînindu-mi rîsul.

— Cu sare, a răspuns Kiczkajllo în dialectul lui cîntător din Bialowiesk. Acest Solde, al dracului, chinuiește la mine și omoară în fiecare dimineață cu muștucul (vă spun eu, un călău) și

[1] Învățat (în limba latină).
[2] Pe dumnezeu! (În limba italiană.)

strigă: *„Piaffa! Piaffa!“* Asta adus în stare să-mi frec piciorul înroșit cu sare și iată pe mine schilod!

L-am întrebat pe Solde ce este această *„piaffa“* de care se plînge „fenomenul“ lui. Solde mi-a arătat cum se pune muștucul calului (în cazul de față lui Kiczkajllo) și cum se mînuiește, în așa fel ca acesta, stînd pe loc, să dea frumos, *graditamente*[1], din picioare. E o dresură de cai de înaltă clasă aplicată omului, un exercițiu foarte folositor pentru mușchii picioarelor.

I-am spus că deocamdată trebuie să întrerupă aceste exerciții pentru un timp, pînă cînd mușchii suciți vor reveni la loc. Ar fi indicat un masaj.

— Masaj? Te rog să i-l faci, *mio conto*[2]!

— Da, desigur, *Herr Oberscharführer,* l-aș fi făcut imediat, dacă n-ar fi aici un specialist. Dar de vreme ce-l avem în lagăr pe Czeczuga...

— *Wer ist dieser Tschetschugau*[3]?

— Înainte de război Czeczuga a fost masor de curte la Kremlin!

— Atunci să-i facă el un masaj lui *Kitzkeile!* Și mie să-mi facă! Doctore, am cîteodată niște înțepături în șale, așa ca un fel de lumbago. Unde-i acest *Tschetschugau?*

Și-a notat totul și mi-a spus că a doua zi se va strădui să-l mute pe Lonka la spitalul S.S.-iștilor ca îngrijitor. Seara va veni aici să facă masaje, iar de dormit va dormi în baraca mea.

[1] Cu încîntare, cu plăcere (în limba italiană).
[2] Pe socoteala mea (în limba italiană).
[3] Cine e acest Czeczuga? (În limba germană.)

I-am mulțumit lui Solde pentru cîrnatul pe care mi-l băgase în buzunar și i-am strigat lui Kiczkajllo:

— Mai freacă-ți o dată piciorul cu sare, ca să poată face Lonka o minune! și am ieșit din baracă cu certitudinea că, într-adevăr, acum stăteam bine.

Cînd am trecut pe platoul de apel, am observat că *Scharführer*-ul Kuperman mă urmărește din bucătăria Nr. 2, văzîndu-mă că ies de la șeful și dușmanul lui, iar trepădușul *Legerkapo*-ului, *Läufer*-ul Buby, se uită la mine din *Schreibstube*. Trebuia totuși să-l întîlnesc neapărat pe Lonka, ca să-i dau cîrnatul pe care-l aveam de la Solde și să-i spun să treacă negreșit pe la mine după apel, să-l învăț să facă masaj.

Am făcut lucrul acesta chiar sub ochii lor! Ei au văzut însă doar că țip la Lonka pentru murdăria și dezordinea din latrine, că-l lovesc cu picioarele și că Lonka ridică mîinile cerșind îndurare (n-au văzut însă că, în același timp, ridică și bucata de cîrnat).

SCUTURATUL MICROFAUNEI

Se înserase. Am grăbit pasul, pentru ca înainte de apelul de seară să pot lua în primire ceea ce, mai mult ca o ofensă, se numea spital. Acea baracă fără uși și fără ferestre se afla într-o margine a lagărului, aproape de cîmpul pe

care se cărau și se depozitau gunoaiele și tot felul de murdării.

Tocmai cînd treceam pe lîngă cîmpul acela, am auzit gălăgie. Striga *Lagerkapo*-ul Fediuk. Cînd m-am îndreptat spre el, doi gunoieri zăceau la pămînt și tocmai îl „lucra" pe al treilea. Mergeam rostind în gînd bucuros, cu nervii destinși: „În sfîrșit", cu aceeași furie rece ca și atunci cînd dădusem răsunător prima mea comandă de șarjă.

Lagerkapo-ul i-a dat drumul gunoierului, s-a proțăpit pe picioare și s-a întors spre mine. În această poziție de atac și în același timp de apărare, cu botul ascuțit ridicat, gata să sară, părea silueta unui șobolan uriaș lîngă groapa de gunoi a lagărului. Era convins că mă voi arunca imediat asupra lui. Am trecut însă nepăsător pe lîngă el și m-am oprit la marginea gropii. Nu puteam să iau apărarea unui om bătut. *Lagerkapo*-ul s-a întors la treaba de la care îl întrerupsesem. Am auzit în spatele meu gemete și vaiete și m-am întors spre ei.

— *Halt!* [1] am strigat.

Lagerkapo-ul s-a oprit, reluîndu-și poziția dinainte.

— Ce faci aici? l-am întrebat liniștit, oficial.

— Da' ce te privește pe tine, măi, ăsta, ăla... se rățoi *Lagerkapo*-ul. Îl bat pentru că e vinovat și pentru că așa vreau eu! Nu cumva îmi interzici?

[1] Oprește-te! (În limba germană.)

— Poţi să-l şi ucizi, dacă-ţi face plăcere... Nu despre asta e vorba. Te întreb ce faci cu aceste gunoaie?

— Cum ce fac? Le car la groapă.

— Gunoaiele? Le cari? În loc să le arzi, le depozitezi? am ridicat eu vocea de la şoapta teatrală mai sus, tot mai sus, şi dintr-o dată am izbucnit din toate puterile: Şi cu microfauna cum rămîne?!

Lagerkapo-ul s-a cutremurat, căutînd cu privirea microfauna: era vorba acum de un ordin, sau poate de vreo targă uitată? În aceeaşi clipă l-am lovit în biceps şi am ridicat bastonul.

— Şobolan de lagăr! am strigat la el, de s-a auzit în tot lagărul. Vrei să-mi răspîndeşti aici microfauna? Ştii tu ce se găseşte în aceste gunoaie? Bacili de holeră! şi dă-i cu bastonul în cap. Microbi de febră tifoidă! şi încă una peste grumaz. Bastonaşe de difterie! Bacili de tuberculoză!...

Şi aşa l-am croit cu bastonul pentru toţi microbii posibili, pînă la streptococi şi tripanosome, pînă cînd mi-a căzut la picioare, urlînd ca un cîine hăituit.

Îţi dai seama că o asemenea schingiuire a călăului nu putea rămîne neobservată. S.S.-iştii se ţineau cu mîinile de burtă de rîs, ascultînd cum fusese bătut *Lagerkapo*-ul de către *Lagerarzt* din cauza bacililor contagioşi şi întrebînd cum se numesc microbii care au fost scuturaţi cu acest prilej. Toţi *Kapo*, toţi interpreţii, responsabilii de barăci şi ceilalţi care îndeplineau diferite funcţii erau uimiţi de îndrăzneala novicelui. În schimb, masa cenuşie a deţinuţilor îşi freca mîinile de bucurie, auzind că Fediuk zace, în sfîrşit, cu capul spart şi cu o coapsă ruptă.

Toţi aşteptau sentinţa comandantului.

Lagerkommandant-ul a ascultat serios raportul meu despre întreaga întîmplare, pînă cînd i-am spus că a trebuit să apăr cu bastonul prescripţiile sanitare şi regulile de igienă. Atunci a izbucnit în rîs.

Pînă şi un animal ca ăsta, lipsit cu totul de umor, n-a putut să nu rîdă la simpla alăturare a celor două noţiuni: lagărul şi igiena.

— Ar trebui să te spînzur, a rostit el în cele din urmă. Ai însă fantezie şi mînă tare. O să-i fii folositor într-adevăr *Hauptsturmführer*-ului. Poţi să pleci!

BARACA PE PICIOARE DE NISIP

Baraca spitalului, cu podeaua lăsată în jos la mijloc (scurgerile de apă de toamnă îi slăbiseră temelia), stătea de fapt pe patru grămezi de pietre la colţuri, ca şi casa Babei Cloanţa pe picioare de nisip. Neagră şi plină de praf, privea cu deschizăturile pustii ale ferestrelor spre groapa de gunoi, figurînd ca spital doar în scriptele lagărului.

Pînă atunci nu se însănătoşise nici un bolnav în acest „spital". De fapt, aici nici nu fuseseră bolnavi vreodată. Mai înainte, cei în agonie erau aduşi acolo în fiecare zi după apelul de dimineaţă cu *Wagenkolona* Nr. 2 — doispre-

zece oameni în hamuri de cai. Și aceeași *Wagenkolona* îi căra de acolo în fiecare zi înainte de apelul de seară pe cei care adormiseră de veci pe pămîntul bătătorit al barăcii, cu privirea ațintită spre focul la care ceata cioclilor fierbea rasolul cu resturi de zarzavat.

Adesea îmi amintesc de această baracă și mă gîndesc că a fost tot ce poate fi mai monstruos. Mai mult nu-mi pot închipui. Nu pot nici măcar să povestesc totul în amănunt. Cu toate acestea, aveam probabil în mine o cantitate inepuizabilă de energie și credință în om, de vreme ce voiam cu tot dinadinsul să împiedic împlinirea „destinului" ei.

Oamenii erau aduși la acea morgă ca la garderobă, pentru a-și lepăda acolo cît mai repede învelișul material. Numai pentru asta. Eu însă voiam să rețin acest înveliș trupesc și să-l redau în stare de a fi întrebuințat mai departe.

— La ce bun? s-a mirat înaintașul meu. Toți sîntem condamnați la pieire. N-are rost să ne mai prelungim chinurile.

— Tu ți le prelungești, totuși. Ți-ai căptușit pereții camerei cu saltele, pe care ar fi putut să zacă bolnavii. Te agăți spasmodic de viață.

— Mă contrazici numai din obișnuință, a mormăit el dezumflat și a șters-o repede.

Tot așa, din obișnuință poate, cîțiva îngrijitori rămăseseră oameni.

Sînt inimi aidoma unor licurici. Le crezi pustii, dar, cînd începi să le scormonești, licărește ceva deodată și se aprind luminos și uman, încît nu te poți mira îndeajuns de unde mai au atîta forță.

Întocmai așa era „diadia[1] Frol", un tîmplar priceput din Borysow, nu prea înalt, cu picioarele strîmbe, cu barba ca o spadă și expresia feței tăinuită, ascunsă sub părul des.

De la primele cuvinte, „diadia Frol" a înțeles ce fel de om sînt și s-a atașat de mine. Cu ajutorul lui am alungat lepădăturile care se adunaseră acolo din tot lagărul și mi-am format un colectiv de nădejde, pe care să mă pot bizui la nevoie. Înainte de toate, trebuia să am certitudinea că oamenii din colectivul meu nu mă vor trăda și că nimeni nu va trimite denunțul care să-mi aducă pieirea: „Medicul cel nou vindecă! Face din morgă spital!"

Izolat de lagăr prin gardul de sîrmă ghimpată și scîndura cu capul de mort pe care scria: *„Halt!* Spital de boli contagioase!", m-am apucat să pun totul în ordine și să-mi aduc ce trebuia. După numai două săptămîni, dragul meu, aveam un spital asemănător unui grajd bun. Înăuntru era o lumină cernită și cîteva grade peste zero. Deschizăturile ferestrelor fuseseră astupate; ba la trei dintre ele reușiserăm să punem chiar geamuri. Aveam sobe de fier, o masă și două bănci. Găurile din podea și pereți au fost înfundate și lipite, pe jos era pămînt în loc de scînduri, dar fiecare bolnav zăcea acum pe paie.

[1] Nene (în limba rusă).

Ziua de lucru a fost organizată şi cuprinsă în prescripţiile regulamentare: micul dejun, spălatul, curăţenia, luarea temperaturii, vizitarea bolnavilor, intervenţii şi masa de prînz, după care urma completarea fişelor medicale. În fiecare marţi şi sîmbătă ţineam şedinţă cu personalul sanitar... Rîzi? Nu, nu glumesc! În fiecare zi, la opt şi douăzeci de minute, vizitam bolnavii, chiar dacă pe paie zăceau numai cadavre. În fiecare zi, la ora douăsprezece, băteam gongul pentru masă, chiar dacă nu făcuserăm rost de mîncare. În asemenea cazuri dădeam ordin să se împartă bolnavilor apă caldă.

Crezi, desigur, că voiam să introduc o disciplină riguroasă... Nici asta nu-i adevărat! Intenţionam să creez un astfel de climat moral, în care să se poată dezvolta un anume romantism al datoriei, în care omul bolnav şi hărţuit, cu inima îngheţată, să se poată destăinui, să nu piardă încrederea că mai sînt oameni pe lume.

Forţa de a renaşte este invincibilă în om. Nemţii n-au prevăzut acest lucru şi de aceea au pierdut războiul.

Dacă diavolul meu, *Hauptsturmführer*-ul Kniedl, ar fi cunoscut cele ce realizasem, s-ar fi chircit înveninat, lovit la fiecare pas de maxima lui Gorki: „Omul, ce mîndru sună totuşi acest cuvînt!"

De luni de zile maşina bestială a lagărului acţiona prin toate mijloacele, sfărîmînd, dislocînd şi nimicind totul în calea ei.

S-ar fi părut că nu mai rămăsese nimic din oameni, în afară de nişte resturi mucilaginoase. Dar iată că a fost de ajuns o singură voinţă omenească, pentru ca oamenii să se unească şi să apară o mişcare morală de rezistenţă, pentru ca baraca contagioasă să se „infecteze" de umanitate.

Iată-l, de pildă, pe „diadia Frol" la vizita de dimineaţă, concentrat, grijuliu, spunîndu-le sanitarilor, pînă mai ieri ciocli, doar atît: „Ia vezi!". Şi aceştia ştiau de îndată ce au de făcut. Tot aşa, înainte de război, „diadia Frol" controla în tăcere un anumit sector de mobile dintr-o mare fabrică din Borysow, însemnînd cu creta defectele de lucru, iar ucenicul trebuia să ghicească ce stricase: încheiase rău scîndurile, lipise partea stîngă în locul celei drepte sau îndepărtase prea mult şipcile...

După aceea, „diadia Frol" ieşea afară şi verifica dacă Pietka era atent la nemţi, dacă Butyzyn a luat destul combustibil pentru foc, dacă a venit vreo veste de la *Wagenkolona*... dacă Lonka... dacă Wanka... Zeci de oameni munceau astfel, primejduindu-şi viaţa, dezinteresaţi, cu cea mai mare încordare, pentru ca eu să pot împărţi medicamentele, să fac injecţiile, să operez şi să consult.

Nu mă întrerupe! Aşa e: medicamente, injecţii şi instrumente... Aveam de toate.

— De unde?

— Nu-ţi răspund în două cuvinte, pentru că acesta e un întreg poem!

Imaginează-ți baraca noastră pe picioare de nisip, de lîngă groapa cu gunoi, baracă unde nu se găsea nici iod și nici măcar vată, și baraca-spital a *Sonderbatalion*-ului, de lîngă bucătăria Nr. 1, clădită din zid, cu canal, căptușită pe dinăuntru cu plăci de asbest și cu pardoseală de cărămidă. Și acum imaginează-ți depozitul sanitar pentru trei lagăre, care se găsea în această baracă, înzestrat cu tot ce și-ar putea dori un medic, și spune-mi: cît de mult putea să reziste Lonka fără să deschidă pachetele cu medicamente dătătoare de viață?

N-a rezistat nici o zi!

Chiar în prima seară, cînd a venit de la acest depozit la mine pentru apel, m-a întrebat amănunțit ce-mi trebuie. După aceea l-a masat pe *Oberscharführer*-ul Solde în bucătăria Nr. 1, după indicațiile mele. Mai tîrziu m-a întrebat iarăși ce-mi trebuie și, culcîndu-se lîngă mine, a hotărît:

— Numai o canalie n-ar fi hoț aici!

A doua zi *Wagenkolona* Nr. 2, care strîngea cadavrele, mi-a adus de la Lonka cărbune în tablete, iod, vată și eter, iar seara, cînd Lonka s-a întors de la muncă, a scos din cracii pantalonilor Prontosil, Coramină, Tanalbină, două bisturiuri, pense chirurgicale și un stetoscop.

Izvorașul țîșnise, și de atunci curgea spre noi un pîrîiaș neîntrerupt din cele mai bune medicamente germane, renumitele produse Bayer, injecții, instrumente și truse de pansamente. Acest pîrîiaș curgea capricios, cu multe meandre, dar de cele mai multe ori își alegea albia din prima zi: de la Lonka la Kiczkajllo la bucătăria Nr. 1, iar de la Kiczkajllo la *Wagenkolona* Nr. 1, care, de fapt, nu ne servea direct pe noi, dar se întîlnea de două ori pe zi cu *Wagenkolona* Nr. 2 pe cîmpul trei, așa că abia aceasta ne aducea micile daruri din partea lui Lonka.

„Diadia Frol" era un organizator minunat și un gospodar înțelept, dar nu prea ar fi avut ce să gospodărească, dacă n-ar fi avut furnizori de talia lui Lonka.

Lonka ne aducea de toate: medicamente, sobițe, lemne de foc, oase și resturi de la mesele *Sonderbatalion*-ului, nedreptățind rău prin aceasta porcii *Lagerkommandant*-ului. O dată ne-a adus chiar un purcel din cocina pe care o avea în grija lui. Intr-adevăr, nu m-aș fi mirat prea mult dacă, o dată cu transportul bolnavilor, l-aș fi găsit pe platformă pe *Lagerkommandant* în persoană, ca dar din partea lui Lonka.

Mărunțel, negricios, încîntîndu-i pe toți cu simplitatea inițiativelor sale nebunești și hotărîrea ochilor minunați de oriental, Lonka știa să-i atragă și să-i supună pe oameni. Reușise să atragă pînă și atenția nemților, trezindu-le admirația față de îndemînarea, spiritul și inteligența lui. Și-l disputau unul altuia *Oberscharführer*-ul Solde pentru funcția de *Kapo* la bucătărie și medicul-șef, doctorul Podlebanu, ca *Läufer* pentru misiuni speciale. Lonka cunoștea

bine ambiția de saltimbanc a unuia și josnicia celuilalt, așa că ademenea două muște dintr-o dată, urzind o pînză de păianjen din idei îndrăznețe. Firele porneau din colțul depozitului sanitar spre spital și spre bucătărie și se întindeau pînă la detașamentele de muncă și *Sonderbatalion,* ca o cunună misterioasă de abilitate, împletită din nebunie și dispreț.

Da, dragul meu, în pămîntul lagărului mocnea disprețul, învingînd frica! Lonka și cei credincioși lui nu înfruntau în fiecare zi moartea numai pentru că voiau să trăiască și să salveze viața altora, ci, de asemenea, pentru că acest joc periculos îi elibera de obsesia puterii germane.

Da, nemții nu erau cei mai deștepți dintre oameni! Nemții nu erau de neînvins! Puteau fi duși de nas ușor — ehe, și încă cum! — puteau fi înșelați, dovedindu-se că-s proști. Astfel de „victorii" se petreceau prin tot lagărul. Se întrebau cu toții unde-i purcelul, purcelul *Lagerkommandant*-ului, care în timpul acesta fierbea într-o pivniță de sub baraca spitalului. *Wagenkolona* va primi șunca cea mai bună drept răsplată pentru ajutorul dat, iar bolnavii vor sorbi rasolul, fără să știe ce mănîncă. Vor lăuda numai oasele de cal, care de astă dată s-au fiert așa de bine cu resturile de zarzavat, făcînd ciorba aurie.

— Să știi, i-am spus eu lui Lonka într-o seară, înainte de culcare, să știi că acel maestru al caselor de bani, acel Kondrapulo, a avut totuși fler. Ai fi fost într-adevăr un hoț genial, pomenit în cîntecele și legendele multor generații de hoți. Vezi numai ca aceste năravuri, acest „dar prețios" în lagăr, să nu-ți intre în obișnuință, să nu iasă la iveală după ce te vei întoarce acasă!

— Nu mi-e frică, m-a întrerupt Lonka. Eu nu mă mai întorc acasă!

— Fără îndoială, avem puține șanse, dar nici nu trebuie să credem cu tot dinadinsul că vom pieri aici. Poate că nu mai vrei tu să te întorci acasă.

— Vezi tu, Vova... a început gînditor Lonka și s-a ridicat în capul oaselor pe așternut, umplîndu-și luleaua cu *Especa,* un amestec de mahorcă de la Solde (S), frunze de la Podlebanu (P) și chiștoace de la cazino (Ca). Vezi tu, Vova, nu pentru că nu mai vreau eu. Vreau și voi lupta din răsputeri să ies întreg de aici. Dar nu mai cred, nu mai pot să-mi închipui că voi fi din nou liber. Mă simt mereu ca o gîză mecanică întoarsă. Am impresia asta de multă vreme, de la moartea Kliukvei, a adăugat el mai încet. Mă zbat în fel și chip, încerc toate mijloacele. Poate că voi reuși totuși? Simt, însă, că biografia mea se va întrerupe în curînd, ca un poem neterminat al hoției...

SPITALUL SE PRĂBUȘEȘTE

În aparență, ne mergea din ce în ce mai bine. În aparență, din angrenajul conspirației noastre

ingenioase se înălţase un spital adevărat... Avea însă picioare de nisip. Cu cît se dezvolta mai mult, cu atît mai apropiată era catastrofa.

Totul s-a prăbuşit în ziua în care am înscris primul bolnav pentru detaşamentele de muncă. Aveam de pe-acum cîţiva inşi care se însănătoşiseră. Cum nu-i mai puteam ascunde, trebuia să înscriu cel puţin unul, de probă. Am plecat aşadar la *Schreibstube* după un formular de *Abgang* din spital; de astă dată însă nu prin moarte, ci prin însănătoşire.

În *Schreibstube* parcă a căzut trăsnetul cînd au înţeles despre ce e vorba. Toţi erau consternaţi.

— S-a însănătoşit? În baraca aceea? Cu ce drept s-a însănătoşit? Şi ce să facem acum cu el? se întrebau nedumeriţi.

Am dat fuga să raportez *Lagerkommandant*-ului.

Lagerkommandant-ul a venit el însuşi însoţit de doctorul Podlebanu (nu sînt sigur dacă se numea într-adevăr aşa; îmi amintesc doar că se termina cu „banu" şi se purta josnic [1]).

Au trecut în tăcere pe lîngă bolnavii care zăceau pe paie de-a lungul pereţilor. Au observat un bolnav cu pieptul bandajat şi au ordonat să i se desfacă bandajul.

— Puncţii? s-a mirat Podlebanu. Faceţi puncţii la plămîni? Extraordinar!

[1] *Podle* — josnic (în limba polonă).

Nici nu m-au mai întrebat de unde am medicamentele, bandajele şi instrumentele chirurgicale. Totul era limpede.

S-au apropiat de măsuţă. Podlebanu a tras sertarul şi a scos repede siringa ascunsă acolo, apoi fiolele de glucoză şi stricnină.

— Injecţii în venă? Pentru întărirea inimii? *Wunderbar!* [1]

Lagerkommandant-ul i-a luat siringa din mînă, a privit-o ca un cunoscător şi mi-a întins-o delicat:

— Ascunde-o! *Hauptsturmführer*-ul Kniedl se pricepe mai bine la asemenea lucruri. El o să te cerceteze!

Şi a ieşit încîntat, spunîndu-şi probabil în sinea lui: Iată că a feştelit-o, în sfîrşit, acest creator al psihologismului în munca S.S., acest *Hauptsturmführer* care se uita de sus la el, un *Lagerkommandant* banal! A feştelit-o... Un deţinut oarecare, un *Lagerarzt*, i-a dat cu tifla! Ce mai bobîrnac, ce ruşine!

Ţineam siringa în mînă ca pe propria-mi moarte. Acum va veni Kniedl şi va încerca asupra mea ultima experienţă, ordonîndu-mi să le fac bolnavilor injecţii cu benzină şi să-i omor!

Zilele se tîrau sumbre. Baraca încremenise în aşteptare. Colectivul ştia că Vladimir Lukici a căzut, că Vladimir Lukici se chinuie înainte de tortură...

[1] Minunat! (În limba germană.)

Intr-una din serile următoare a venit în camera noastră Kiczkajllo. A răsuflat adînc în prag și a cuprins cu privirea cele trei siluete — pe mine, pe Lonka și pe „diadia Frol" — culcate în patul de sus, la lumina tremurătoare a „pungașului", cum numeam opaițul confecționat dintr-un fitil introdus în petrol.

— Ei, mîine mă duc la *Lagergut* [1], ne-a spus el.

Plecarea la *Lagergut*, unde se aflau proviziile lagărului, era planificată de mult de Lonka pentru evadarea noastră. Planul era simplu și sigur, numai să ne poată ridica Kiczkajllo...

— Kiczkajllo, l-am întrebat eu sculîndu-mă, ești sigur de tine? O să ai destulă putere?

La o asemenea copilărie Kiczkajllo s-a mărginit să dea din cap dojenitor:

— Eh, doctor, doctor! Toma necredincios...

A vîrît două degete sub cureaua pantalonilor mei și m-a aruncat în sus, de parcă aș fi cîntărit cîteva kilograme.

— Cîți poți să iei?

— Doi.

— Noi sîntem trei. Să tragem la sorți!

— Ce să mai tragem la sorți? a rostit „diadia Frol" din colțul lui. Chestia e limpede: nemții v-au prins pe toți trei laolaltă, așa că au să se răfuiască cu fiecare la fel. Toți trei trebuie

[1] Ferma lagărului (în limba germană).

să fugiți. Eu rămîn. Trebuie să rămînă cineva cu bolnavii... Nu mă întrerupeți, Vladimir Lukici! Vedeți bine că nu-i altă ieșire. Fugiți, Vladimir Lukici, și cînd veți ajunge pe pămîntul liber, scrieți tîmplarilor din Borysow că „diadia Frol" n-a lucrat de mîntuială.

EVADAREA

Era în 4 martie 1942. N-am să uit niciodată această dată. Îți mai amintești de gerul de atunci? Gerul pe care-l îndurase armata germană în răsărit stăruia și acolo, în lagărul din Polonia, chinuindu-mă în butoiul în care trebuia să stau nemișcat.

Totul a decurs ușor și simplu, ca deșteptarea în baracă.

Imediat după apel, Lonka s-a strecurat din depozitul sanitar S.S. cu un sac mărișor la subsuoară. La plecare, înțelegi, luase o trusă completă de instrumente chirurgicale, pregătite din timp, și o farmacie bogată, un ultim dar pentru mine, care avea să constituie fondul de bază pentru practicarea medicinii cînd voi fi în libertate. S-a furișat în șopron prin peretele din spate, îndepărtînd două scînduri, scoase din cuie de cu seară de Kiczkajllo și așezate la loc, ca să nu se cunoască nimic.

Eu, în schimb, am intrat în șopron prin bucătăria Nr. 1. Am trecut ca de obicei pe la *Oberscharführer*-ul Solde, am mai discutat cu el pe tema lumbago-ului său, mi-am luat sfertul de kilogram de cîrnați și am ieșit apoi pe partea cealaltă a barăcii, printr-o ușă care se deschidea lîngă un șopron.

Imediat a intrat în fugă Kiczkajllo, a bătut fundul la butoiul lui Lonka și la al meu și mi-a spus:

— Țineți-vă, doctor, peste o clipă fac *abfar!* și a plecat.

Așteptam așadar acest *Abfahrt*[1], adică plecarea cu autocamionul. Kiczkajllo mai fusese pînă atunci de două ori la magaziile lagărului. De obicei se duceau într-acolo șoferul, doi însoțitori și Kiczkajllo, ca hamal și totodată ca om de încredere al lui Solde. Îi aducea de fiecare dată acestuia o ladă cu cîteva cutii de marinată și băutură de la un prieten, care gestiona bunurile. De astă dată Kiczkajllo trebuia să ia cele două butoaie pentru varză murată. La drept vorbind, soarta noastră se găsea în mîinile lui Kiczkajllo: va putea el să ridice butoiul cu mine, apoi pe cel cu Lonka, așa de ușor ca și cînd ar fi fost goale?

Kiczkajllo se lăudase într-adevăr că, de va fi nevoie, mă va arunca și pe acoperiș... Dacă va icni din pricina sforțării ori va da drumul butoiului? Multe se puteau întîmpla! Nu prevăzusem însă că va fi un ger de cincisprezece

[1] Plecare (în limba germană).

grade, că autocamionul va avea o pană și că va trebui să așteptăm două ore pînă cînd îl vor porni. Două ore nemișcați, ghemuiți, pe un astfel de ger!

Lonka o ducea mai bine în pîslarii rusești, pe cînd eu mai că nu urlam în cizmele mele de piele, care, pe deasupra, mai erau și strîmte. Hîrtia cu care îmi învelisem picioarele sub obiele nu-mi ajuta prea mult. Gerul îmi pătrundea ca niște ace pe sub unghii, mă chinuia, dar nu puteam nici să bat din picioare și nici să mă frec. După o vreme, durerea a scăzut; aproape că nu-mi mai simțeam labele picioarelor. Mi-am dat seama că degerasem. Cît de grav?

Cînd a venit în sfîrșit autocamionul, mă simțeam atît de înghețat, încît îmi era indiferent dacă voi mai scăpa sau nu. Numai să se sfîrșească totul cît mai repede!

Am auzit trosnetul oblonului lăsat (se vede că mașina trăsese cu spatele la șopron), după aceea lătratul însoțitorilor care îl zoreau pe Kiczkajllo: *„Looos, looos!"* Erau furioși că pierduseră două ore. Fugeau și ei din lagăr ca dintr-o casă de nebuni, grăbindu-se să ajungă la *Lagergut*, ca să tragă la măsea în vechiul conac boieresc.

Am auzit zăpada scîrțîind chiar lîngă mine sub niște pași grei și Kiczkajllo și-a tras nasul ca o trompetă, apoi a suflat frecîndu-și mîinile. La acest semn, m-am sprijinit cu genunchii și coatele, ca să nu mă mișc și să fac zgomot. Era și timpul, pentru că butoiul s-a rostogolit înainte cu mine pînă la mașină, s-a desprins de

pămînt și a bubuit pe scîndurile platformei. Însoțitorii au început să orăcăie:

— Are ceva putere! Nu poate oricine ridica un butoi atît de mare!

Apoi, după ce a bufnit pe scînduri al doilea butoi, s-a auzit zgomotul oblonului închis și camionul a pornit.

„Ei, acum sîntem aproape liberi", gîndeam eu, sărind și rostogolindu-mă o dată cu butoiul.

Abia mi-am sfîrșit gîndul, cînd am auzit în depărtare vocea lui Kuperman:

— *Halt!* Unde mergeți?

— La *Lagergut!* a răspuns șoferul.

— Întoarce!

Camionul a oprit lîngă bucătăria Nr. 2.

— Luați și asta! a spus șeful bucătăriei Nr. 2, *Scharführer*-ul Kuperman. Acolo la fierărie au un aparat de sudat. S-o sudeze!

Și a aruncat în camion o mașină de tocat carne. Aceasta s-a izbit de capacul butoiului meu, l-a scos și am dat deodată cu ochii de mutra lui Kuperman!

Kuperman a înlemnit. Fața-i rotundă, cenușie, a oglindit la început uimirea, groaza, apoi trăsăturile i s-au încruntat într-o mînie radioasă. Scosese pistolul pe jumătate, cînd s-a oprit pe neașteptate și s-a calmat, copleșit parcă de un gînd. S-a uitat la însoțitori, să vadă dacă observaseră ceva, dar aceștia vorbeau ceva cu șoferul. A împins deci pistolul la loc în toc și a dat din mînă cît se poate de indiferent:

— *Abfaahrt!*

Ce se întîmplase? Săltam iarăși încoace și încolo, o dată cu butoiul. „De ce nu strigase și nu trăsese Kuperman cînd mă zărise? De ce ne lăsase să plecăm?" mă întrebam neliniștit.

Eram departe de poartă, cînd am înțeles ce a fost în capul lui. Fusese martor la tentativa de fugă. Lăsase ca infracțiunea să fie consumată. Apoi va da alarma, va organiza urmărirea, îl va prinde pe buiestrașul lui Solde, pe medicul lui Solde și pe masorul lui Solde! *Oberscharführer*-ul Solde n-o să mai fie *Oberscharführer*, va fi trimis pe front, pentru că-i protejase pe deținuți, dacă nu pentru complicitate cu ei, iar el, Kuperman — viteazul, abilul, curajosul *Scharführer* Kuperman — va fi numit șeful administrației lagărului! Acest Solde n-o să-și mai oprească trăsurica elegantă cu buiestrașul *Kitzkeile* în fața bucătăriei sale și n-o să-i mai amintească, într-un jargon italo-german, de vremea cînd fusese rîndaș la el...

Autocamionul mergea încet. Unul din însoțitori îi povestea ceva șoferului și rîdeau amîndoi. În acest timp, în lagăr, Kuperman își trîmbița desigur perspicacitatea, dădea alarma și, eram convins, punea la cale urmărirea pe motociclete!

Plănuisem să punem mîna pe autocamion abia după ce trecem de coliba arsă de la răscruce, de unde — îmi spunea Kiczkajllo — un drum nou cotește spre conac, în timp ce șoseaua merge drept înainte, spre Lomza. Acum însă fiecare clipă era prețioasă, așa că am scos

o mînă din butoi și l-am tras de picior pe Kiczkajllo.

— Începe!

Kiczkajllo s-a ridicat pasămite pentru a așeza un butoi care-i tot venea peste picioase. S-a aplecat și, înhățîndu-l pe însoțitorul care stătea lîngă el cu o mînă pe sub genunchi, iar cu cealaltă de grumaz, l-a izbit de o salcie de pe marginea drumului. Pe celălalt *Wermacht* l-a dat grămadă cu o lovitură de pumn în tîmplă, iar cu șoferul nu mai aveam bătaie de cap, căci Lonka îl și înhățase de gît.

— Lonka! am strigat eu. Mînă cu cea mai mare viteză! Vom fi urmăriți!

Lonka a îmbrăcat scurta, și-a pus pe cap căciula șoferului, eu i-am luat arma, și camionul a pornit mai departe în viteză. Lîngă drum au rămas două cadavre și o sperietoare vie, îngrozită și fără scurtă.

ULTIMA LUPTĂ A LUI LONKA

Inițial plănuisem să gonim toată ziua cu mașina, apoi s-o părăsim și să ne furișăm spre Lomza, unde Kiczkajllo avea un cumnat, aprod la tribunalul orașului.

— E om învățat, spunea Kiczkajllo, bun, suflet de om! Oprim la el, iar cînd gata actele, plecăm cu trenul la Czeremucha, și de acolo nu departe pînă la pădurile din Bialowiesck. Găsim detașamentul nostru, luăm cu noi pe

Nikifor din Samokurow, frații Hrizny, pe bătrînul braconier Balabonka cu fiii săi, și apoi ieșim din pădure în întîmpinarea nemților...

Așa visa pe atunci Kiczkajllo. Acum căuta cu privirea pădurile.

Era o zi geroasă, însorită. Zăpada strălucea orbitor pe cîmp, iar de sub roțile mașinii zburau bulgări de gheață. Ți se oprea răsuflarea în piept, încîntat că ai înviat din morți, bucuros că soarele, depărtările, armele și întinderea aceasta albă sînt ale tale, că nu mai ești închis după foișorul de pază.

Copacii, gardurile, casele și indicatoarele de pe șosea defilau în goană pe lîngă noi. Într-o jumătate de oră lagărul rămăsese la cîteva zeci de kilometri în urma noastră.

În față începeau să se zărească liniile negre ale pădurilor, cînd în spate, pe șosea, au apărut deodată niște puncte negre mobile.

— Motocicletele! a murmurat Kiczkajllo și a început să le numere.

Numărase pînă la nouă; nouă automate împotriva a două carabine și un pistolet. Era o luptă fără sorți de izbîndă. Peste un sfert de oră vor putea să deschidă focul.

Pe partea dreaptă a drumului, pînă la pădure, erau doi kilometri buni prin zăpada adîncă. Pe aici nu puteam ajunge, deoarece ne-am fi afundat în zăpadă la fiece pas pînă peste genunchi. Pe zăpada asta au să ne împuște ca pe niște potîrnichi.

Deodată, am zărit o panglică cenușie, care alerga peste cîmpul alb pînă la pădure. Era un

drum de care, proaspăt făcut de cei ce căraseră lemne.

— Lonka, stop! In pădure!

Lonka a stopat şi a sărit din camion.

— N-am mai avut timp să-i dau foc, aşa că le rămîne maşina, mi s-a plîns Lonka, luînd-o pe drumeag. Abia atunci a observat că nu pot să mă ţin după ei şi m-a întrebat: Ce-i cu tine? Picioarele?

— Mi-au degerat, labele îmi sînt ca de lemn, i-am răspuns, răsuflînd greu.

Lonka m-a înhăţat de subsuoară dintr-o parte, Kiczkajllo din cealaltă, şi aşa, aproape ducîndu-mă pe sus, am luat-o la goană înainte.

„Să ajung măcar pînă la cotitură, măcar pînă la jumătatea drumului, pînă la movila aceea!" gîndeam, străduindu-mă din răsputeri să mişc cît mai repede picioarele, care mă dureau.

Cînd am ajuns acolo, movila s-a dovedit a fi un tanc nemţesc avariat. Răsturnat, acoperit de zăpadă, zăcea ca o broască ţestoasă îngheţată.

Din depărtare a ajuns pînă la noi o pocnitură surdă, apoi încă una, şi încă una. Ne-am uitat înapoi. Nemţii îşi lăsaseră motocicletele pe şosea lîngă autocamion şi alergau după noi, trăgînd la nimereală. Pînă la pădure aveam de străbătut mai bine de un kilometru pe cîmp deschis. Nu mai aveam timp. Vom fi curînd în bătaia armelor lor.

Lonka m-a cuprins deodată în braţe şi mi-a întors faţa spre el, spre ochii lui sclipitori şi aspri.

— Vovca, lasă-mă să te sărut!

M-a sărutat apăsat, nebuneşte, şi a sărit repede în lături.

— Dă-i drumul! i-a strigat apoi ca un conductor lui Kiczkajllo. Ia-l în spate şi fugi!

Kiczkajllo m-a aruncat pe umăr. Ţinîndu-mă cu o mînă şi cu cealaltă strîngînd carabina, a pornit în galop, ca o fiară hăituită.

Am auzit din spate strigătul lui Lonka, ca o sfidare adresată soartei, ori ca un ultim strigăt de adio:

— Eh, Kliukva, inimioara mea!

Şi după aceea o împuşcătură.

Atîrnînd ca o căprioară pe umărul lui Kiczkajllo, am întors capul. L-am văzut pe Lonka culcat la pămînt. Trăgea în nemţi de după tanc. Aceştia se răspîndiseră pe cîmp şi se apropiau dintr-o parte. A tras iarăşi. S-a prăbuşit unul, iar ceilalţi s-au trîntit în zăpadă, de unde împroşcau turbaţi serii scurte. Lonka riposta mereu.

M-am zbătut în strînsoarea lui Kiczkajllo.

— Stai cuminte, doctor, aşa trebuie! m-a liniştit ca o dădacă. Aşa trebuie...

In cele din urmă, m-a lăsat jos sub un pin şi şi-a şters fruntea de sudoare, trăgîndu-şi adînc răsuflarea. In sfîrşit, se afla iarăşi în elementul lui, liber şi sălbatic! Aici nu vor mai pune mîna pe el. Aici el îi va vîna pe ei. Să încerce numai să se apropie chiar şi la cinci sute de metri!

Dar nemţii aveau altă treabă.

Tîrîndu-se pe jos, se apropiau de tanc ca șacalii din toate părțile. Lonka nu mai răspundea însă la împușcăturile lor.

Ți-am spus cîndva că am plîns de două ori în viața mea: o dată cînd am strîns în pumn pămîntul de pe meleagurile mele, la întoarcerea acasă, iar a doua oară cînd S.S.-iștii mi l-au ucis pe Lonka...

UN DRUM HALUCINANT

Kiczkajllo m-a dus în spate prin pădure pînă seara. M-a lăsat într-un loc ferit și a plecat să cerceteze împrejurimile. A lipsit două ore și s-a întors mînios.

— Asta sat de cîini, netrebnici fără suflet! Aici nu se poate...

Și m-a dus mai departe.

— Ascultă, Kiczkajllo, încotro mergi? Știi vreun loc sigur? l-am întrebat eu.

— De știut nu știu, dar să adulmec mă pricep...

Și adulmeca, mirosea, ghicea totdeauna fără greș în ce direcție trebuie să ne îndreptăm...

În sfîrșit, am făcut un popas mai îndelungat. Era aproape de miezul nopții. Ne-am dezghețat lîngă un focșor și am îmbucat ceva.

De căldură au început să mă doară iarăși picioarele, așa că am pornit mai departe pe o cărăruie, pe care puteau s-o deslușească noaptea numai lupul și Kiczkajllo.

A fost un drum halucinant.

În zorii zilei Kiczkajllo s-a oprit la marginea pădurii.

În imediata apropiere se afla o casă singuratică. Mai încolo se întindea cîmpul, iar în depărtare se zăreau împrejmuirile unui sat.

Un cîine a început să latre.

Kiczkajllo s-a uitat cu atenție, a ascultat, a adulmecat necunoscutul și, în cele din urmă, s-a îndreptat spre casă.

Dulăul înfuriat s-a repezit la picioarele lui, dar a zburat înapoi chelălăind.

O femeie a întredeschis ușa privind înfricoșată.

— Doamne, dumnezeule! a gemut ea și a trîntit ușa la loc, cît a putut de repede.

Kiczkajllo a apucat de clanță, a tras din toate puterile și, rupînd zăvorul, a pășit pragul înăuntru cu mine în spinare.

M-a lăsat jos lîngă perete și, uriaș, păros, sălbatic, s-a înclinat în fața femeii, care ținea un copil în brațe:

— Fie numele domnului binecuvîntat!

ÎN CĂSUȚA SINGURATICĂ DE LA MARGINEA PĂDURII

— Fie numele domnului binecuvîntat! a repetat Kiczkajllo, ridicîndu-și capul, pe care-l înclinase într-o plecăciune adîncă.

— În vecii... vecilor... amin... Cine sînteți? a șoptit femeia, strîngînd copilul la piept, parcă s-ar fi ascuns după el.

Kiczkajllo a făcut un pas înainte. Femeia a început să tremure, strîngînd și mai mult copilul la piept. Stătea în fața ei uriaș, întunecat și păros, cercetîndu-i cu ochii mici și atenți fața tînără încă, ștearsă și înfricoșată. Femeia abia se trezise din somn. Emana din el o forță și o răceală care nu mai era a pădurilor, ci a mormintelor, încît femeia a plecat ochii și s-a închinat pe furiș.

— Noi fugit, mamă. Din lagăr.

— Din lagăr... a îngăimat femeia, ca și cum ar fi ridicat capacul unui coșciug. Sînteți ruși?

— Doctor va fi rus, eu nu. Eu polonez.

— Dar parcă nu vorbești limba noastră poloneză.

— Pentru că eu din Puszcza, mamă, din Bialowieza, fiu la Fedor Kiczkajllo gonaciul. În ziare scris despre mine, spus vînătorilor rîs prindă pentru prezident. Și rîs eu prins, și cerb, și porc mistreț. Nu, eu de aici sînt, din ai lui Kiczkajllo, stăm în pădure de pe timpul regilor polonezi. Dacă așa vorbesc, eu explic vouă, la noi în sat spune: „Nici în polonă, nici pe rusește, ci ca în Puszcza!"

Pe măsură ce Kiczkajllo vorbea cîntat, cu accente bieloruse, despre obîrșia lui, femeia își venea încet în fire, nu-i mai era frică. Și-a dat seama că stă numai în cămașă (se vede că se repezise din pat cînd auzise lătratul cîinelui) și și-a strîns-o la gît.

— E, așa trebuie, mamă, îmbraci șuba, a încurajat-o Kiczkajllo. Și nu mai gîndești urît despre noi. Noi nu tîlhari, oameni osteniți. Stăm

aici, odihnim și plecăm la drum mai departe. Tu liniștește încet, fără teamă, iar copil țin eu.

Și a întins mîinile spre copil. Femeia a zîmbit cu neîncredere:

— Ai mai ținut vreodată un copil în brațe?

— Ținut pe Vasili, al fratelui, și l-am dădăcit după ce murit mama. Dă-mi copilaș, eu legăn!

Și-a dezbrăcat mantaua nemțească și a apărut înaintea ei în costumul lui de comedian: cizme de cauciuc, înalte, pantaloni galbeni, cum purtau dragonii țariști, și scurtă verde austriacă. A scos din buzunar rogatca mototolită cu cîte un zurgălău la fiecare colț, a pus-o pe cap și a mișcat-o. Zurgălăii au scos clinchete melodioase. Băiețelul, care moțăia în brațele femeii, a deschis ochii și a zîmbit ușor, iar ea s-a dat înapoi spre sobă, mirată.

— Ați fugit din lagăr ori de la circ?

— Din lagăr, mamă, din lagăr. Acolo eu fost cal la brișcă și sunat zurgălăi, pentru că stăpînul fost bun cu mine, pentru că domnul *ober* nu biciuia la mine.

În glasul lui Kiczkajllo tremura atîta obidă, încît femeia a înțeles totul, hotărînd să nu-l mai nedreptățească. Omul acesta nu era un netrebnic și nici un hoț, era numai un om biciuit — și-a spus în sinea ei.

— Bine, ține-l pînă mă îmbrac! și i-a întins copilul ca pe o consolare. Numai nu-l strînge prea tare, să nu-i vină rău! Iar după aceea a strigat: — Iska! Ia uită-te în cuptor! Vezi, mai e ceva?

De după masă s-a ivit o fetiță ca de unsprezece ani, și ea în cămașă, s-a repezit spre sobă, și acolo, trebăluind cu cratițele, urmărea cu teamă fiece mișcare a uriașului, îmbrăcat ca în poveștile cu poze.

În timpul acesta, Kiczkajllo pășea încetișor pe scîndurile curate ale podelei ce scîrțîia sub pașii lui, de la ușa dulapului cu veselă pînă la perete și înapoi, privind fața îmbujorată de sănătate a copilului. Băiețelul ridica mînuța spre zurgălăul de la șapca lui, îl lovea și asculta clinchetul limpede, metalic cu un zîmbet pierdut, bolnăvicios. Kiczkajllo legăna puiul de om în brațele-i ca niște crengi vînjoase și-i îngîna cu glas subțiat ca de femeie:

Meștere fierar,
fă-mi o păpușică
cu mîini și picioare,
ca s-o legăn mică.

Cum stăteam la masă cu fața spre camera cealaltă, am observat-o cel dintîi pe gospodină ieșind de acolo îmbrăcată și privindu-l din ușă pe Kiczkajllo. Avea în picioare ghete țărănești și se îmbrăcase cu o fustă de lînă în dungi colorate și o bluză transformată pare-se dintr-una militară. Atunci abia am observat că avea cel mult treizeci de ani, era bine legată, capul fiindu-i frumos și mic. Deasupra sprîncenelor negre, fruntea îi era încă brăzdată de cute, semn că era încă încordată, în gardă.

A trecut încet spre dulapul cu vase, care după cîte îmi amintesc era mare, masiv, pictat cu albă-

strele și spice pe lemnul alb de stejar, și a așezat îndemînatică pe masă farfuriile scoase dinăuntru. Părea că trebăluiește cu o mînă deprinsă de multă vreme cu așa ceva, dar cu gîndul în altă parte.

— Gustați gogoși pripite! ne-a îmbiat ea, împingînd spre noi tigaia în care untura încă sfîrîia. Am copt ieri pîine și, de cîte ori fac pîine, copiii mă roagă să le prăjesc gogoși pripite.

— Mulțumesc, am răspuns eu. De mult n-am mai mîncat așa ceva.

— Cunoașteți polona? s-a mirat ea. Unde ați mai mîncat gogoși pripite?

I-am spus că mai mîncasem la Bialystok. Mătușa Trojanowska, la care locuiam, făcea pîine din cînd în cînd, și nepoata ei, Elzunia, o ruga, ca și copiii gazdei, să-i facă gogoși pripite.

— Elzunia era ceva mai mică decît fetița dumitale, am adăugat. De la ea am învățat polona. Copiii sînt cei mai drăguți învățători.

— Vă plac copiii, a observat ea. Aveți și dumneavoastră, nu?

— Da, am un băiat.

A oftat ușor și a tras mai aproape oala de păsat cu lapte. Am mîncat păsatul într-o stare sufletească apăsătoare.

Gospodina ne-a spus că bărbatul ei a murit în război, lăsînd-o singură cu doi copii. Și gospodăria era destul de mare: cincisprezece pogoane de pămînt arabil, două pogoane de livadă, doi cai, trei vaci, porci, păsări... O ajuta numai un argat, un băiețandru de optsprezece ani. Dacă l-ar în-

druma un gospodar priceput, poate ar fi de mai mult folos, dar aşa, ea singură, o ducea greu. N-avea nici un sprijin de nicăieri. În sat stăteau, e adevărat, neamurile soţului, dar mai bine să n-ai de-a face cu asemenea neamuri...

A dat din mînă şi a tăcut.

— La ce v-oi mai spune eu toate astea? s-a mirat ea însăşi. Dumneavoastră aveţi necazuri mai mari ca ale mele. Ce-o să faceţi acum?

Kiczkajllo i-a spus că nemţii l-au ucis pe tovarăşul nostru, cu care pusesem la cale fuga şi care făcuse rost chiar de medicamente ca să vindecăm oamenii, iar mie mi-au degerat picioarele. Ne-ar trebui deci un cal pînă la Lomza. N-ar putea argatul ei să ne ducă pînă acolo?

— Dar de ce tocmai la Lomza?

Pentru că acolo Kiczkajllo are un cumnat, aprod la judecătoria oraşului, care m-ar putea interna într-un spital.

— Atît de rău au degerat?

— Sînt medic şi ştiu că trebuie să mă grăbesc. Poate îmi mai pot salva picioarele.

— Şi dacă nu ajungeţi la vreme? m-a întrebat ea îngrijorată.

— Dacă întîrzii, mi le vor tăia.

O vreme am tăcut tustrei.

Deodată, de la sobă a scîncit un glăscior:

— Mamă...

— Ce e?

— Mamă, nu vreau să-i taie picioarele dumnealui!

— Taci, Iska! Nimeni nu vrea...

A rămas o clipă pe gînduri. Cuta de deasupra liniei sprîncenelor se adîncise.

— Ziceţi că sînteţi doctor şi aveţi doctorii. De ce nu vă îngrijiţi singur? a întrebat ea într-un tîrziu.

— Pentru că tratamentul necesită timp, linişte, curăţenie şi îngrijire. Ar trebui să stea cineva tot timpul lîngă mine. Unde am eu toate astea?

— Am o odăiţă sus, în pod. Bărbatul meu a pregătit-o pentru turiştii — cum le zice — care veneau vara pe la noi. Stăm aici ca într-o pustietate, departe de sat... N-ar vedea nimeni. Ce-ar fi să încercaţi poate cumva...

Kiczkajllo i-a pus mîna pe umăr, întrerupînd-o:

— Dumnezeu dat ţie noroc, mamă! Ascultă...

Şi Kiczkajllo i-a povestit cum s-a dus la armată cu actul de naştere şi cu o hîrtie, o „menţiune", cum scria pe ea. Actul lui de naştere adevărat, pe care se arăta că fusese botezat în biserica Sf. Troiţe din Bialowieza, şi „menţiunea" prin care i se aduceau mulţumiri din partea prezidentului pentru rîsul pe care-l prinsese viu pentru cel mai grozav vînător al Reichului german, Goering. Rîs ca acela nu se mai văzuse — era cît un viţel! Aceste două hîrtii le păstrase cusute în scurta austriacă. Se va duce la Lomza, unde cumnatul lui, om cu carte, va schimba în act două pîrlite de slove, şi în loc de Kiczkajllo se va chema Ruczkajllo. Nimeni n-o să mai pună atunci la îndoială că e un cetăţean polonez, aşadar un cetăţean în bună rînduială chiar şi pentru nemţi.

Atunci gospodina va putea să-l scrie în actele comunei ca argat. Și numai să încerce neamurile bărbatului să are pămîntul stăpînei lui — alei!

Și ridicînd pumnul cît o piatră de hotar:

— Terci îi fac!!! Iar doctorul, a urmat el, doctorul o să stea în odăile din pod să-și tămăduiască picioarele. O să vezi că se face bine. Ehei, doctorul e un om și jumătate... Un om și jumătate, a cugetat Kiczkajllo, întorcîndu-și spre mine capul, un om și jumătate și la bolnavi, și la luptă!

O OPERAȚIE PE FUNDUL DE TĂIAT CARNE

Odăița din pod era curată și îngrijită ca, de altfel, întreaga gospodărie. Acolo aveai tot ce-ți trebuie ca să trăiești liniștit, comod; un pat masiv de lemn, o masă, trei scaune împletite, un garderob de pin și, pe deasupra, un lighean, un cuier și o sobă de teracotă. Cele două ferestre dădeau, una spre pădure, alta spre cîmpul care se întindea în depărtare ca o pătură albă uriașă, pînă lîngă colibele ca niște tufe negre, unde începea satul Dudy Wielkie.

Pe perete atîrna un chilim kurpian [1], împodobit de jur-împrejur cu mănunchiuri colorate de spice și brăduleți. Pe masă se găsea un mic altar cu chipul lui Isus Hristos printre palmieri și flori de hîrtie. Într-un colț atîrnau, de după o grindă,

[1] Din regiunea Kurpie.

niște legături de buruieni. Pereții nu erau văruiți. Pe scîndurile goale, trase la rindea, se vedeau nervurile minunate ale lemnului. Ici și colo, pe lemnul de pin întunecat de ani, parcă ușor ars, străluceau picături de rășină solidificată. Camera mirosea a rășină și ierburi, respira simplitatea și rînduiala bunului simț al poporului.

Acolo, împreună cu Kiczkajllo și Grzelakowa (aflasem între timp că așa se numește gospodina noastră: Helena Grzelakowa), m-am apucat de îndată să-mi tămăduiesc picioarele.

Aveam frisoane și temperatură. Mi-am privit laba piciorului stîng: era toată umflată. La încheietură aveam o bășică mare, plină cu un lichid tulbure, iar trei degete se înnegriseră de tot. Două dungi roșii se întindeau pe picior în sus pînă la genunchi. Mă durea abdomenul. „E grav“, am gîndit eu, punîndu-mi diagnosticul: cangrenarea degetelor și congestia vaselor limfatice.

Laba dreaptă arăta mai bine, prezentînd doar o umflătură roșie-cenușie și o bășică la degetul mare.

Mi-am făcut o injecție cu o doză dublă de morfină și am pus picioarele pe masa de operație. (Masa de operație era un fund de tăiat carne, spălat cu lisol.)

Mi-am tăiat cele trei degete de la piciorul stîng cu foarfecele liston, după aceea am crestat bășicile de pe amîndouă labele, am presărat pe ele praf de sulfamidă, m-am bandajat și, în sfîrșit, cu ajutorul „asistenților“, m-am așezat în pat cu picioarele ridicate pe niște perne.

Grzelakowa m-a acoperit cu plapuma, m-a întrebat dacă într-adevăr nu-mi mai trebuie nimic, apoi s-a apucat să facă curățenie împreună cu Kiczkajllo (se făcuse puțină murdărie și cursese sînge).

Nu știu cît timp au mai stat lîngă mine, deoarece am căzut într-un somn adînc, fără vise.

M-a trezit strălucirea soarelui, care-mi bătea drept în ochi, ce e drept un soare de iarnă, care nu mă încălzea, dar vestea o primăvară timpurie.

Am privit legăturile de iarbă de sub grindă și am avut impresia că sînt din nou copil în casa unchiului. Acolo mirosea ca și aici a ierburi și mă trezea liniștea din odaia scăldată în soare. Mă așteptam să aud îndată scîrțîitul dușumelelor și să-l văd pe unchiul că intră și mă stropește cu apă, ca să mă alunge la prisacă...

Dușumelele au scîrțîit, într-adevăr. Am întors capul.

Fetița, care spusese în ajun că nu vrea să-mi se taie picioarele, se furișa în vîrful degetelor spre mine.

— Am crezut că dormiți, mi-a spus ea. M-a trimis mama să văd ce faceți.

Se oprise la jumătatea drumului, neștiind ce să facă: să se apropie de mine, ori să se întoarcă spre a o vesti pe maică-sa. Era mică și luminoasă ca un spic de grîu.

— Îți mulțumesc, mă simt mai bine, îmi amintesc de tine, dar am uitat cum te cheamă.

— Isia.

— Pesemne că e un nume foarte rar, pentru că nu l-am mai auzit niciodată.

— Nu-i numele meu adevarat. Numele meu adevărat e Krysia. Isia mi-am zis chiar eu, cînd eram mică... Vă rog să-mi spuneți: nici tatăl Elzuniei nu s-a mai întors din război, ca și al meu?

— Nu s-a întors încă, dar o să se întoarcă, fiindcă trăiește, e într-un lagăr.

— Noi nu știm dacă tata mai trăiește.

A căzut pe gînduri, sprijinindu-și obrazul în palme. Și deodată a oftat:

— Femeilor le e greu singure! Gospodăria-i mare și pe deasupra mai vin și bolile

— Cine-i bolnav?

— Wacus e bolnav. Nu mai vede și nu mai aude, îl scutură frigurile. L-a descîntat Kuciowa, dar nu i-a fost de nici un folos.

— Isia, du-te la mama și spune-i să vină numaidecît aici cu Wacus! În tolba mea am leacuri pentru orice boală.

SERI ÎN ODAIȚA DE SUS

Wacus își pierduse cunoștința. I-am luat temperatura: avea patruzeci de grade. I-am ridicat pleoapele — pupilele îi erau micșorate, grumazul îi înțepenise. Avea probabil meningită.

— Domnule doctor... a șoptit îngrijorată Grzelakowa (mi se adresa pentru întîia oară în felul acesta).

M-am uitat la ea : era numai implorare. Numai o mamă se poate schimba aşa la faţă în douăzeci şi patru de ore !

— Doctore, doctore... am repetat eu cu o iritare prefăcută. Veniţi la doctor abia cînd boala se agravează ! Întîi vă duceţi la babe ! Scuipă pe piatră albă, bîiguie ceva şi descîntă febra aşa de bine, încît copilul îşi pierde cunoştinţa. Ei, te-am crezut mai deşteaptă...

— Mi-au adus-o nişte femei... s-a dezvinovăţit Grzelakowa. Eu n-aş fi chemat-o niciodată. Nu cred în astfel de lucruri. La nenorocire omul se prosteşte.

Aveam Cibazol, aşa că i-am aplicat un tratament în şoc cu acest medicament, dîndu-i cîte patru grame pe zi.

A treia zi Wacus a deschis ochii şi a recunoscut-o pe maică-sa. Temperatura scăzuse şi rigiditatea gîtului cedase. După-amiază a adormit liniştit în braţele maică-si.

Vestea mi-a adus-o Isia, o dată cu o strachină de gogoşi pripite şi o farfurioară cu miere. M-am ospătat şi am adormit liniştit.

Seara, Isia a astupat bine ferestrele, ca să nu se zărească, doamne fereşte, lumină în odăiţa din pod. După aceea a adus o lampă cu gaz, a pus-o pe masă lîngă micul altar şi s-a apropiat încetişor de pat.

Prefăcîndu-mă că dorm, mă uitam la ea printre gene cu un singur ochi. Şi-a sprijinit cotul drept cu mîna stîngă, iar palma şi-a lipit-o de obraz, rămînînd pe gînduri, cu capul înclinat, întocmai ca Isus de pe crucea micului altar. Trăsăturile

gingaşe ale feţişoarei sale palide exprimau o îngrijorare care nu mai era copilărească, iar ochii mari şi albaştri erau pironiţi asupra picioarelor mele bandajate, ce ieşeau de sub plapumă ridicate pe perne. Aflase desigur de la mama ei că îmi tăiasem singur degetele şi o bucată mare de piele. A oftat adînc şi, apropiindu-se încetişor, mi-a tras plapuma peste picioare, învelind parcă două păpuşi albe.

M-am întins alene, prefăcîndu-mă că mă trezesc.

— Uah... Tu eşti, mititico ?

— Eu, domnule.

— Ehei, dar am dormit, nu glumă ! E tîrziu, nu ?

— Mama a muls şi vaca.

— Cum îi e lui Wacus ?

— E bine, domnule. A mîncat păsatul cu poftă.

— Ei, atunci e în ordine. Ascultă, Isia, n-aveţi cumva vreo carte ? E atîta vreme de cînd n-am mai citit...

— A avut tata. Mă duc să vă aduc.

Isia mi-a adus un pachet întreg, în care am găsit : *Manualul comandantului de pluton, Istoria regimentului 36 din Legiunea Academiei, Războaiele Poloniei, Istoria militarismului, La Vistula şi Wkra* de generalul Sikorski, etc. Celelalte aveau ca temă agricultura raţională, feluritele îngrăşăminte artificiale şi compuşi cu azot, creşterea porcilor, pomicultura...

— Alte cărţi nu mai aveţi ?

— Nu, tata avea numai din astea.

„Ciudat tată ai avut: gîndeam eu. În afară de război și agricultură nu-l mai interesa nimic."

Ce să fac? M-am apucat să citesc cărțile așa cum urmau, la rînd, începînd cu *Manualul comandantului de pluton*.

Pe alocuri se aflau comentarii, notate cu un scris repezit și aspru. Citindu-le, am admirat precizia observațiilor și simplitatea corecturilor făcute cu multă pătrundere. Toate acestea fuseseră scrise, fără îndoială, de un țăran, de un om care văzuse de multe ori un pluton în luptă. Mă întrebam: de unde apăruse acolo acel vechi soldat, ce drumuri colindase înainte de a se stabili în acea gospodărie singuratică de la marginea pădurii?

După o săptămînă, Grzelakowa mi-a povestit totul; firește, nu dintr-o dată. A trebuit mai întîi să-și înfrîngă sfiala, să depășească rezerva care exista între noi.

Aureola pe care o dobîndisem făcea să fiu înconjurat de o îngrijire atentă. Nici nu putea fi altfel. Doar îmi făcusem eu însumi operația și îl însănătoșisem pe Wacus. Pe de altă parte, Kiczkajllo povestise lucruri nemaipomenite despre doctorul lui: cum îi deschisese pîntecul, îi tăiase apendicul și i-l cususe la loc; cum scăpase din încercuirea nemților și luptase după aceea împotriva lor trei luni; cum îl bătuse pe *Kapo* în lagăr și nu pățise nimic; în sfîrșit, cum salvase viața muribunzilor în spitalul lagărului, iar cînd se descoperise totul, cum dăduse cu tifla comandantului și fugise din lagăr...

Grzelakowa mă privea acum ca pe o ființă aproape supranaturală. „E un om foarte înțelept, gîndea ea. Știe de toate și nu se teme de nimic!"

Isia însă i-a demonstrat repede maică-si că vrăjitorul din pod e un om simplu și vesel.

Ai observat, desigur, că iubesc copiii. Dacă n-aș fi studiat medicina, m-aș fi făcut cu siguranță pedagog. M-a stăpînit însă pasiunea de a face minuni. Da, minuni, nici mai mult, nici mai puțin, pentru că lupta cu moartea, noile descoperiri și noile tratamente medicale sînt într-adevăr minuni!

Mă plictiseam singur (Kiczkajllo plecase la Lomza după acte), așa că sporovăiam bucuros cu Isia, care venea la mine oricînd avea o clipă liberă. O interesa totul: cum sînt îmbrăcați copiii în Rusia, cum se joacă, ce e acela un colhoz și de ce păsările se îndreaptă primăvara într-acolo...

Într-o seară, la aceste conversații a venit și Grzelakowa, îmbrăcată curat, ca de duminică.

S-a așezat pe un scaun lîngă soba de teracotă și a ascultat.

Tocmai povesteam despre stanița mea din Stepele Salice și despre anii copilăriei, despre greutățile pe care a trebuit să le înfrunt ca să merg la școală...

— Nici învățătura mea n-a fost mai ușoară, a spus cu jumătate glas Grzelakowa. Curată bătaie de joc...

Se vede că-i rămăsese întipărit în minte acest subiect, deoarece a revenit la el mai tîrziu, cînd am stat de vorbă mai degajați.

Din cele ce mi-a spus atunci, din cele ce am auzit după aceea şi din hîrtiile rămase de la răposatul Grzelak, am reconstituit următoarea istorie.

ISTORIA UNEI GOSPODĂRII

În 1911 Antos Grzelak a plecat să-şi facă stagiul militar. Fusese încorporat la infanterie şi repartizat într-un oraş îndepărtat de lîngă Sura-Pienza. Cum mărşăluia fără să obosească, saluta reglementar şi trăgea cu arma ca un kurpian, a căpătat o decoraţie. Duminica se ducea la biserica de pe strada Lekarska (poţi să mă crezi, am fost la Pienza şi într-adevăr pe această stradă se află o biserică). Cîteodată mînca seminţe în grădina în care se înalţă statuia unui locotenent care a fost cîndva împuşcat în Caucaz pentru că scria versuri. Dar cine nu mînca seminţe la Pienza!

În al treilea an de stagiu, Antos a fost trimis la o şcoală de subofiţeri. Tocmai cînd trebuia să se întoarcă acasă, a izbucnit războiul. Ca subofiţer, Grzelak a pornit împotriva nemţilor sub comanda unui general neamţ, Rennenkampf, şi a căzut prizonier în Mazuria. În captivitate a muncit trei ani la o fermă mare, nu departe de Legnica, unde a învăţat să muncească pămîntul după metodele germane. Atunci poate a visat întîia oară să aibă şi el o mare gospodărie, în care să aplice toate învăţăturile prusace.

A venit apoi anul 1917. Nemţii înfiinţaseră forţele armate poloneze.[1] Ostrow-Komorow fusese transformat într-o tabără de instrucţie. Caporalul Grzelak a fost încadrat în primul regiment de infanterie, al cărui comandant era maiorul Udalowski. De maior n-avea de ce să se plîngă; de altfel, rareori îl vedea; în schimb sergentul Bumblis era un cîine! Slab, ca o prăjină, cu faţa negricioasă, mongolică, şi musta-ţa-n furculiţă, vorbea o polonă îngrozitoare şi atît chinuia oamenii cu muştruluiala prusacă, încît mulţi ar fi preferat să-şi scoată bocancul din picior, să-şi bage ţeava puştii în gură şi să apese pe trăgaci cu degetul piciorului drept.

Grzelak însă a îndurat totul. În noiembrie 1918 a plecat cu batalionul său să cucerească Citadela[2] Varşoviei. A ferit Varşovia de explozia depozitelor de piroxilină şi a ieşit din Citadelă cu gradul de comandant de pluton.

După aceea a trecut prin multe regimente, a luptat pe diferite fronturi, a zăcut în spitale, fiind rănit de două ori şi conferindu-i-se două decoraţii.

În 1921, de paşti, sergentul-major Grzelak a venit într-o scurtă permisie în satul său. Dar flăcăul se schimbase atît de mult în cei zece

[1] Speculînd năzuinţa polonezilor de a-şi cuceri independenţa, nemţii au format legiuni poloneze împotriva Rusiei.

[2] În noiembrie 1918 Polonia a devenit un stat independent, dar pe teritoriul ei se mai aflau trupe germane. Nemţii au rămas, printre altele, în fortăreaţa Varşoviei — Citadela.

ani cît lipsise, încît nu l-a mai cunoscut nimeni în Dudy Wielkie, nici măcar frate-său.

În sat toate erau ca și altădată. Ca și odinioară, toaca chema oamenii la slujbă în Vinerea Mare. „Turcoaicele" în veșminte romane vegheau și acum cu halebardele lor de lemn lîngă morminte, iar gospodinele pregăteau ca totdeauna cele sfinte: cîrnați și ouă răscoapte în frunze de afine, plăcinte, brînză și hrean. Fetele încondeiau la fel ouăle, iar flăcăii, în timpul ocolirii bisericii, trăgeau cu pistoalele în fața lăcașului în semn de sărbătoare.

Grzelak căuta să vadă în Dudy pe Antos de odinioară, dar nu l-a mai găsit. Antos murise undeva, poate în prima luptă de lîngă Tannenberg, poate în prizonierat, ori poate în tabăra forțelor armate poloneze de la Komorow. Acum era pur și simplu sergentul-major Grzelak, un bărbat dur și călit, în uniformă, și prin aceasta cu totul străin în Dudy Wielkie.

Grzelak și-a căutat fosta drăguță, dar n-a mai găsit-o. Nemaiputînd să-l aștepte, se măritase cu alt flăcău din sat, avusese o fetiță, pe care o lăsase la o soră și plecase cu bărbatul la muncă în Germania, unde pierise. Așa că numai Helcia amintea de ea.

Pe atunci Helcia avea opt ani și era ținută din milă de mătușa ei, cumnata lui Grzelak. Avea grijă de copii, spăla, deretica, cîrpea și plîngea pe furiș după școala unde învățase doar patru luni. Învățătoarea și preotul stăruiseră pe lîngă fratele lui Grzelak, Blazej, s-o lase mai departe la școală, dar acesta, el însuși neștiutor

de carte, nu era de acord cu asemenea cheltuieli de prisos.

Înainte de a pleca, Grzelak s-a înțeles cu fratele său în privința a două lucruri: în primul rînd, Blazej trebuia să-i trimită la Varșovia cinci sute de zloți drept arendă pentru partea sa de moștenire din pămîntul rămas de la tatăl lor, apoi Helcia avea să fie trimisă la școală.

La plecare, a mîngîiat-o pe Helcia și i-a spus:

— Cînd ai să înveți să scrii, scrie-mi și mie.

I-a dat apoi cincizeci de grame de bomboane și a plecat.

A lipsit din Dudy nouă ani. Helcia i-a scris „unchiului" ei de trei ori. El i-a răspuns o dată, iar altă dată i-a trimis trei zloți pentru cărți. Lîngă numele expeditorului era scris vizibil cuvîntul: „stegar".

În 1929, după seceriș, stegarul Grzelak a venit la fratele lui, pentru a lămuri definitiv chestiunea moștenirii. S-a certat cu el, luîndu-i și pămîntul, și pe Helcia.

— Micuțo, n-o s-o duci mai rău dacă te căsătorești cu mine, i-a spus el deschis. Bagă de seamă: cum ești fată frumoasă, flăcăii au să se dea în vînt după tine și au să-ți făgăduiască marea cu sarea. Cu ce-ai să te alegi, însă, pînă la urmă din toate astea? O să ai trei pogoane de pămînt, cel mult cinci, o liotă de copii și pe deasupra un porc. Doar atîta poate să aibă o orfană în Dudy. În schimb, eu mă liberez din armată peste un an și mă așed la gospodăria mea. Cele douăsprezece pogoane le-am și dat în arendă Martykowei. Așadar, fă socoteala!

O să am cu totul cincisprezece pogoane pămînt arabil și două de livadă, pe care n-am să le lucrez ca amărîții ăștia din Dudy. Le arăt eu ce se poate scoate din pămînt! Îmi trebuie însă o gospodină harnică, curată și cu carte. Am vrut cîndva să mă însor cu maică-ta, dar nu m-a așteptat. O să mă însor așadar cu tine, căci semeni cu ea ca două picături de apă. Ți-ar mai trebui doar puțină învățătură, puțină șlefuială. O să te iau cu mine la Varșovia, unde să urmezi școala de agricultură, și după un an, cînd ai să te mai luminezi la minte, facem nunta.

Toate s-au petrecut întocmai, după cum a spus el.

— Varșovia, dumnezeule! Acolo am trăit poate cele mai fericite clipe din viața mea, povestea Grzelakowa. Urmam o școală care se afla aproape de strada Gornoslaska și ședeam într-un cămin în cartierul Mokotow. Învățam ca oricare altă fată din Varșovia, îmi aveam cărțile și colegele mele, îmbrăcămintea mea, nu mai trăiam din mila nimănui. La două săptămîni colegele mă strigau: „Helcia, ți-a venit unchiul!", iar eu mă rușinam ca o proastă să le spun că e logodnicul meu. Pe atunci îi spuneam și eu tot „unchiul". Dacă era timp frumos, mergeam la Bielany, dar de cele mai multe ori ne duceam la un cinematograf aproape de strada Dluga, deoarece casierul de acolo era un fost camarad al lui Antos. În fața cinematografului aceluia era o cofetărie mare. Acolo ne așezam la o masă. Antos mă întreba ce citesc și ce știu despre un lucru sau altul, socotea cu cît înaintasem la învățătură, apoi, nu știu pentru ce, cerceta nota de plată, care era totdeauna aceeași: două cafele (una neagră și una cu lapte) și trei prăjituri. După aceea ne întorceam împreună la Mokotow, pentru că Antos mă conducea totdeauna ca un cavaler pînă la poarta căminului.

După terminarea școlii, Helcia a primit o diplomă frumoasă, dar și mai frumoasă a fost nunta, fiind totodată și ospățul de adio al lui Grzelak din armată. Regimentul le-a ținut loc de familie. E adevărat că mireasa n-a fost despletită și acoperită după datină [1], în schimb au fost atîți nuntași, s-a cîntat, s-a jucat și s-a băut atîta, încît nici brigadierul silvic din Dudy n-ar fi putut visa o asemenea nuntă.

În biserica garnizoanei îți luau ochii strălucirea luminărilor și a epoleților, te cuprindea sfiala cînd auzeai sunetele puternice ale orgii. Subofițerii i-au pus pe miri să treacă pe sub un șir de săbii încrucișate, onoare de care se bucurau numai ofițerii.

Comandantul batalionului a felicitat-o cel dintîi pe soția stegarului și i-a sărutat mîna. Toți au fost martori că mireasa s-a înroșit toată și a dat să facă la fel.

— Grzelak e un pișicher fără pereche! spuneau foștii camarazi cu glas tare la masa de nuntă de la cazino. A pus mîna pe-o minunăție

[1] Obicei de nuntă în Polonia: logodnicei i se despletesc codițele și i se pune pe cap o bonetă. în care s-au strîns mai înainte bani.

de fată și-și ia tălpășița cît mai repede din regiment.

După aceea, s-au întors pe meleagurile lor și s-au apucat să-și înjghebe gospodăria aici, la marginea pădurii. Totul s-a petrecut ca într-un film american din Vestul Sălbatic: locuiau într-o colibă de lemn, în jur foșnea codrul, iar dulgherii ciocăneau de zor, ridicînd grajdul, hambarul și casa.

Grzelak și-a clădit o casă mare și luminoasă, modernă, dar tot în stil kurpian: pereții erau ridicați din scînduri groase de pin, întărite cu scoabe, ferestrele împodobite cu coronițe cioplite în lemn, pe uși era crestată imaginea soarelui, iar pe coroana acoperișului erau prinse două șipci frumoase geluite, în formă de coarne, cu o cruce și un steguleț la mijloc.

Cînd s-au așezat în casă nouă, și-a poftit cunoscuții la o petrecere, însă prea mulți n-au venit: cei săraci se temeau de Blazej, la care aveau datorii, iar cei înstăriți îl pizmuiau.

— O să vedem noi cum o să-și muncească pămîntul soldatul ăsta! rîdeau ei.

— O să le arăt eu! se încrîncena Grzelak.

Și le-a arătat, într-adevăr, cum se chivernisește ca lumea o gospodărie. Cu cît îi mergea mai bine lui Grzelak, cu atît îl pizmuiau mai mult cei din sat.

Cînd au început din nou să umble zvonuri de război, bătrînul stegar a plecat la Varșovia, să vadă cum stau lucrurile, și nu s-a mai întors. A căzut probabil printre apărătorii Capitalei...

— A fost bun cu mine, spunea Grzelakowa. Era cuviincios, avea grijă de mine și totdeauna îmi dădea sfaturi înțelepte. Am trăit bine. Am plîns eu oleacă înaintea nunții, dar vinovate erau cărțile, filmele și colegele de la oraș. Mi-aș fi dorit parcă altă viață. Și apoi, pe atunci eu aveam abia optsprezece ani, iar el patruzeci...

DATINI VECHI — VEȘTI NOI

Kiczkajllo s-a întors la Sfînta Mărie Mare, cînd se descîntau holdele în Dudy, cum spunea Isia...

N-ai mai auzit despre o asemenea sărbătoare? Mă întrebi de ce se numește așa?

Știu eu?... Așa i se spune pe acolo, așa îi zic și eu. Ca să știu de ce, cum și în ce scop, ar fi trebuit să mă nasc pe acele meleaguri ori să locuiesc acolo cel puțin zece ani. Îți dai seama că n-am avut vreme să cercetez, nu studiez lucrurile acestea; am umblat patru ani prin Polonia, în care timp m-am străduit să înțeleg cît mai mult specificul polonez.

Am nimerit întîmplător în regiunea Kurpie, mi-am făcut însemnări despre diferite cuvinte, obiceiuri, sărbători etc. Nu știu însă care sînt limitele acestei regiuni și nici prin ce se deosebește de celelalte. Îți pot cînta o melodie populară, de care să n-ai habar, dar — cum spunea

cu drept cuvînt Czyz, nu cunosc nici *Varșovianka*, nici *Rota* și nici muzica poloneză în general. Nu cunosc nici literatura polonă, deși aș putea să recit pagini întregi din anumite opere. Asta pentru că acestea, și nu altele, mi-au căzut în mînă și m-au captivat.

Cele mai multe cărți le-am citit la Bialystok. Douăzeci de luni am tot răsfoit cărțile din biblioteca doctorului Trojanowski.

Vrei să știi cum am început?

— M-am apucat să citesc împins de plictiseală și totodată de curiozitate. Aș adăuga, și de-o anumită jenă. Știam mai puține despre Polonia decît despre Reichul german!

Am găsit într-o cameră din casa doctorului două dulapuri pline cu cărți. Timp aveam berechet. Pentru prima dată în viață nu știam cu ce să-mi ocup ziua, deoarece spitalul, gol pe atunci, nu-mi lua prea multă vreme și alergătură.

Eram curios să cunosc metodele de tratament ale medicilor polonezi și eforturile lor în direcția perfecționării acestora.

Revistele și cărțile de specialitate se citesc de obicei ușor într-o limbă străină, deoarece termenii sînt cunoscuți și multe cuvinte se pot deduce, așa că, după cîteva lecții cu Elzunia, am început să citesc literatura medicală, iar după aceea beletristică.

Din fericire, mătușa Trojanowska, care în 1905 fusese „ultraroșie", a descoperit că citesc lucruri necorespunzătoare.

— Aruncă, omule, aceste *Pietre vii*[1]! Sînt prea grele pentru dumneata. Nu-i așa că nu înțelegi nimic? Păi sigur! Îți dau eu îndată ceva care să fie pe înțelesul tău și să te intereseze.

Și mi-a dat *Flăcări*[2] de Brzozowski. O, într-adevăr, această carte ardea, te punea pe gînduri! Merita osteneala de a căuta unele cuvinte în dicționar și de a cere lămuriri mătușii Trojanowska. Am citit acest roman o dată, de două ori, revenind la o idee sau alta, și în labirintul întunecat al limbii care mi-era străină descopeream tot mai multe cuvinte care mă emoționau, cuvinte pline de vigoare, de frumusețe, deși nu aparțineau limbii mele materne.

După aceea am trăit tot mai intens *Primăvara timpurie, Păpușa, Schițe în cărbune*[3] și așa mai departe.

Dar ia stai, de ce-ți spun eu toate acestea? Aha, ca să nu te mai miri că știu anumite lucruri și să mă tot întrerupi ca un copil: „Cum? De unde?" Ei, adevărul e că nu știu prea multe.

Unde rămăsesem? Spuneam că Kiczkajllo s-a întors de la Lomza.

[1] Roman de Waclav Berent, scriitor polonez din secolul XX.

[2] Carte foarte populară în mediul cu tendințe revoluționare.

[3] *Primăvara timpurie* de Ștefan Zeromski (1864—1925). *Păpușa* de Boleslaw Prus (1847—1912) și *Schițe în cărbune* de Henryk Sienkiewicz (1864—1916) — opere ale literaturii clasice polone.

Da, Kiczkajllo a plecat în hainele rămase de la Grzelak, cam scurte și cam strîmte pentru el, deși nici răposatul nu fusese pirpiriu. S-a întors bine îmbrăcat, cu haine pe măsura lui: avea un surtuc îmblănit, o pălărie verde vînătorească, cu pană, bocanci buni, haină bleumarin și pantaloni negri.

— Parcă ești un administrator, zău așa! îl admira Grzelakowa, întorcîndu-l pe toate părțile.

— Daca eu administrator, mata cucoană mare! i-a întors-o Kiczkajllo. Cucoană mare din Zylowaniec!

Adusese mici daruri pentru toți și o mulțime de vești. Cumnatul lui nu mai era aprod la judecătorie; nu mai erau acolo nici judecători și nici aprozi. Dăduse lovitura, se îmbogățise de pe urma războiului. Avea o locuință frumoasă, se împăca bine cu soția, ca totdeauna, numai că nu le dădea dumnezeu copii. Dinspre partea aprodului, mărunțel și vorbăreț, căruia îi plăceau castraveții murați la un păhărel, s-ar fi dus de rîpă totul, dacă Wojnarowa, așezată, cu scaun la cap, din neamul lui Kiczkajllo, n-ar fi vegheat și asupra lui, și a avutului. Au deschis un restaurant lîngă gară, de pe urma căruia cîștigă bani buni. Bogăția nu le-a luat însă mințile. Pe Kiczkajllo l-au primit cu bucurie, l-au îmbrăcat, i-au pus la punct actele și s-au despărțit de el îngrijorați, dîndu-i și ceva bani.

La ei locuia și un feroviar, a povestit mai departe Kiczkajllo. Unul negricios, slăbănog,

numai pielea și osul. O arătare, și tocmai unul ca ăsta e impiegat de mișcare.

Ce fel de impiegat și la care mișcare, Kiczkajllo nu știa, doar bănuia. Acesta i-a dat foița și i-a spus ce vești mai sînt pe lume: că nemții au primit un bobîrnac lîngă Moscova, că a intervenit o înțelegere între polonezi și Uniunea Sovietică în vederea formării unei armate poloneze și că se pregătește o răscoală. Războiul n-o să mai dureze mult, pînă la Rusalii e gata.

Eu nu prea credeam într-un sfîrșit atît de apropiat, dar, citind presa ilegală, mi-am dat seama limpede că situația internațională se schimbase în defavoarea nemților și că poporul polonez trecea acum prin faza de mobilizare a tuturor forțelor sale pentru lupta hotărîtoare.

CUM AU LUAT SFIRȘIT NECAZURILE GRZELAKOWEI

A doua zi, Grzelakowa a plecat cu Kiczkajllo la primărie și l-a înscris sub numele de Ruczkajllo. Primăvara bătea la ușă și, cum se temea că nu va putea face față muncilor cîmpului, își lua un om de ajutor, a explicat ea. Acesta și-a prezentat actele, care erau în deplină rînduială, a arătat certificatul de naștere, iar adeverința în care se vorbea despre rîsul pe care-l prinsese pentru Goering a speriat de tot oficialitățile comunei.

La întoarcere, a tras înaintea casei, sprinten ca un flăcăiandru; a deshămat caii, apucîndu-se să-l și ia la zor pe Pietrek. Au înțeles cu toții — Pietrek, caii, cîinele, animalele și întreaga gospodărie — că necazurile femeii au luat sfîrșit. Noul gospodar era un bărbat care va lua zdravăn conducerea în mînă și-i va pune pe toți la treabă.

Kiczkajllo ardea de nerăbdare să dovedească ce poate și totodată să-și arate și recunoștința. Muncea cît trei, striga cît cinci, îmbătat de muncă, de libertate, fericit că poate îngîna un cîntec bielorus, plin de nostalgie ca ceața amurgului.

Într-o seară, în șopronul de tăiat lemne, l-a înșfăcat deodată pe Pietrek și i-a privit pătrunzător în ochi. Flăcăul dădea din picioare, încercînd să scape din strînsoare, dar pînă la urmă a încremenit în mîinile lui Kiczkajllo, sub privirea-i ascuțită, sfredelitoare.

— Eu am să fiu tată la tine, a glăsuit grav Kiczkajllo. Dar dacă pîrăști la mine, tu, cîine, găsești moartea!

— Aoleu, stăpîne, să mor dacă am să spun ceva! s-a jurat Pietrek. Tac chitic!

— Așa vezi, să-ți ții gura!

A dat la o parte lemnele sparte, a scos o carabină și au plecat amîndoi în pădure.

S-au întors tîrziu, aducînd pe un lemn un mistreț tînăr, un godănac, cum spune Kiczkajllo. Timp de două zile a tăiat carnea, a pus-o la sărat în butoaie, iar șunca a afumat-o pentru paști într-o groapă.

Duminică s-au dus cu toții la biserică. Oamenii se minunau că un bărbat așa de bine făcut și înstărit după înfățișare intrase ca argat la Grzelakowa, iar cumetrele au ghicit de îndată că avea să se însoare cu ea.

Kiczkajllo stătea în spatele Isiei și Grzelakowei, se închina cu trei degete, de-a-ndoaselea, de la dreapta la stînga, dar toți au văzut că se ruga cu credință, bătea mătănii cu capul său paros, așa că putea să fie creștin. Preotul n-a spus nimic, ba chiar i-a zîmbit schismaticului, astfel că și oamenii au fost mai îngăduitori. Numai Blazej și fiii lui îi priveau întunecați făptura, care domina mulțimea, spatele uriaș și pumnul înspăimîntător, care putea să-ți zdrobească grumazul.

Cu pumnul acesta a făcut cunoștință Blazej curînd după aceea.

Kiczkajllo a ieșit cel dintîi la arătura de primăvară.

Tocmai ara dincolo de aluniș o sfoară de pămînt, pe care Blazej pusese mîna cu un an mai înainte, gîndind că, dacă-i murise fratele, pămîntul acestuia trebuia să-i revină lui.

Kiczkajllo tocmai se întorcea, răsturnînd altă brazdă, cînd, deodată, se pomenește că se reped asupra lui cîțiva țărani, înarmați cu ciomege: era Blazej cu cei doi fii și cu doi vecini. Kiczkajllo și-a ieșit din sărite: „Aha, veniți la pămînt fără stăpîn?!“ le-a strigat, alergînd în întîmpinarea lor, așa cum se afla, cu mîinile goale. A smuls ranga din mîna lui Blazej și l-a împuns în spate, iar fiului său, lui Jedrek, i-a

pocnit una în cap de l-a culcat la pămînt. Ceilalţi au fugit. Kiczkajllo l-a înhăţat pe Jedrek şi a alergat după ei. I-a gonit pînă în sat, unde atacatorii s-au închis în case, l-a aruncat pe Jedrek peste gard şi i-a ameninţat în gura mare că, dacă îi mai prinde pe cîmp, le rupe picioarele, le înfige capetele în pămînt, praf şi pulbere îi face! El nu se teme de nimeni! Să cheme jandarmii, dacă au poftă, dar aceştia au să-l salute cu respect, pentru că el a prins un rîs pentru Goering al lor!

— Oh, nu e bine! s-a tînguit Grzelakowa, ascultînd povestirea lui Kiczkajllo. Nu e bine ce s-a întîmplat! Blazej n-o să mai vină acum să ne ia pămîntul, dar n-o să se lase. O să caute să se răzbune, să pună foc...

Ne-am bătut capul în zadar cum să-l împiedicăm, ori să ni-l apropiem. În acest timp, s-au petrecut evenimente care au rezolvat de la sine această problemă.

DESPRE VRACIUL CEL BUN SAU DESPRE DOCTORUL CEL NEVAZUT

Începusem să păşesc de colo-colo prin odăiţă în nişte cipici de pînză, pe care mi-i făcuse Grzelakowa. Din ce în ce mai des mă apropiam de tolbă, privind medicamentele şi instrumentele. Aşa îşi priveau cîndva războinicii săbiile acoperite de rugina păcii, aşa se uită un meşter la uneltele inactive. E un adevărat chin să ai

tot ce-ţi trebuie pentru munca pe care ai îndrăgit-o şi să stai degeaba!

Sănătos şi nefolositor nimănui, păşeam dintr-un colţ într-altul al odăiţei, uitîndu-mă pe fereastră la pădure în direcţia unde se afla Komorow, iar dincolo de el, în linie dreaptă, patria...

„Sînt ca o gîză mecanică, îmi repetam în gînd cuvintele lui Lonka. Acum nici măcar nu mai sînt întors, ca o jucărie aruncată..."

Uneori mă apuca un urît de moarte, care, deşi nu e chiar o melancolie incurabilă, îmi stăvilea energia, mă amorţea, ca atunci cînd mă ridicase de pe şină acarul, salvîndu-mi viaţa. Uneori mi se părea că sînt ca tatăl meu: neplăcut pentru cei din jur, închis în mine, bănuitor, muşcător. Îmi dădeam seama că nedreptăţesc fără vreo pricină oameni apropiaţi, dar nu puteam să mă stăpînesc.

Cînd coboram la masă într-o astfel de stare de deprimare, voia bună se stingea şi toţi tăceau, ca şi cînd ar fi intrat un grav bolnav ori un nepoftit. Asta mă enerva şi mai mult. Totuşi, nu făceam nici o încercare să-i fac să înţeleagă, nu le-am spus niciodată: „Dragii mei, nu luaţi seama la mine, o să-mi treacă! Am o ameţeală şi atîta tot..."

O dată Grzelakowa, ca să spună ceva, să întrerupă tăcerea, a povestit la masa de prînz că abia se întorsese din sat, unde se întîmplase ceva groaznic: o fată a început pe neaşteptate să sughită, şi de atunci, de patru zile, sughite fără încetare. A fost la ea Kuciowa, au mai

venit și alte babe, s-au sfătuit, i-au descîntat, dar degeaba.

— Poate îi dați dumneavoastră, domnule doctor, vreo doctorie, a propus ea sfioasă. Se chinuiește fata...

— Ușor de spus: doctorii! am bombănit eu. Dar ce fel de doctorii? Cum să pui diagnosticul fără să consulți bolnavul?

„Un astfel de sughiț, meditam eu mai departe deasupra farfuriei cu tăiței, poate fi provocat de o otrăvire, de o peritonită; poate, de asemenea, să provină dintr-o iritație a nervului diafragmei ori, în sfîrșit, din pricina unei tumori pe trahee".

— Cum s-a întîmplat? am întrebat-o pe Grzelakowa. Se plîngea mai înainte de ceva? Avea vreo durere?

— Nu, era sănătoasă, dar s-a supărat cu logodnicul ei. S-au certat la cuțite. I-a aruncat inelul în față și a rupt logodna. El a ieșit val-vîrtej din casă, trîntind ușa, iar ea a început să sughită.

„Așadar un șoc psihic, isterie, gîndeam eu. Sughițul poate fi provocat și de asemenea împrejurări. Ar trebui să i se provoace încă un șoc, tot atît de puternic".

Da, dar nu mă puteam duce la bolnavă. Nu cumva să mă vadă careva! În afară de gazdă, de existența mea știa doar Isia, și ea n-avea să mă trădeze — era o fetiță deșteaptă și foarte atașată de mine. Într-o zi a aflat însă și Pietrek. Nici acest flăcău n-avea să mă trădeze, măcar de hatîrul lui Kiczkajllo.

Acesta reprezenta pentru el întruparea tuturor virtuților bărbătești, devenind aproape obiectul unui cult. Uriaș, cu o putere ca din basme, trăind mai mult prin păduri, cunoștea viața oricărui animal, a oricărei păsări, ba se pricepea și la reptile! Așa bunăoară, nu de mult îmblînzise un șarpe. Se ducea după șopron, fluiera, șarpele ieșea din gaură, bea laptele din cănuță, după aceea Kiczkajllo îl lua în mînă și-i spunea ceva. Mare minunăție, să vorbești cu un șarpe!

Pietrek muncea împreună cu Kiczkajllo la cîmp, împreună cu el mergea la vînătoare și învăța să tragă cu pușca. Nici vorbă, putea să aibă încredere în acest băiețandru din Kurpie. Încolo, nimeni din sat nu trebuia să știe de existența mea, pînă ce cumnatul lui Kiczkajllo nu-mi făcea rost de acte.

Am umblat îndelung de colo-colo prin odăița mea, pînă ce mi-a venit o idee.

— Fă numaidecît o glugă neagră cu niște panglici roșii, care să se înnoade sub bărbie! i-am spus Grzelakowei. Du-te apoi la fata aceea și spune-i, între patru ochi, că Kiczkajllo se trage din neamul unor vraci renumiți din Puszcza Bialowieska și să vină încoace la miezul nopții!

L-am învățat pe Kiczkajllo cum trebuie să procedeze și am așteptat.

Înainte de miezul nopții, m-am ascuns într-un dulap. În cele din urmă, s-a auzit un sughiț lîngă ușă și, îndată după aceea, un ciocănit sfios. Kiczkajllo — uriaș, înspăimîntător

— a deschis uşa şi, fără un cuvînt, a luat-o de mînă pe sărmana fată, care-l privea înfricoşată, ruşinată, a dus-o într-o cameră întunecoasă şi s-a apropiat cu ea de o firidă, unde ardeau trei lumînări negre, iar şarpele dormea pe o pernuţă verde.

S-a oprit cu ea înaintea lumînărilor, i-a pus mîinile pe umeri şi a privit-o în ochi, mişcînd uşor din buze. I-a pus apoi gluga pe cap, i-a înnodat panglicile şi a început să-i dea ocol, rostind din ce în ce mai tare şi mai repede rugăciuni ortodoxe. Răsunau cuvinte necunoscute, vechi, slave ca : *„Otce... pace... ije... glogoli..."*

Am ieşit din dulap, am apăsat cu putere prin glugă globurile ochilor fetei, Kiczkajllo a lovit-o zdravăn cu palma în spate şi sughiţul a încetat !

Treaba asta a stîrnit mare vîlvă în sat. După două zile a venit pădurarul Poworek, un scandalagiu şi un flecar fără pereche, care spunea că e bolnav de gălbenare.

Era galben într-adevăr şi uscat ca nişte moaşte. I s-a plîns Grzelakowei că e suferind de o jumătate de an, că nu mai poate să mănînce şi are vărsături. A fost la Lomza la tot felul de doctori, dar nu i-au făcut nimic ; a fost şi la vraci, şi nici aceştia nu l-au vindecat. Poate îl va ajuta Kiczkajllo ?

A venit şi el la miezul nopţii în firidă, în faţa sfeşnicului, cu cele trei lumînări. Kiczkajllo l-a dezbrăcat, i-a pus gluga în cap, l-a atins cu o ramură de mesteacăn şi l-a aşezat în faţa ligheanului cu apa.

Am început să-l consult. Avea evident o groaznică urticarie, pentru că era jupuit tot. Cînd i-am atins ficatul, a gemut. În partea dreaptă, sub arcul coastelor, am simţit un nod tare, ce se mişca cînd respira. Nu mai era nici o îndoială : avea cancer în ultimul grad la vezica biliară, aşa că nu mai putea fi salvat.

Kiczkajllo l-a îmbrăcat, l-a scos afară şi i-a spus să aştepte, fiindcă acum trebuie să vadă ce spune apa din lighean.

A ieşit după o clipă mînios la culme. Văzuse numai păcate şi nedreptăţi pe care le făcuse oamenilor. Aşa că nu putea să-l vindece ! Să facă bine să se roage de dumnezeu să-l ierte şi să-şi răscumpere păcatele faţă de oameni, deoarece va muri curînd în dureri mari.

Cînd într-adevăr Poworek a murit, şi asta s-a întîmplat mai repede decît îmi închipuiam, după numai trei săptămîni, oamenii l-au privit pe Kiczkajllo ca pe un mare vraci. Nu ştia numai să lecuiască, ci să şi citească în apă binele şi răul !

Îndată după această întîmplare, într-o duminică, Kiczkajllo a ieşit din biserică, s-a apropiat pe neaşteptate de Blazej şi, de faţă cu toată lumea, i-a pus mîinile pe umeri. Blazej ar fi vrut să se smulgă din strînsoare, dar picioarele parcă îi înţepeniseră. Kiczkajllo l-a privit în albul ochilor, mişcînd din buze şi, în sfîrşit, i-a spus cu glas prevestitor :

— Eu totul văd. Văd suflet rău. Ai gînd negru. Om, stăpîneşte la tine, vino-ţi în fire, altfel...

Fără a termina, l-a ameninţat cu degetul.

De atunci nu l-a mai văzut nimeni pe Blazej învîrtindu-se pe lîngă ograda Grzelakowei. Parc-ar fi intrat în pămînt.

Intr-o zi a venit la Grzelakowa un țăran din sat, care se îmbolnăvise tot de gălbenare și mîncărime de piele. Cu gîndul la Powořek, care murise de aceeași boală, omul a rugat-o în genunchi să-l scape Kiczkajllo, să nu-l alunge, pentru că el nu s-a judecat cu nimeni, e un tată de familie pașnic.

Invățată de mine, Grzelakowa l-a întrebat în amănunt ce-l doare și de cînd. Omul se îmbolnăvise cu două săptămîni mai înainte, imediat după ce venise de la tîrg, unde vînduse un tăuraș. Nu mai avea poftă de mîncare, vomita, pielea i se îngălbenise și-l mînca... Va avea oare soarta lui Poworek, pentru cine știe ce păcate?

L-am consultat tot noaptea, repetînd întreg ceremonialul vrăjitoriei. Avea o hepatită banală. Se intoxicase probabil cu vreo mîncare stricată, poate cu cîrnați ori altă gustare, după aldămașul băut pentru taurul pe care-l vînduse. Ii trebuia deci un purgativ. Era suficient să țină un regim sever și nu va mai avea nimic.

Kiczkajllo i-a spus după aceea că apa lui e într-adevăr întunecată, dar ici și colo totuși strălucește. Să facă tot ce-i va spune și va fi mai sănătos ca înainte. Pentru piele i-a dat pudră de talc cu mentol într-o coajă de ou incondeiat de paști. I-a mai dat sare amară într-o cănuță de pămînt, cu strașnică poruncă să șteargă în fiecare zi cănuța cu o pînză curată de in, s-o bage în găleata cu apă de fîntînă, s-o așeze pe sobă,

să spună douăsprezece rugăciuni și să bea cîte o înghițitură. Trei zile va ține post negru, iar după aceea, timp de două săptămîni, va mînca numai păsat și miere de pădure cu apă...

Multe visuri mi-au stîrnit imaginația, dragul meu! Am gonit în gînd după aventuri prin țări îndepărtate, cu nume asemănătoare sunetelor de chitară havaiană, am fost comandantul armatei revoluționare pe baricadele New York-ului, un timp am umblat ca un om invizibil, după aceea am deschis congresele savanților... Niciodată însă nu mi-a trecut prin minte că aș putea fi cîndva un vraci ori un doctor nevăzut!

Primeam bolnavii numai o dată pe săptămînă, în noaptea de sîmbătă spre duminică. S-a întîmplat totuși ca o dată nu numai să primesc imediat un bolnav, dar să fiu nevoit să-l și rețin în firida Grzelakowei. Era un risc mare, dar n-am putut face altfel, fiind vorba de viața unui om.

Imi aduseseră un flăcăiandru de vreo șaisprezece ani. Mama lui spunea că a intrat cu trei zile mai înainte în cămăruța în care dormea Jozek și, văzînd că băiatul nu s-a sculat încă, a început să strige la el, deoarece soarele se ridicase pe cer de-o suliță. El însă nici nu s-a mișcat, ba mai mult, s-a uitat la ea și a rîs! S-a repezit mînioasă la el și abia atunci a băgat de seamă că Jozek zace țeapăn și geme. Criza a trecut, într-adevăr, dar apoi l-a apucat iarăși „nebunia“ și după aceea accesele au fost din ce în ce mai dese și mai îngrozitoare. Nu închide ochii de fel. Are dureri înfiorătoare. Dac-ar putea, ar mușca și ar

rupe de durere totul de pe el, dar nu poate să-și descleșteze fălcile.

Grzelakowa a pus mamei băiatului întrebări amănunțite și aceasta a spus că nu de mult Jozek călcase lîngă gard cu piciorul gol într-un cui. Nu dăduse nici o atenție rănii neînsemnate și împrăștiase mai departe gunoiul pe cîmp.

Kiczkajllo, în schimb, mi-a adus sus în odăița mea o altă observație : cînd l-au așezat pe băiat în firidă era foarte liniștit, dar, la un moment dat, vîntul a trîntit geamul ferestrei și el a tresărit deodată, s-a încordat tot, s-a aplecat și a înțepenit cu capul dat pe spate și cu fața schimonosită înfiorător.

Am înțeles : era vorba de un *rictus sardonicus*, rînjetul sardonic. Un caz de tetanos. Trebuia să i se facă o injecție cu ser antitetanic.

Am căutat în tolbă și, în vreme ce pregăteam siringa, i-am explicat lui Kiczkajllo ce are de făcut.

Înainte de toate, i-a trimis acasă pe cei ce veniseră cu Jozek, a închis ușa, a aprins luminările în firida întunecoasă și, apropiindu-se cu șarpele încolăcit pe mînă, l-a lămurit cum a putut pe tînăr că șarpele va suge boala din el. De aceea nu trebuie să se sperie cînd va simți o înțepătură, căci șarpele e blînd și învățat.

Josek n-a înțeles prea bine ce vrea Kiczkajllo, dar a încuviințat totul, numai să scape de dureri.

După ce Kiczkajllo i-a pus gluga pe cap, am intrat în acțiune.

I-am făcut mai întîi o injecție cu morfină, ca să nu simtă durerea, după care i-am ars rana din talpă și i-am injectat în venă ser antitetanic — cinci sute de mii de unități.

Noaptea Jozek a dormit puțin. A doua zi am repetat injecția, de astă dată în fesă.

Pe măsură ce-i făceam injecțiile, crizele deveneau tot mai rare și mai slabe și, în sfîrșit, după două săptămîni, băiatul s-a întors acasă sănătos tun !

Vestea despre vraciul cel miraculos s-a răspîndit pretutindeni în împrejurimi. În fiecare sîmbătă seara bolnavii se adunau în șură, de unde Grzelakowa îi aducea pe rînd în casă. Cei care se făcuseră bine îi aduceau bani și daruri, dar ea nu le primea.

— Vraciul nostru nu primește, le explica oamenilor care căscau gura mirați. A făcut jurămînt să nu primească nimic.

Și, într-adevăr, jurasem. Jurasem pe amintirea lui Lonka că voi folosi medicamentele germane în satul unde am găsit adăpost și prieteni, chiar de-ar fi să plătesc cu viața acest lucru.

VÎNĂTOARE DE FAZANI

Întîmplările, dragul meu, există pentru a ne folosi de ele, căci altfel am rămîne noi la discreția lor. Aceasta e deviza mea. Poți s-o pui în aplicare pe cont propriu.

Am profitat de întîmplarea cu sughițul fetei ca să-mi încep activitatea medicală în sat, la adăpostul faimei de vraci a lui Kiczkajllo. Lucram în noaptea de sîmbătă spre duminică, iar de luni pînă sîmbătă stăteam inactiv în camera scăldată în soare. Cîteodată, cînd se lăsa întunericul, mă duceam în pădure, de unde mă întorceam în revărsatul zorilor și dormeam pînă la prînz. Iți dai seama cît mă plictisea acest mod de viață !

Un om sănătos trebuie să activeze în munca pe care a îndrăgit-o, să lupte pentru idealul căruia îi slujește, să tindă către ceva, căci altfel devine trîndav și morocănos.

Iar eu nu făceam mai nimic. Eram legat de mîini și de picioare, cum spunea doctorița Kliukva cîndva. E adevărat că mă străduiam să-i ajut, să-i vindec pe bolnavi, dar șase zile pe săptămînă stăteam degeaba. Ce să fac ? Cum să iau contact cu lumea suferinței și a luptei ? Nu puteam să stau așa, cu brațele încrucișate, și să aștept pînă cînd cumnatul lui Kiczkajllo avea să-mi facă rost de acte. Și dacă nu va izbuti ?

Ca totdeauna, însă, tot o întîmplare mi-a oferit noi perspective de acțiune, arătîndu-mi pe neașteptate ce cale să apuc.

În ajunul Sf. Petru și Pavel, Kiczkjallo a plecat să vîneze rațe.

Nu știu de ce, dar și la polonezi și la noi sărbătoarea celor mai liniștiți apostoli a devenit de veacuri semnalul tradițional de începere a vînătorii păsărilor de apă. Știu numai că nici un vînător care se consideră ca atare nu stă acasă în ziua de 29 iunie.

Kiczkajllo, de bună seamă, n-a rămas nici el acasă. Spusese de mai multe ori mai înainte că nu mai avem carne proaspătă de mult, că se apropie vremea secerișului și că, de aceea, va pleca la vînătoare cu Pietrek. Merita să-l ia și pe el, fiindcă îl ajuta ca un bărbat în toată firea.

De astă dată n-a plecat cu el numai Pietrek, ci și Jozek, cel pasămite mușcat de șarpe, care fusese poreclit în sat Kasany[1]. Ți-am spus cum îl vindecasem pe băiat de tetanos cu injecții, în așa fel ca el să creadă că datorează viața meșteșugului de vraci al lui Kiczkajllo și șarpelui său. Ții minte ? Ei, despre acela vorbesc...

Kiczkajllo s-a întors după două zile, tîrziu, în seara zilei de 1 iulie (mi s-a întipărit bine în minte această dată — o dată istorică !). Grzelakowa și copiii se culcaseră. Kiczkajllo a aruncat pe laviță legătura de rațe vînate și s-a uitat spre scara care ducea sus, spre odăița mea. La mine era încă lumină.

Stăteam în pat, cufundat în lectura unei cărți, pe care mi-o dăduse Iska. Citisem de mult cărțile militare și de agricultură rămase de la Grzelak. Vechiul obicei nesatisfăcut — lectura se transformă cu vremea în obișnuință — cerea însetat orice slovă tipărită, așa că începusem sa citesc manualele de clasa a cincea, basme și mici povestiri istorice...

Terminasem tocmai *Masacrul de la Praga*[2], o descriere înfiorătoare a cruzimilor săvîrșite de

[1] Mușcatul (în limba polonă)
[2] Cartier al Varșoviei.

mercenarii abrutizați ai Ecaterinei, și-mi aminteam că, pe vremuri, cînd eram de vîrsta Iskăi, citisem descrieri tot atît de zguduitoare de pe vremea Uzurpatorului [1] și a Mnișhownei [2], cînd panii polonezi ajunseseră stăpîni la Kremlin. Îmi amintesc chiar o poezioară dintr-o veche *Chrestomație* țaristă, care figura în extrasele pentru școlari, povestind cum fusese ucis în pădure țăranul Susanin [3]...

Cîte răfuieli vechi, cîte neînțelegeri și bănuieli au otrăvit de generații relațiile dintre popoarele noastre, începînd din frageda vîrstă a copilăriei! Două popoare frățești, care au avut totdeauna aceiași dușmani: tătari, turci, suedezi, nemți... și care s-au obijduit unul pe altul, spre bucuria vrăjmașilor comuni!

Certuri de vecini, vrajbă în aceeași familie, pentru pămîntul aflat de o parte sau de alta a rîului, pentru rugăciunea rostită grecește sau latinește, pentru întîietatea primului născut în familia popoarelor slave, și cîte altele!...

Oare istoria nu ne-a învățat într-adevăr nimic? N-ar fi cu putință ca măcar acum, în fața primejdiei comune, să ne unim eforturile, să tindem împreună spre același țel?...

[1] Referire la falsul Dimitrie I (mort în 1606), un impostor politic, creatură a intervenționiștilor polonezi, care s-a dat drept țareviciul Dimitrie, fiul lui Ivan al IV-lea cel Groaznic.

[2] Aventurieră politică, soția Uzurpatorului.

[3] Ivan Susanin — eroul luptei de eliberare a poporului rus împotriva intervenționiștilor polonezi (începutul secolului al XVII-lea). În martie 1613, fiind luat de către un detașament al șleahtei poloneze drept călăuză, Ivan Susanin i-a îndrumat intenționat greșit, fapt pentru care a fost ucis de către intervenționiști.

Ușa a scîrțîit și am dat cu ochii de Kiczkajllo, care intrase cu cizmele pline de noroi, străduindu-se să pășească cu luare-aminte.

Parcă nu era în apele lui. La tîmplă avea un semn cît un măr.

— Dormiți, doctor?

— Nu, citeam. Ia loc!

Kiczkajllo s-a așezat pe marginea patului, care a gemut, dar a rezistat sub povara lui.

— Ei, cum a fost vînătoarea?

Kiczkajllo a oftat:

— Vînătoare prost...

Glasul lui îi contrazicea totuși spusele, sunînd mai degrabă a biruință; iar în deschizăturile ochilor mici și negri, care-mi cercetau cu atenție fața, strălucea veselia. Kiczkajllo juca teatru pentru a mări efectul celor ce avea să-mi spună.

— Așadar nimic? Nici măcar o rață?

Kiczkajllo m-a privit cu reproș. La asemenea bănuială nu se aștepta. Împușcaseră o grămadă: șaptesprezece rațe și cinci fazani...

Și mi-a așezat pe piept, peste plapumă, cinci insigne de jandarmi.

M-am ridicat în capul oaselor.

— Da, fazanii sînt neobișnuiți! Cum te-ai putut apropia de ei?

Nici nu trebuise să se apropie de ei. Veniseră singuri. În pădure se întîmplă adesea să alergi după iepuri și să dai peste lupi. Așa se întîmplase și de data aceasta.

Se dusese cu Pietrek și Jozek mai întîi la pădurarul Pawlak, cu care se împrietenise mai de mult. Voia să-i ceară o pușcă pentru băieți, ca să tragă și ei, și în același timp să-l mai înveselească pe Pawlak. De cînd îi sosise vestea din Varșovia că fiul lui cel mare fusese ucis de nemți, Pawlak căzuse într-o stare de toropeală. Îi nimiciseră tot ce avea mai scump în viață. Era mîndru de fiul său. Băiatul absolvise Facultatea de silvicultură din Varșovia, astfel că fiul unui pădurar avea să fie inginer silvic. Izbucnise însă războiul și băiatul plecase pe front. Scăpase cu viață, însă după aceea se vede că era un pai în ochii nemților, căci îl ținură cîtva timp în închisoare, apoi... Și așa Pawlak rămăsese numai cu mezinul Wladek, care avea nouăsprezece ani. Acum viața nu mai avea pentru el nici un rost.

Cînd Kiczkajllo i-a spus că au numai o carabină pentru toți trei, iar Pietrek și Jozek aleargă de pomană, ca ogarii, Pawlak și-a adus aminte că brigadierul-șef îngropase într-o movilă două lăzi cu arme. Bătrînul se răfuise crunt cu nemții, încă de pe vremea răscoalei din Silezia. Nu voise să-i mai vadă în ochi, așa că în 1939 fugise, lăsîndu-i în păstrare lui Pawlak toată colecția lui de arme de vînătoare.

Kiczkajllo văzuse multe puști în viața lui: la maestrul său de vînătoare, în muzeul din Bialowiesk și la oaspeții străini, care veneau la vînătorile mari. I se întîmpla însă pentru întîia oară să ia în mînă asemenea ciudățenii ca cele din aceste lăzi. Erau numai două arme moderne: un frumos „doisprezece“ belgian și o pușcă germană

cu patru țevi, care se încărca prin spate. Toate celelalte erau tipuri de arme vechi, cu cremene și capișon, cu țevi lungi și scurte, unghiulare și rotunde, drepte și lărgite la vîrf, cu paturi cioplite cu securea, ori adevărate capodopere ale cizelării. Toate erau curățate, unse și învelite cu grijă în pînză, cu rezerve de pulbere în cornuri, dopuri de cîlți și alice, gata să fie întrebuințate.

— Luați-le și trageți cu ele! ne-a îmbiat Pawlak.

Au trebuit să încerce mai întîi cum se trăgea pe vremuri. Au tras pe rînd cu archebuza și durda în țintele de pe gard. Jozek Kasany a stîrnit admirația tuturor, cu toate că ținea o pușcă în mînă pentru întîia oară; puștanul a nimerit de la primul foc, deși a căzut pe spate, pentru că arma, străveche, avea un recul foarte puternic. Entuziasmat, Wladek Pawlak l-a rugat pe taică-său să-l lase și pe el să meargă a doua zi la vînătoare cu ei. Pesemne că bătrînul și-a amintit de anii tinereții, deoarece a răspuns înviorat:

— Ei bine, merg și eu cu voi!

Au înnoptat în coliba pădurarului și în zori au plecat după rațe: Kiczkajllo cu carabina lui scurtă, Pawlak cu o pușcă germană „universal“, cu două țevi pentru alice mici și alta pentru gloanțe, Wladek cu pușca belgiană cu două țevi, Jozek cu durda, iar Pietrek cu o pușcă mică, calibrul 28, care avea un pat verde și la închizător inscripția: *Ijevskii Zavod.*

S-au îndreptat spre bălțile din pădure, spre „rîpe“, cum li se spunea prin partea locului. Pawlak îl admira pe Kiczkajllo, văzîndu-l cum

nimereşte raţa din zbor, iar lui Jozek i-a prezis că i se va duce faima la Olimpiadă, pentru că a doborît o pasăre la a treia împuşcătură. Bătrînul se luase într-atît cu vorba, încît i s-a mai alinat durerea.

Noaptea au petrecut-o în coliba pădurarului Kaminski. Acesta a făcut tovarăşului său şi oaspeţilor o primire din toată inima, făgăduind ca a doua zi să-i ducă la o anume „rîpă" din ocolul lui, la care nu exista cale de acces de jur împrejur, fiind numai mlaştini. Cunoştea el, însă, un cotlon pe unde se putea trece şi unde îi va duce. Acolo, pe lîngă că erau raţe foarte multe, mai veneau şi gîşte.

Drumul a fost lung. Soarele dogorea straşnic. Iarba pîrlită din luminişurile prin care treceau era fierbinte. Au cotit într-un aluniş, pe lîngă o pepinieră silvică părăsită, şi au hotărît:

— Să aţipim puţin la umbră!

S-au trezit după-amiază.

„Hai să mîncăm ceva! şi-au spus. Avem destul timp". Au tras cîte-un gît de vodcă din plosca lui Kaminski şi tocmai înfulecau pîine cu slănină, cînd, dinspre drum, s-a auzit un clinchet metalic. Au tăcut chitic.

Dincolo de tufele lîngă care stăteau au auzit lipăitul unor picioare desculţe şi, după o clipă, au trecut doi flăcăiandri ca de optsprezece ani, cu mîinile legate, urmaţi de cinci jandarmi pe biciclete.

Kiczkajllo uitase de hitlerişti. Nu-i mai văzuse de aproape patru luni. Vederea jandarmilor care mînau înaintea lor prizonierii încătuşaţi

l-a făcut să-şi piardă cumpătul. Nu s-a mai gîndit la nimic. Era la el în pădure, la picioare avea o puşcă încărcată, iar de căştile pe care le ura îl despărţeau doar treizeci de paşi. A luat carabina şi, aşa cum şedea, turceşte, şi cu o bucată de slănină în gură, a tras în ceafa celui din faţă.

Cît ai clipi, băieţii i-au urmat pilda, trăgînd cu puşca belgiană, cu bierdanka şi cu durda cu alice pentru raţe, de vuia văzduhul.

Au încărcat armele din nou, au tras, şi totul a fost gata.

— Păi îs Janiek şi Staniek! a strigat Kaminski, ieşind în fugă de după tufe. Gemenii lui Smolarz!

Ocolul silvic al lui Kaminski se învecina cu pămînturile lui Smolarz. Il cunoştea bine, era un om drept şi înţelept. Nu o dată sătenii din Garwolka îl aleseseră ca împăciuitor în neînţelegerile dintre ei. Toate problemele mai importante ale satului se dezbăteau de obicei în casa lui Smolarz.

Jandarmii nemţi au venit la noi dis-de-dimineaţă, spuneau cei doi gemeni, şi au făcut percheziţie. Au găsit porcul fără sîrmă la rît, un aparat de radio şi un prizonier rus, fugit din lagăr, pe care-l luaseră ca argat. I-au împuşcat pe toţi ai noştri, au dat foc casei, şi pe ei i-au luat să-i ducă cine ştie unde, poate la Dudy Wielkie, pentru că drumul ducea într-acolo.

Kaminski a dat fuga la colibă după căruţă. Spre seară i-au încărcat pe nemţi în căruţă şi i-au dus la lunca verde, pe care se încumetau să alerge doar păsările mărunte de mlaştină. Nici

un iepure însă nu sărea pe iarba aceea minunată, știind că pojghița subțire și înșelătoare de mîzgă se va rupe cu el și smîrcul îl va trage la fund.

Jandarmii au fost aruncați unul după altul în mlaștina mocirloasă. Aceasta s-a deschis și i-a înghițit, lăsînd în urmă doar o cicatrice neagră. Păsările cu picioarele ca niște sîrme lungi și-au reluat îndeletnicirile, iar broaștele au început să orăcăie iarăși, ca și cum nimic nu s-ar fi întîmplat.

Pawlak a ascuns la el bicicletele, armele și pe cei doi gemeni.

Apoi s-au despărțit, îndreptîndu-se fiecare spre casa lui, după ce mai întîi stabiliseră că se vor întîlni duminică la Pawlak, să hotărască ce vor face mai departe.

— Așa a fost vînătoarea, a încheiat Kiczkajllo. Poftim o geantă de jandarm!

Și a așezat pe plapumă, lîngă insignele jandarmilor, un porthart nemțesc.

S-a ridicat, a căscat și, privindu-mă cu coada ochiului, a adăugat așa, într-o doară, că acum avem șase carabine și nouă oameni. Avea o poftă strașnică să mai vîneze fazani.

— Da, gîndiți, doctor. Gîndiți vînătoare fazan, a spus din nou apăsat, închizînd ușa după el.

RAPORTUL LUI ANSELM

Am întins mîna după porthart. Am găsit în el hărți precise ale regiunii la scara 1 : 25 000, cîteva însemnări ilizibile și o scrisoare particulară din Köln, probabil de la soția jandarmului, în care-i scria că ultimul bombardament aerian din noaptea de 30 le distrusese casa, și unchiul Otto fusese ucis. Dintr-o despărțitură a porthartului, închisă cu o cataramă, a căzut un teanc de hîrtii bătute la mașină, care m-a pus pe gînduri.

Agentul care acționa sub pseudonimul Anselm raporta că ultimul control al regiunii se desfășurase în bune condițiuni. Împrejurimile erau liniștite, detașamente de partizani nu existau și, dacă existau, nu dădeau dovadă de o activitate specială. Il neliniștea însă propaganda. Deși acest colț era destul de îndepărtat, oamenii aflau imediat totul. Veștile se răspîndeau prin elemente care se bucurau de încrederea populației și prin radio. Așa, de exemplu, el, Anselm, descoperise un aparat de radio în casa unui anume Smolarz, situată lîngă satul Garwolka.

Era convins, de asemenea, că soțul învățătoarei din satul Dudy Wielkie, un oarecare Stanisz, avea radio. După informațiile culese, Stanisz era un element foarte periculos. El însuși de profesie învățător, format la școala cunoscutului instigator, profesorul Spasowski, fusese arestat de guvernul polonez pentru comunism și condamnat la trei ani închisoare, de unde ieșise în 1938, fără a mai avea dreptul să intre în învățămînt. Între timp, soția lui fusese mutată din Lodz la școala din Dudy Wielkie. Stanisz se stabilise la ea și, deoarece cunoștea cîteva meșteșuguri, pe care le învățase la o școală de meserii din Varșovia, deschisese în Dudy la început o fierărie, apoi un

atelier de lăcătușerie. Nu și-a schimbat vederile comuniste, deoarece, într-o convorbire cu Anselm, a spus: „Într-un fel sau altul, dialectica contradicțiilor sociale va face să sară în aer hitlerismul, chiar dacă ar supraviețui războiului". În ceea ce privește locul unde trebuie înființat noul post de jandarmi, era de părere că ar fi mai bine la Dudy Wielkie decît la Garwolka.

Era limpede că Anselm îi îndrumase pe jandarmi la Smolarz și că, după exterminarea familiei acestuia, jandarmii s-ar fi dus la Stanisz, dacă n-ar fi fost răpuși pe drum.

În noaptea aceea n-am închis ochii o clipă.

Băieților le reușise vînătoarea, așa că li se va deschide pofta să plece mai des după fazani. Ce să fac cu ei acum?

Auzisem că lîngă Ostrolenka existau detașamente ale armatei populare și ale armatei naționale, iar în pădurea Jednaczewski se aflau batalioane țărănești [1]. Dar cum să iei legătura cu ele? Vor crede oare, fără nici o garanție, că un medic sovietic oarecare ține cu tot dinadinsul să lupte cot la cot cu polonezii, că nu e vorba de o nouă cursă a Gestapoului?

Nu-mi era îngăduit totuși să risipesc entuziasmul acestui mic grup de oameni, așa că trebuia să încerc să-i organizez. Vom începe să acționăm pe socoteala noastră. Abia atunci cînd vom putea dovedi cu o activitate oarecare cine sîntem, ne

[1] Detașamente ale armatei populare, ale armatei naționale și batalioane țărănești — unități de partizani din mișcarea poloneză de rezistență.

vor crede și ne vor primi detașamentul. Cine știe, poate tocmai prin Wojnar sau mai degrabă prin chiriașul lui, feroviarul, vom ajunge pînă la comandamentul armatei populare. Cu cel dintîi prilej trebuie să-l trimit pe Kiczkajllo la Lomza în cercetare. Dar nu, Kiczkajllo nu era potrivit pentru o astfel de misiune! Trebuia să meargă cu el un om mai descurcăreț și mai pregătit sub raport politic... Vom căuta un astfel de om.

Deocamdată, cea dintîi sarcină era să-l identificăm pe acest nemernic cu pseudonimul Anselm.

CEL DINTÎI TOVARĂȘ

— *Pani* [1] Helena... am început eu după-prînz.

Mîinile Grzelakowei, care spăla farfuriile, s-au oprit în apă. Abia atunci mi-am dat seama că ori de cîte ori aveam de vorbit despre lucruri mai importante îi spuneam pe numele cel mic.

— *Pani* Helena, îl cunoști pe Stanisz? Destul de bine? Ei, atunci n-o să fie prea greu pentru dumneata să-i spui, între patru ochi, că-l amenință o mare primejdie. Spune-i așa: un prieten te înștiințează, sau, ca într-un roman polițist, un prieten necunoscut te sfătuiește să scoți numaidecît aparatul de radio din casă și să-l ascunzi. Să caute să-și aducă aminte cu cine a discutat prin lunile iunie sau mai ches-

[1] *Pani* — doamnă (în limba polonă).

țiuni politice și a exprimat fraza următoare: „Dialectica contradicțiilor sociale va face să sară în aer hitlerismul, chiar dacă ar supraviețui războiului". E un lucru foarte important, deși dumneata poate nu înțelegi despre ce-ar putea fi vorba. Te rog să scrii, am să-ți dictez!

După două ore Grzelakowa îmi raporta:

— Stanisz spune că n-are cu cine discuta chestiuni politice în Dudy. Iar despre dialectică, sau cum îi zice, a vorbit numai cu un oaspete, care a venit de la Lomza după slănină. Pare să fie tot învățător. Se numește Gliwicki. Curînd trebuie să vină iar după făină, cu care face negoț.

„Mare mirare ca acest Gliwicki să fie într-adevăr învățător! gîndeam eu. Fără îndoială însă că el este Anselm. E tare descurcăreț: cumpără alimente și vinde oameni. Alchimist ambulant și alta nu!"

Stanisz se bucura de multă încredere în Dudy. Erau desigur și din aceia care nu-l priveau cu ochi buni; căci cine n-are dușmani? Dar nici măcar organistul, care nu-l prea avea la inimă, n-ar fi putut spune despre el nimic rău. Trebuia să-i explic esențialul, fără să afle totuși ceva despre ascunzișul meu și despre cei care luaseră parte la vînătoare.

Cu ajutorul Grzelakowei, am aranjat o întîlnire cu el pentru a doua zi la ora șapte dimineața.

L-am așteptat în pădure aproape de drum, lîngă troița Sf. Ioan Nepomouk, care se află alături de pîrîiașul ce se strecoară pe sub pod, șerpuind spre Narwa.

Chipul sfîntului, tăiat în lemn de arțar de un cioplitor anonim, stătea ca un țăran ostenit sub acoperișul de șindrilă, vechi poate de un secol. Era un colțișor plăcut. De jur-împrejur foșnea pădurea de pini. Pîrîiașul sălta printre pietre, pițigoii ciripeau, spunînd pesemne că acea fericire e cu totul trecătoare, că pe drumul fără nume se perindă generații după generații.

Pe pod a pășit un bărbat cu înfățișarea cam din topor, „colțuros" și scund. Și-a trecut coșul din mîna dreaptă în cea stîngă și s-a uitat împrejur, trăgîndu-și pantalonii mai sus de curea. Pantalonii îi erau prea lungi, iar picioarele cam scurte și aduse înăuntru, ca ale cîinilor baseți.

— Cu dumneata trebuia să mă întîlnesc? a întrebat el vioi, schimbîndu-și iarăși coșul în mîna dreaptă. Eu sînt Stanisz!

Sprijinit de troiță, îi cercetam cu atenție făptura plină de neastîmpăr, neliniștită, fața netedă, rotundă, sprîncenele stufoase, ca niște șomoioage negre.

— Nu prea am încredere în prietenii pe care nu-i cunosc, dar dacă dumneata îmi dai un sfat... a urmat el și din nou și-a ridicat pantalonii.

— Ai încredere și... scoate revolverul din pantaloni, te îngreuiază degeaba, i-am spus. Așa! Stă mai bine în coș. Acum îl ai la îndemînă. Și nu mai trage de curea! Dar ce tun mai e și ăsta?

— *Conetable.* Cîndva trăgeau cu el numai polițiștii englezi, apoi numai *cowboy*-i prin filme.

Vorbea degajat, zîmbind, cercetîndu-mă în același timp cu luare-aminte. Acest efort de gîndire îi înviora întreaga față: sprîncenele stufoase sub care i se pierdeau ochii, cutele de pe fruntea largă, ba pînă și urechile aveai impresia că i se mișcă.

„Are simțul umorului, gîndeam eu. E un om umblat, a trecut prin multe în viața lui!"

— Ar fi exact ca-n filmele acelea, dacă ai veni mai aproape și-ai asculta o veste neplăcută, la umbra acestei vechi troițe. Un necunoscut...

— Un *caballero*[1] necunoscut! m-a corectat Stanisz, așa sună mai bine.

— De acord. Un *caballero* necunoscut îți comunică: întîmplător a căzut în mîinile noastre un document, din care reiese că viața dumitale e în primejdie. Te rog să-l citești!

Și i-am dat raportul lui Anselm. Pe măsură ce citea, devenea tot mai serios.

— E scris inteligent, și-a dat el, în sfîrșit, cu părerea. Eu i-aș fi dat nota zece la cunoașterea situației politice a regiunii.

— Eu însă l-aș fi invitat la o scurtă plimbare prin această pădure.

I-am povestit apoi despre execuția din casa lui Smolarz.

— Domnule Stanisz, n-ai vrea să ne dai o mînă de ajutor la organizarea judecății și a „linșajului"?

— Cu cea mai mare plăcere! Îmi plac la nebunie glumele americane.

[1] Cavaler (în limba italiană).

— Splendid! Cînd Anselm, alias Gliwicki, va veni la dumneata după făină, continuă să discuți cu el pe teme politice, ca și cînd n-ai ști nimic. Ar fi și mai bine dacă ai putea înjgheba și o mică ședință. Ce crezi, ai putea face așa ceva?

— Cum nu! Eu, soția, ajutorul meu din atelier, vreun gospodar și...

— Ajunge! E vorba numai ca acest nemernic să se încredințeze că aici există o organizație sau chiar o grupă de partizani, că-l recrutați și pe el ca om de legătură și că, în sfîrșit, ați vrea să-l prezentați organelor de partid de la Lomza. O să plecați amîndoi la Lomza, și cum dumneata n-ai cal, o să iei unul de la Grzelakowa. O să vă ducă la gară argatul ei, Ruczkajllo.

— Uriașul acela? Vraciul?

— Da. Eu o să vă aștept acolo și o să vă poftesc la o discuție în pădure. E limpede?

— Nu prea. Mie îmi plac situațiile clare, dar pînă acum încă nu știu cu cine am de-a face.

— Cu comandantul unui detașament din garda populară.

— Aha, s-a înviorat Stanisz, văd că începe să ruleze un film polonez chiar aici la noi, în acest colț uitat de lume!

— Ei, parcă numai aici?! Filmul rulează în toi pretutindeni...

— Ați stat desigur multă vreme în Rusia... După accentul rusesc cu care vorbiți...

— Sînt ofițer sovietic în garda populară poloneză... Așadar pot să contez pe dumneata? Vei face totul așa cum ne-am înțeles?

Voiam să plec, dar Stanisz m-a apucat de braț.

— Stați o clipă! Vreți să plecați atît de repede? Nu se poate! a protestat el.

Îmi strîngea brațul tot mai tare; începuse chiar să mă doară (intelectualul acesta își oțelise mîna în fierărie). Mă uitam mirat la fața arsă de soare a acestui om ghiduș, care se strîmba, stăpînindu-și emoția sau chiar plînsul, la buzele lui groase, viguroase, care tremurau.

— În sfîrșit! În sfîrșit... garda populară în Dudy Wielkie... Nemaipomenit! Atîția ani am așteptat clipa asta, tovarășe...

Cuvîntul acesta „tovarășe" ne-a amețit pe amîndoi. Obișnuit, nesemnificativ altă dată, își recăpătase dintr-o dată toată prospețimea în întîlnirea a doi pribegi, redevenise dătător de tărie, mobilizator...

BOTEZUL DETAȘAMENTULUI DIN PĂDURE

Trei săptămîni după întîlnire — în același loc — l-am invitat pe Anselm să binevoiască a coborî din căruță și să meargă cu noi într-o mică plimbare.

Alături se afla înarmat întreg detașamentul: Pawlak, fiul lui, cei doi gemeni ai lui Smolarz, Kaminski, Kiczkajllo, Pietrek și Jozek. Îi comandam pentru întîia oară.

În ajun, la adunarea care avusese loc la Pawlak, Kiczkajllo le spusese:

— Mîine voi vedeți maior. El prins agent și va fi comandant la noi.

Lîngă poienița înșelătoare, unde numai păsărelele din mlaștină săreau fără grijă pe pojghița mlaștinii, am ținut o scurtă judecată. Anselm n-a putut spune prea multe în apărarea sa: cei doi gemeni au recunoscut în el pe omul care, cu două săptămîni mai înainte de exterminarea familiei lor, cumpărase slănină de la bătrînul Smolarz, Stanisz a mărturisit că numai lui i-a spus fraza privitoare la dialectică, iar depozițiile ambilor martori au fost coroborate de denunțul iscălit de Anselm cu mîna lui. Sentința a fost unanimă: „În mlaștină cu el!"

În urma acestei execuții, detașamentul gărzii populare, apărut spontan, a sporit cu doi tovarăși de nădejde: Stanisz și ajutorul lui, lăcătușul Malinowski. Curînd după aceea, tot prin mijlocirea lui Stanisz, a nimerit la noi un student de la Politehnica din Varșovia, Adellberg. Sărise din tren în timp ce era transportat din ghetto spre lagărul de concentrare de la Treblinka și se furișase pînă la Dudy, căutînd adăpost în atelierul lui Stanisz, cu care făcuse campania din septembrie.

Știam că nemții condamnaseră la moarte nu numai indivizi izolați, nu numai anumite categorii de oameni, ci popoare întregi. „În lături cu umanitatea! striga Goebbels. S-a dus epoca micburgheză a înțelegerii false și înșelătoare a umanitarismului!" Peste pămînturile cucerite se rostogolea mașina morții, curățînd „spațiul vital" pentru poporul german. Colții ei ne vor zvîrli tot mai des oameni care nu mai au nimic de pierdut.

Aici, în Dudy, va trebui să facem ceea ce fac zecile de mii de grupe de partizani din toate țările ocupate: să transformăm ura și disperarea într-o forță pe care s-o călim în lupta de partizani, pînă cînd îndepărtatul front al Wehrmachtului se va cutremura, vestind tuturor clipa ridicării la luptă a popoarelor.

De cîteva ori am făcut exerciții în pădure. Am instruit micul detașament, format din cincisprezece oameni. Mai întîi în tragerea cu arma, apoi cum să facă de pază și să înainteze pe teren, cum să lupte și să se sprijine unul pe altul. Acolo, în pădurile din Polonia, se adunaseră laolaltă oameni deosebiți ca vîrstă și cunoștințe, aparținînd unor pături sociale, credințe și naționalități diferite, scăpați cu viață din ghearele mașinii hitleriste...

Totdeauna îmi amintesc cu oarecare nostalgie de cele trei luni: iulie, august și septembrie. Voi mai putea vreodată să-mi desfășor toată energia ca atunci?

Ți s-a întîmplat desigur și ție ca de-a lungul vieții să acumulezi diferite cunoștințe, experiență, deprinderi, să-ți cultivi, să-ți păstrezi ideile, capacitatea pînă în clipa cea mare, cînd începi deodată să arunci totul în luptă, fără a mai sta pe gînduri, fără să te mai întrebi dacă-ți va mai rămîne ceva sau dacă vei mai scăpa cu viață, cînd în beția luptei și a bucuriei atotcuprinzătoare poți să-i spui, în sfîrșit, vieții: „Ia-ți înapoi ce mi-ai dat și sîntem chit!"

Și activitatea mea medicală luase amploare.

Acum primeam bolnavii împreună cu Kiczkajllo nu numai în noaptea de sîmbătă spre duminică, ci și în aceea de marți spre miercuri. În celelalte zile ale săptămînii eram ocupați cu organizarea detașamentului, elaborarea planurilor de acțiune și construirea de adăposturi. Spun „eram" pentru că în această direcție activam trei: eu, Kiczkajllo și Stanisz. Fără Stanisz nu ne-am fi putut descurca așa de ușor. Cunoștea la perfecție împrejurimile, era săritor, inventiv și făcea totul cu multă însuflețire. După ani îndelungați de izolare, se găsea din nou într-un colectiv, activa iar pentru vechile idealuri.

În gospodăria Grzelakowei am înjghebat două ascunzători. Una după șură, sub o grămadă de bușteni, cu intrarea pe sus, printr-o deschizătură făcută în peretele din spatele șurii. Acesta era — cum l-am numit atunci — „Primul bunker", iar „Al doilea bunker" se afla sub closet.

Closetul Grzelakowei avea acum două scaune: cel din dreapta era normal și avea întrebuințarea știută; cel din stînga, însă, cînd apăsai o șipcă sub scîndura din colț, se deschidea, dînd pe niște scări, care duceau la tainița de sub pămînt, unde țineam lucrurile pe care trebuia să le avem la îndemînă, în primul rînd aparatul de radio al lui Stanisz.

În primele zile ale lui septembrie — lună minunată pentru partizani — am plecat cu voluntarii la „manevre". Voiam să facem rost de arme, deoarece n-aveam decît două automate și șapte carabine, iar restul oamenilor erau înarmați cu

durde, archebuze vechi și alte contrabasuri de vînătoare din colecția brigadierului-șef.

Ne-am dus departe, ca vulpea care nu fură găini din satul lîngă care e vizuina ei. Pe de altă parte, voiam să-i obișnuiesc pe oameni cu marșuri lungi și cu acțiuni pe teren necunoscut.

Trei săptămîni am operat de-a lungul șoselei care duce la Lomza. După primul atac ne-au căzut în mînă două mii de litri de petrol. Băieții erau dezamăgiți, dar i-am consolat, spunîndu-le că și petrolul ne va fi de folos pentru semnalizările prin fum pe care le vom face în sat. A doua oară am capturat un atelier mecanic mobil și doi cehi din organizația Todt [1], care ni s-au alăturat. Și așa veneau mereu spre noi, de pe șosea, diferite surprize : conservele destinate garnizoanei din Komorow, caii pentru *Lagergut*, mobilele șefului de la *Arbeitsamt* [2] luate de la evrei, poșta, „contribuția“ în păsări a unui sat și un post de poliție germană în drum spre Garwolka, cu care am angajat o luptă în toată regula.

Ne-am întors cu nouă cai de povară încărcați cu arme, alimente, uniforme germane și trei tovarăși răniți. Petrolul și autocamionul-atelier le-am lăsat într-o ascunzătoare din pădure. Tot acolo l-am înmormîntat și pe Kaminski.

Trecînd de tancul spart lîngă care murise Lonka, în loc de flori am aruncat patru fluiere de tinichea luate de la S.S.-iști și șapte insigne polițienești.

[1] Serviciu tehnico-ingineresc din spatele frontului german.
[2] Serviciul brațelor de muncă (în limba germană).

...Într-o seară stăteam, după cină, în casă și citeam veștile transmise prin radio, notate de Grzelakowa.

Așadar în Africa tancurile lui Rommel întîrziau încă lîngă El Alamein. Un puternic atac aerian asupra orașului München... Americanii scufundaseră, în sfîrșit, între Florida și Guadacanal cîteva nave de linie japoneze și un port-avion... După ocuparea Salsk-ului, tăvălugul blindat al lui Paulus începuse asediul Stalingradului. Armata generalului Ciuikov respingea atac după atac. Uzina de tractoare se apăra eroic. Stepele Salice erau în flăcări. Stanița mea nu mai exista. Poate pieriseră și ai mei !

— Lăsați asta, domnule doctor ! am auzit lîngă mine o șoaptă. Nu vă mai gîndiți atîta ! Ați lipsit atîta vreme și copiii așteaptă... Ați făgăduit că le spuneți un basm.

Intr-adevăr, în camera vecină Iska și Wacus nu dormeau. M-am apropiat de ei și m-am așezat pe marginea patului.

— Ei, ștrengarilor, după cum v-am făgăduit, o să vă povestesc despre un băiat pistruiat.

— Ca matale, unchiule ? m-a întrebat Wacus. Iska i-a dat un ghiont mînioasă.

— Ești un prost !

— Lasă-l, Isia ! Nu-i nici un rău că mi-a văzut pistruii. Bine-a zis ! Deci, așa ca mine, era odată un băiat pistruiat...

— Basmele nu încep așa ! a protestat Isia. La început trebuie...

Ai dreptate. O dreg eu numaidecît.

Mi-am răsucit o țigară și am început grav :

— A fost odată ca niciodată, nici prea departe, nici prea aproape, nici sus, nici jos, peste mări și țări, unde se împreună cerul cu pămîntul, unde femeile spală rufele în mare și le întind în slăvi ca la streașină...

ȘI BUNE ȘI RELE

Într-o seară liniștită de octombrie mergeam cu Kiczkajllo peste o miriște. Zarea cerului se stingea spre apus într-o culoare violetă, iar ecourile treburilor zilnice se pierdeau treptat în tăcerea răcoroasă. În satul îndepărtat se aprindeau luminițe ici și colo prin căsuțele cufundate în întuneric, în liniștea toropită a toamnei îmbelșugate.

Veneam de la coliba pădurarului Kaminski, unde mă duceam în fiecare zi să îngrijesc răniții și să supraveghez construcția barăcii în care detașamentul avea să-și petreacă iarna. Kiczkajllo, care se întorcea de la Lomza, dăduse de mine acolo. Îmi adusese toate medicamentele pe care le notasem pe o hîrtie lungă, un gestetner și hîrtiile cu care să-mi dovedesc identitatea.

Wojnar, cumnatul lui Kiczkajllo, îmi ticluise niște acte admirabile. Eram acum Jerzy Leonidov. de treizeci și opt de ani, medic, cetățean polonez de naționalitate rusă, stabilit pînă în anul 1939 la Bialystok, iar după aceea luat în evidență la Lomza. Toate se potriveau : cunoșteam bine Bialystok-ul, vorbeam curent limba polonă, iar accentul rusesc se datora originei mele ruse. Eram,

chipurile, un dușman al comuniștilor, de teama cărora fugisem la Lomza. Voi spune în sat că acolo bîntuie acum foametea, așa că prefer să vindec țăranii de aici din Dudy pentru unt, ouă, făină...

— Ei, doctor, acum sînteți om cu hîrtii... se bucura Kiczkajllo.

— Ia stai, l-am întrerupt eu, cum se face că în numele meu figurează pronumele lui Lonka ?

Cumnatul lui, căruia îi era indiferent ce nume mi se dădea, îl întrebase dacă ne gîndisem la vreunul anume, așa că el, Kiczkajllo, își zisese : „Lonka... Leonid... hai să fie Leonidov! Să-i aducă aminte de tovarășul ucis..."

„Oamenii într-adevăr nu mor, gîndeam. Cade unul, altul îi ia locul, făcînd totul în numele lui. Lonka, de pildă, mă urmărește tot timpul, îl simt mai apropiat acum decît atunci cînd era în viață, și-l întreb mai des în clipele de cumpănă : «Cum ai fi procedat aici ? Ce-ai fi făcut acum ?»"

Abia la sfîrșit Kiczkajllo mi-a comunicat vestea cea mai importantă : Stanisz, care plecase o dată cu el, dăduse la Lomza peste vechii tovarăși, luase legătura, prin ei, cu comandamentul armatei populare și le adusese la cunoștință activitatea detașamentului nostru. Pe mine mă numiseră comandant, iar pe Stanisz locțiitor. Curînd va veni probabil la noi în inspecție un ofițer. Stanisz o să-mi povestească mai amănunțit despre toate acestea.

Ne-am oprit lîngă eleșteu, în locul unde lotul Grzelakowei se învecina cu pămînturile lui Blazej. Cîndva fusese acolo o baltă destul de mare,

cu scurgere prin hățișuri spre pădure. Grzelak voise să facă o crescătorie de pește, dar nu mai apucase. Scurgerea se împotmolise, apa curată, sănătoasă mai de mult, se împuținase și numai luntrea putrezită, răsturnată cu fundul negru în sus, le mai amintea oamenilor de baltă.

Ne-am așezat pe această luntre și am încheiat discuția asupra planurilor din viitorul apropiat. Terminînd țigările, am plecat apoi spre casă.

Abia cînd am deschis ușa, mi-am adus aminte că avusesem la mine porthartul nemțesc. Kiczkajllo și-a amintit că atunci cînd ne-am așezat pe luntre am pus porthartul lîngă mine. A alergat înapoi, dar s-a întors cu mîinile goale. Să-l fi luat vîntul ? Era și greu să dea de el pe întuneric ; o să-l găsească el mîine.

Dar nici a doua zi nu l-a găsit. A descoperit, în schimb, că tufele din apropierea luntrii erau rupte și iarba bătătorită. Seara trecută s-a ascuns careva acolo, ca să asculte ce vorbim. După aceea a ieșit, a luat porthartul și s-a îndepărtat peste cîmpul lui Blazej, după cum dovedeau urmele proaspete lăsate în pămîntul umed.

La drept vorbind, porthartul nu conținea nici un material concret cu privire la detașamentul nostru, dar rămăsese pe el încă neșters numele comandantului grupului de jandarmi pe care-l executasem pentru Smolarz. M-am străduit să-mi amintesc ce vorbisem cu Kiczkajllo.

Discutasem amîndoi ca de obicei în limba polonă, nu pentru că Kiczkajllo ar fi știut mai bine această limbă, căci, deși înțelegea tot atît de bine și rusa, n-o vorbea bine nici pe una, nici pe cealaltă ; vorbisem în limba polonă pur și simplu pentru că hotărîsem mai de mult să nu amestec limba rusă cu cea polonă, să vorbesc totdeauna în limba polonă, pentru a mi-o însuși cît mai bine. Era al treilea an de cînd mă aflam în Polonia și de pe atunci mă surprindeam adesea gîndind în polonă.

Îi explicasem lui Kiczkajllo că trebuie să suspendăm un timp expedițiile armate, să întărim rețeaua de agenți și să închegăm legături. Abia după aceea urma să organizăm din nou atacuri.

Nu fusese pronunțat numele nimănui, nu pomeniserăm nici o localitate, dar existența porthartului, confruntată cu convorbirea noastră, putea să ducă la concluzia că la Grzelakowa se ascundea comandantul detașamentului, care cu trei luni mai înainte îi împușcase pe cei cinci jandarmi, după aceea pe agentul Anselm și, în fine, operase pe șoseaua ce ducea la Lomza, lichidînd, drept încheiere a acțiunilor lui „ospitaliere“, un întreg post de jandarmi care se deplasa spre Garwolka.

Înțelegi acum cît de mult m-au neliniștit cele descoperite de Kiczkajllo. Am amînat așadar prezentarea mea la primăria comunei pentru a fi luat în evidență pînă se va lămuri această problemă și i-am spus lui Stanisz să ridice în picioare toată rețeaua noastră de agenți din Dudy, iar casa lui Blazej să fie supravegheată în mod special.

Nu degeaba mă avertizase Grzelakówa că n-ar fi crimă pe care să n-o săvîrșească acest chiabur, cînd era vorba de-o bucată de pămînt.

La o săptămînă de la această întîmplare, mă bărbieream dis-de-dimineață în camera mea. Cu o zi mai înainte, Kiczkajllo plecase cu Pietrek la coliba pădurarului, așa că, în afară de mine, nu mai rămăsese acasă decît Grzelakowa cu copiii.

În timp ce mă rădeam cu briciul, mă gîndeam la ultimele știri de pe front. În sudul Oceanului Pacific americanii și japonezii trăgeau unii împotriva altora peste așa-numitele „cîmpuri ale lui Henderson", în Africa Montgomery și Rommel se pîndeau reciproc, lîngă El Alamein, și în acest timp patria mea se încleștase într-o luptă hotărîtoare cu cotropitorul. La fiecare atac german, garnizoana Stalingradului răspundea printr-un contraatac. „Baricada Roșie" se apăra. Toată omenirea privea spre această baricadă, care stăvilea drumul cuceririlor germane. Se puneau rămășaguri mari : va cădea ori nu ?

Mi-am amintit de turnirul meu din anii copilăriei cu inginerul hotarnic de la oraș. Oamenii din staniță puneau pe atunci rămășaguri pentru geometrul care va învinge : cel de la oraș ori cel de la sat ? Unchiul șchiopăta de la un grup la altul, îndemnînd în dreapta și-n stînga :

— Aveți încredere în Vovka, numai în Vovka ! Mînzul nostru de stepă o să țină piept !

Și cei de la Stalingrad țineau piept.

— Unchiule, unchiule ! am auzit de jos glasul Iskăi. Iese fum de la semnal.

M-am repezit la fereastră. Departe, lîngă drumul care ducea spre Gorwolka, acolo unde urcaserăm în vîrful unui pin niște șomoioage de cîlți înmuiate în păcură, se ridica drept în sus o coloană de fum negru.

Semnaliza Kiczkajllo : „Vin nemții ! Adunarea detașamentului !"

Am strîns în tolbă instrumentele și medicamentele împrăștiate în timpul nopții, cînd primisem bolnavii, și am dat fuga la Grzelakowa, să-i spun, pentru orice eventualitate, ce are de făcut și cum trebuie să se poarte.

Tocmai îmi luam rămas bun, cînd au trecut în goană pe lîngă casă două autocamioane cu nemți, care se îndreptau spre satul Dudy.

Am alergat la „Primul bunker", am apăsat șipca scaunului din stînga și, ridicînd capacul, am coborît în ascunzătoare. Nu mi-au trebuit nici cinci minute ca să iau pistoalele cu încărcătoare de rezervă și cîteva grenade. Am lăsat capacul, am asigurat șipca și am ieșit în grădină, ca de-aci să ajung în pădure pe drumul cel mai scurt — numai două sute de metri.

M-am uitat peste gard tocmai în clipa în care ieșea din pădure o grupă de pușcași desfășurați în trăgători. Cu armele gata de tragere, la distanțe egale, ca la instrucție, veneau drept spre ograda Grzelakowei.

Așadar era un atac îndreptat asupra Grzelakowei și nu asupra satului Dudy. Da, așa era ! Nemții din cele două autocamioane care trecuseră mai înainte ocupaseră satul, tăind retragerea, iar cei din al treilea au pornit pe jos dinspre pădure.

Eram încercuit. Nu mai puteam să mă ascund în „bunker", deoarece closetul, fiind dincolo de gard, era vizibil dinspre pădure. M-am repezit așadar spre șură. M-am cățărat pînă sus, am dat la o parte fînul de lîngă peretele din spate, am deschis ușița prinsă cu balamale, m-am strecurat afară și am sărit pe grămada mare de lemne. Alunecînd printre două trunchiuri ca printr-un coș, am căzut, în sfîrșit, în al doilea adăpost.

Aici n-o să mă găsească decît dacă au cîini. În acest caz, voi căuta să-mi vînd pielea cît mai scump.

Toate cîte s-au întîmplat după aceea în gospodăria Grzelakowei le povestesc după amintirile de mai tîrziu ale eroilor acestei întîmplări, pentru că eu n-am avut posibilitatea să le văd.

DE-A V-AȚI ASCUNSELEA

Detașamentul de treizeci și opt de oameni (dacă pot fi numiți oameni), trimis în trei camioane împotriva satului Dudy, făcea parte din formațiile S.S. aflate sub comanda directă a *Hauptsturmführer*-ului Kniedl.

Îl conducea *Oberscharführer*-ul Kunc, un fost caporal polonez, care fugise din Bydgoszcz cu un an înainte de izbucnirea războiului, un om îndesat, cu picioarele scurte, pieptul umflat, ochi ca de pește și părul cînepiu.

După ce lăsase douăzeci și trei de soldați în localul școlii din Dudy, Kunc ocupase personal

gospodăria Grzelakowei, în fruntea a cincisprezece semeni de ai lui.

Au cercetat și au cotrobăit peste tot, dar n-au găsit nimic.

— S-a bărbierit cineva azi în camera din pod! a răcnit Kunc. Cine locuiește acolo?

— Argatul meu, a răspuns Grzelakowa.

— Unde e?

— A plecat la tîrg.

A luat-o și cu binele și cu răul, dar n-a scos nimic de la ea. Femeia se jura pe toți sfinții că e o văduvă sărmană și nevinovată. Dacă a văzut că nu ajunge la nici un rezultat cu ea, a încercat să tragă de limbă copiii.

Iska însă era prea isteață ca să fie păcălită de S.S.-ist. Fetița era destul de mare, avea unsprezece ani și știa cum trebuie să se poarte.

Dar Wacus, țîncul de patru ani, s-a lăsat amăgit de șocolată și de jocul de-a v-ați ascunselea.

— Ei, dacă mă ascund eu undeva, a spus în cele din urmă Wacus, nu mă mai găsește nimeni!

— Și unde te ascunzi tu, Wacus?

— Acolo unde se ascunde și unchiu'!

— Dar unchiu' unde se ascunde?

— Nu spun, a răspuns copilul cu o mină șireată. Nu spun... Aha, eu știu și voi nu știți, na!

— Hai, spune Wacus! O să-i dau și unchiului șocolată.

Kunc l-a alintat, i-a dat bomboane și pînă la urmă l-a convins pe Wacus să-i arate „bunkerul". Țîncul mă văzuse o dată cînd ridicasem capacul și ieșisem afară.

— Dac-aş fi putut, l-aş fi sugrumat în clipa aceea pe Wacus! spunea Iska după aceea.

Era prea tîrziu...

S.S.-iştii au răsturnat ambele scaune de la closet. Sub cel din dreapta au văzut — se ştie ce au văzut, iar sub cel din stînga au dat cu ochii de intrarea spre tainiţa adîncă.

Priveau nehotărîţi scările înguste. Nu voia nici unul să intre cel dintîi.

— Babakov! a răcnit Kunc, scoţînd pistoletul. Dă-i drumul, că altfel...

Babakov, înalt, osos, întunecat, a păşit înainte, s-a uitat pe sub sprîncene la revolverul din mîna lui Kunc, la gura neagră a hrubei, şi...

— Dacă e să mor, să fie barem cu tămbălău! a răcnit el în fantezia disperării, trăgîndu-şi casca pînă la cicatricea de pe nasul rupt.

A aruncat o grenadă şi a sărit după ea cu automatul înainte.

S-au strîns buluc cu toţii, ca lîngă vizuina unui bursuc. De jos nu se auzea totuşi nici un zgomot de luptă.

— Domnule *Ober!* a strigat în sfîrşit Babakov, luminînd cu lanterna ascunzătoarea goală. Veniţi încoace, domnule *Ober!*

În adăpost au găsit un aparat de radio Phillips cu cinci lămpi, un acumulator de doi volţi şi trei baterii anodice de rezervă, un aruncător de rachete, neîncercat încă, inventat şi executat de Malinowski, şi un gestetner cu o coală pe care era imprimat titlul: *Voinţa ţăranilor* — o foaie volantă al cărei prim număr îl redactase Stanisz.

Kunc s-a uitat de jur-împrejur, fluierînd prelung, la gîndul că, pentru un astfel de depozit, putea să dea foc nu numai gospodăriei Grzelakowei, ci întregului sat Dudy.

CUM I-A PĂCĂLIT ISKA PE S.S.-IŞTI

Din lumea tulbure a ipotezelor Kunc păşise pe terenul solid al dovezilor concrete. Să mai încerce acum frumoasa văduvioară să-i spună că nu ştie cînd a fost săpată ascunzătoarea din grădină!

În aceeaşi firidă în care primeam de obicei bolnavii, Kunc, aşezat la masa pe care se aflau lumînările negre şi perniţa verde, a început cercetarea Grzelakowei.

În acest timp, Iska rămăsese în ogradă. Kunc, încîntat de roadele pe care le dăduse cercetarea copiilor, ordonase la doi S.S.-işti să supravegheze fata în „stare de libertate". S-o lase să facă ce vrea şi s-o urmărească de departe, să vadă dacă nu se trădează cu ceva, dînd astfel în vileag şi altă pistă. Din curte totuşi să nu iasă, iar dacă cumva va încerca să fugă, s-o împuşte.

Iska şi-a spălat faţa plînsă la fîntînă şi, ştergîndu-se cu mîneca, s-a uitat pe furiş împrejur: unul din cei doi Auguşti se uita la ea dinspre şură, iar celălalt de după gard.

S-a aşezat gînditoare pe treapta scării de lîngă casă, legănîndu-şi picioarele. Şi-a amintit deodată de ceva, s-a scotocit în buzunar şi, păşind în-

cet înainte, a aruncat cît colo o bucată mototolită dintr-un ziar. Paznicii s-au repezit îndată la hîrtie și au desfăcut-o, cercetînd-o cu atenție.

Și-a dat seama că e supravegheată îndeaproape. De-ar pierde-o din ochi măcar cîteva minute!

S-a îndreptat spre cocina porcului, urmărită de privirile pîndarilor. S-a oprit nehotărîtă, ca și cînd ar fi vrut să intre, dar șovăia încă și, în ultima clipă, s-a uitat peste umăr. Unul dintre Auguști a dispărut imediat după un colț, iar celălalt s-a întors discret, aprinzîndu-și o țigară. Atunci fata a intrat repede în cocină.

Cel de după colțul șopronului a ajuns primul lîngă cocină, lipindu-și urechea de îngrăditură. Înăuntru se auzeau șoapte și zgomote înăbușite. I-a făcut semn și celuilalt să se apropie. Se auzea bine cum fetița vorbea cu cineva, îl săruta, aproape țipînd de bucurie!

Au intrat înăuntru și-au început să se furișeze către peretele care-i despărțea de locul unde se găsea porcul îngrășat pentru crăciun. Au deschis ușa brusc și, întinzînd țevile automatelor, au strigat:

— *Halt, Hände hoch!* [1]

Porcul s-a repezit într-un colț întunecos și a guițat înfricoșat.

Au căutat zadarnic. Cocina era goală. Abia atunci au observat că zăvorul de deasupra ușiței dreptunghiulare, prin care se scotea porcul la tăiere, era ridicat. Lumina orbitoare a zilei le lua ochii. În depărtare se zărea săltînd peste miriște

[1] Stai, mîinile sus! (În limba germană.)

rochița albă cu imprimeuri de mazăre verde a Iskăi.

S-au repezit amîndoi afară prin deschizătură și au deschis un foc turbat asupra Iskăi, care se pierdea în aluniș, dar fără nici un rezultat.

Nemții din ogradă au intrat în panică.

Kunc tocmai trecuse la o formă mai sensibilă de cercetare, trăgînd tot mai tare de cerceii din urechile Grzelakowei. Speriat de împușcăturile dezordonate din curte, a dat drumul loburilor rupte ale urechilor și s-a năpustit pe ușă afară, descheindu-și din mers tocul revolverului. Era convins că atacă partizanii dinspre pădure.

Cînd a văzut despre ce e vorba, i-a pocnit pe amîndoi Auguștii peste mutrele înfricoșate atît de strașnic, încît ecoul plesniturilor s-a auzit pînă dincolo de pădure.

— Nătărăilor! Nici un copil n-ați fost în stare să păziți?

— Am auzit-o vorbind cu cineva pe care-l săruta...

— Trăsni-v-ar „catiușa"! Vorbea singură și-și săruta mîinile!

Gîfîind de furie și însetat să se răzbune, s-a întors la Grzelakowa. Aici însă a găsit încăperea goală și fereastra deschisă. Profitînd de învălmășeală, Grzelakowa îl luase pe Wacus de mînă și sărise în grădină.

După ce au cercetat în zadar grădina și împrejurimile, Kunc, tăcut, încremenit, plin de o hotărîre cruntă, s-a urcat pe motocicletă și a plecat spre garnizoana lăsată în Dudy.

În timpul acesta, rîdeam pe tăcute sub grămada de lemne din spatele şurii, unde eram ascuns, strîngînd în mîini paturile mauserelor, ca şi cînd ar fi fost palmele Iskăi: „Fetiţa mea deşteaptă! Să te ducă uşor picioarele drept spre coliba lui Pawlak! Ai scăpat şi tu, ţi-ai salvat şi mama... O să încerc să mă furişez şi eu la noapte de aici. Dacă n-am să reuşesc, cel puţin voi pieri singur, fără să am pe conştiinţă nişte copii şi o femeie nevinovată..."

PRIMA NOAPTE — SUB O PLOAIE NESFIRŞITĂ

De două ori s-au apropiat de stiva de lemne oamenii lui Kunc — să le spunem „kunţiştii", mai scurt şi mai precis. S-au uitat peste tot, au mişcat ici şi colo cîte un lemn, s-au cocoţat chiar pînă sus, dar buştenii înnegriţi de vreme erau atît de temeinic aşezaţi, încît păreau nemişcaţi din loc de cîţiva ani. S-au sfătuit între ei — să dea la o parte cei cincisprezece metri cubi de lemne? Era o muncă pentru o jumătate de zi! Şi apoi, la ce bun? Acolo nu se putea strecura nici o pisică (nu le-a dat prin cap că se putea ajunge sub lemne pe sus, printr-o deschizătură ceva mai mare ca o pisică, făcută în peretele şurii).

Kunţiştii discutau întinşi pe fîn, după peretele subţire din scînduri de trei sferturi. Vorbeau într-o germană stîlcită numai cînd era nevoie, oficial. Între ei se serveau de limba poporului

pe care-l trădaseră. Răsunau vorbe ucrainiene, ruseşti, lituaniene, romîneşti — un adevărat Turn Babel, alcătuit dintr-un amestec de limbi ale Europei răsăritene.

Spre seară am auzit o veste care m-a cutremurat. Kunc arestase treizeci de oameni în Dudy, printre ei fiind preotul, organistul şi învăţătoarea, soţia lui Stanisz, după care anunţase satul şi pădurile înconjurătoare — ţintuise un astfel de anunţ şi pe un stîlp de la marginea pădurii — că dacă pînă a doua zi la ora douăsprezece nu se va preda stegarul Grzelak, soţia lui şi argatul Ruczkajllo, ostaticii vor fi spînzuraţi.

Aşadar tot ce făcusem eu se punea pe seama lui Grzelak! Kunc era deci convins că stegarul, dispărut din septembrie 1939, s-a întors acasă pe furiş şi conduce de acolo acţiunile partizanilor.

Eroarea aceasta n-avea însă nici o însemnătate. Mai greu era să hotărăsc ce am de făcut. Era limpede: trebuia să ies din ascunzătoare cît mai repede, să ajung la detaşament şi să stabilim cum vom acţiona.

O dată cu lăsarea întunericului, a început să se cearnă alene o ploaie măruntă, care a ţinut toată noaptea. Unul dintre kunţiştii puşi de pază se afla sub şopronul de tăiat lemne, la cîţiva paşi de ascunzătoarea mea. M-ar fi observat imediat dacă aş fi încercat să ies de acolo.

Cînd lumina firavă a zorilor a pătruns pînă la mine printre buşteni, zăceam încă nemişcat, pe pămîntul ud, fără să fi ajuns la o hotărîre cu privire la cele ce aveam de făcut. Să mă duc la Kunc şi să declar că eu am acţionat, şi nu

Grzelak? Nu se va mulțumi cu o singură victimă. Le va da drumul arestaților, în cel mai bun caz, numai dacă o va prinde pe Grzelakowa, pe Kiczkajllo și poate chiar întregul detașament. Să încerc, deci, aproape fără nici o șansă de reușită, să ajung la ai mei pe lumina zilei, numai ca să pier onorabil?

De atîtea ori am ieșit din încurcături care păreau fără ieșire datorită unei întîmplări neașteptate. Poate că și de data aceasta se va întîmpla ceva... Așteptam. Timpul se scurgea ca sîngele dintr-o rană deschisă — încă un minut, încă două. Curînd inima nu va mai bate...

Înainte cu vreo oră de răsăritul soarelui, toți kunțiștii au ieșit repede din șură. I-am auzit apoi discutînd ceva cu aprindere în mijlocul drumului. Se întîmplase ceva. Am înțeles curînd că Kiczkajllo se predase.

Mi-am dat seama că, după ce rămăsese singur, își pierduse capul, neștiind ce se întîmplase cu mine și cu Grzelakowa. Se sacrificase în speranța naivă că va salva viața ostaticilor și, în primul rînd, a soției lui Stanisz. „Bine, omule, îl certam în gînd, cuprins de o disperare neputincioasă, așa de puțin îi cunoști pe hitleriști? Crezi că se vor mulțumi cu tine și-și vor ține cuvîntul? Nu se vor liniști pînă nu vă vor spînzura pe toți!“

Kunc l-a dus pe Kiczkajllo la școala din Dudy, ca să-i stabilească identitatea, confruntîndu-l cu ostaticii. Aici era cartierul lui general și totodată închisoarea.

Curînd am auzit că execuția s-a amînat și că Kiczkajllo va fi supus unui „interogatoriu“...

Încet-încet, uitam de mine însumi, nu mă mai gîndeam cîtuși de puțin la soarta mea. Mă cuprindea acea liniște, acea uitare de sine, care însoțește de obicei o acțiune hotărîtoare. Înțelegi? În mîinile tale se află viața unui om, pus pe masa de operații. Creierul lucrează încordat, la cea mai înaltă tensiune, punînd în joc toată știința, toată experiența acumulată. Mișcările sînt precise, repezi, degetele merg la sigur. Nu mai există nimic în afară de timp și mișcare, timp și viață!

„Mai am încă o noapte, gîndeam. În noaptea asta voi salva oamenii pe care-i amenință ștreangul. Nu știu încă cum, dar îi voi salva... sau voi pieri.“

A DOUA NOAPTE — SUB O STEA MAI BUNĂ

Se întunecase din nou. Era a doua noapte de cînd zăceam ascuns sub lemne ca un laș. Nu mi-era foame, dar simțeam nespus lipsa unei țigări. Ploaia încetase. Se vestea o noapte frumoasă. Aș fi putut s-o aștept liniștit, dacă nu m-ar fi chinuit guturaiul pe care-l contractasem în noaptea precedentă, cînd picăturile de ploaie, ce se scurgeau încet, monoton de pe bușteni, mă supuseseră unei torturi chinezești.

Un singur strănut putea să mă trădeze. Îmi strîngeam nasul cu degetele, deschideam gura și strănutam fără zgomot, în interior. Timpa-

nele păreau că plesnesc. După aceea respiram repede pe gură, pînă la un nou acces.

În şură santinelele puse acolo din timpul zilei se pregăteau de culcare. Trăgeam cu urechea lacom la fiecare vorbă pe care o rosteau. Am aflat că cinci kunţişti dorm în şură, şase, în frunte cu Kunc, în casă, iar cinci stau de gardă: doi lîngă puşca-mitralieră din faţa casei, alţi doi supraveghează pădurea din dosul livezii şi unul păzeşte cîmpul dinspre sat. Am oftat uşurat: în sfîrşit, în şopronul de lemne nu se mai afla nimeni!

Careva a intrat în şură şi i s-a adresat altcuiva în ruseşte... Am vrut să ascult, dar un nou strănut mi-a astupat urechile. După ce m-am liniştit, am auzit prin perete aproape deasupra mea un glas somnoros:

— Tu îl spînzuri, mîine?

— Eu, a confirmat celălalt. *Ober*-ul a ordonat...

Au tăcut. Erau aşa de aproape, încît l-am auzit pe unul cum scapără băţul de chibrit şi după aceea chiar cum expiră, dînd fumul afară.

— *Ober*-ul habar n-are pe cine spînzură. L-a bătut aşa de rău, încît nici mă-sa nu l-ar mai cunoaşte. Eu însă îl cunosc.

— Ce spui, Babakov? Îl cunoşti pe Ruczkajllo ăsta?

La auzul acestui nume m-a săgetat un fior.

— Numele lui nu e Ruczkajllo, ci Kiczkajllo. La Komorow trăgea în goană şareta lui Solde, sunînd din clopoţei. Nu-ţi aduci aminte?

— Namila aia cu rît de hîrciog? Cum să nu mi-l amintesc?!

— Ăla e!

— Şi i-ai spus lui Kunc?

— Nu.

— Ptiu, dar prostănac mai eşti! Spune-i! Poate îţi pică şi ţie ceva...

— Vezi tu, Alioşa... acest Kiczkajllo nu era singur în Komorow. Era el, căpitanul Czeczuga şi un doctor, maiorul Dergaciov, Vladimir Lukici... Îmi aduc bine aminte. Au fost prinşi toţi trei o dată, în lagăr umblau împreună şi împreună au şi fugit. Pe Czeczuga l-au împuşcat S.S.-iştii în timp ce-i urmăreau, dar ceilalţi doi au scăpat. Înţelegi?

— Mda! şi crezi că Dergaciov dă tîrcoale pe undeva pe aici?

— Îmi pun capul că da! Păi, gîndeşte-te şi tu: ascunzătoarea asta aşa de deştept construită şi lucrurile pe care le-am găsit în ea — aparatul de radio, hărţile, aruncătorul de rachete şi gazeta începută — nu sînt pe măsura minţii lui Kiczkajllo. Toate astea-s făcute de un om deştept, cu carte. Numai Dergaciov putea să facă aşa ceva. Îl cunosc bine, doar el m-a readus la viaţă. Îi aruncaseră în faţa barăcii un cadavru, ca un buştean, iar el atît s-a zbătut şi s-a învîrtit pe lîngă mine, că pînă la urmă am înviat şi m-am făcut bine. A încercat apoi să mă înscrie la *Schreibstube,* printre cei sănătoşi, şi atunci a izbucnit tărăboiul. *Lagerkommandant*-ul a venit în inspecţie şi a găsit în baraca lui un adevărat

spital. După control Dergaciov n-a mai avut altă soluție decît să se facă nevăzut, unde va putea și cum va putea, și-asta cît mai repede... Nu, n-am să-i spun nimic *Ober*-ului!

— Dar pe Kiczkajllo ai să-l spînzuri?

— Păi, ce să fac? Să nu execut *Befehl*[1]-ul? Mi-e dragă viața! Hotărît c-o să-l spînzur și încă cu meșteșug, ca să moară repede, să nu se chinuiască. Pe doctor însă n-o să-l duc cu mîna mea la ștreang... nu, n-o să-i răsplătesc astfel binele pe care mi l-a făcut! Să nu scoți o vorbă! Oricum, și noi sîntem oameni...

— Asta așa-i! a încuviințat celălalt, căscînd.

— Te las să dormi. Eu mă duc să fac de pază la privată.

S-a ridicat. Fînul a foșnit sub el. Cel care vorbise cu Babakov s-a întors pe partea cealaltă și a început curînd să sforăie.

O mînă îmi era încleștată pe patul revolverului, iar cu cealaltă mi-am strîns nasul. Ei bine, domnule Kunc, dacă strănutul nu mă va da de gol, vedem noi cine va atîrna în ștreang!

Trecuse de miezul nopții, cînd am scos capul din ascunzătoare. Deasupra acoperișului luna se lupta cu norii, afundîndu-se și ieșind iarăși din ei. Peste satul adormit, noaptea se lăsa rece și liniștită.

M-am tîrît pe brînci, am deschis ușița și m-am strecurat în șură. O clipă am tras cu urechea, să văd dacă cei de acolo dorm. Da, dormeau îngropați în fîn. Mi-am dat drumul jos,

[1] Ordinul (în limba germană).

pe pămîntul tare. Razele lunii cădeau prin ușa întredeschisă drept asupra unei căști și a unei mantale, puse pe scîndura pe care se agăța grebla.

Am îmbrăcat mantaua, mi-am pus casca pe cap și m-am îndreptat spre closet cu mîinile în buzunare.

Babakov stătea cu automatul în mîini, sprijinit de peretele din spate, cu ochii pironiți undeva ori cufundat în gînduri. Apropiindu-mă de el, am strănutat (nu putusem să-mi înăbuș strănutul, deoarece eram cu mîinile în buzunar). Babakov a întors capul agale, întrebînd plictisit:

— Ce-i cu tine, Alioșka, de te smiorcăi așa?

Deodată, s-a uitat la mine mai atent și a sărit cît colo, ridicînd automatul.

— Vladimir Lukici... a murmurat el aproape cu spaimă.

Stăteam înaintea lui ca o arătare din vremea cînd era om și deținut, stăteam înaintea lui ca o întrupare a patriei.

— Trage, Babakov! am șoptit eu. *Ober*-ul te va răsplăti.

— Plecați, Vladimir Lukici... plecați! N-am să spun nimic!

— Nu, Babakov, n-am să plec. In pădure așteaptă ai noștri.

— Ai noștri? Aici?

— Da, polonezii și ai noștri, parașutați. Nu pot să le spun că i-am redat viața lui Babakov,

ca să devină călăul lui Kunc. Nu mă întorc fără tine!

— O să mă ucideți...

— Ascultă: acum ori niciodată ai prilejul să fugi! Alege: trage ori ascultă ordinul sovietic, ordinul meu!

Babakov stătea la îndoială. Așteptam cu mîna în buzunar, ținînd degetul pe trăgaci. Dacă ar fi ridicat automatul, aș fi tras în el și aș fi luat-o la fugă. Dar Babakov a ridicat mîna stîngă, trăgîndu-și casca pe ochi.

— Eh, dac-o fi să mor... barem să fie cu tărăboi! Ducă-se dracului! Hai, Vladimir Lukici, dar repede, pentru că vine Kunc!

— Ce face?

— Controlează posturile de pază. Adineauri a fost la mine și a plecat spre cei de la gard. O să se întoarcă numaidecît în casă.

— Să mergem!

Kunc trebuia să se întoarcă pe poteca din livadă. Mă gîndeam să-l surprind din spate, de după ghizdurile fîntînii de lîngă potecă. Kunc s-a întors însă mai înainte de-a fi putut să ne ascundem.

— *Wer da?* [1] a întrebat el aspru.

— Babakov, domnule *Ober!*

Și soldatul a încremenit regulamentar, în poziție de drepți. Eu mă ascundeam în spatele lui.

— Ce s-a întîmplat? De ce umbli prin livadă?

[1] Cine-i acolo? (În limba germană.)

— Domnule *Ober,* raportez cu supunere...

N-a mai continuat, căci am sărit din spatele lui și i-am pus lui Kunc mauserul în piept:

— Deschide gura și ridică mîinile! Babakov, ia-i arma! În ordine! Și-acum ascultă... am șuierat într-o nemțească apăsată la urechea lui Kunc. Îmi trebuie un ostatic. Ai șanse să te întorci. Dacă scoți o vorbă, ești mort! Ia-l de braț, Babakov!

Babakov s-a executat, eu i-am lipit țeava pistolului în ceafa scurtă și am pornit-o ca trei cheflii după o beție strașnică.

De după gard a strigat la noi una din santinele.

„Mergem în control! Nu trageți! Ne întoarcem imediat!“ i-am dictat lui Kunc, apăsîndu-i mai tare pistolul în ceafă.

— Mergem în control! Nu trageți, băieți! Nu trageți! a repetat Kunc ascultător.

La marginea pădurii puteau să ne împuște ai noștri. „Supraveghează desigur ograda, m-am gîndit. O să vadă trei nemți și o să tragă o rafală.“

— Hei, vînători! am strigat cît am putut de tare. Nu trageți! Aducem un prizonier!

Era și timpul. Abia am făcut cîțiva pași în pădure, că s-a ivit lîngă noi Jozek Kasany, apoi Pietrek și Stanisz.

— Domnule comandant!

— Liniște, băieți! Legați prizonierul, puneți-i mantaua în cap și repede la coliba pădurarului!

Dis-de-dimineață Krasula cea bălțată a ieșit din pădure și a luat-o pe drumul spre Dudy, mișcîndu-și alene capul cufundat parcă într-o meditare adîncă — înfățișarea obișnuită a vacilor. În afară de melancolia dintotdeauna, pe greabănul ei se înălțau trei ramuri așezate în formă de spînzurătoare, cu ceva la mijloc ca un clopoțel alb.

O rafală scurtă de după gardul Grzelakowei a secat izvorul dătător de lapte. Moartea venise stupid, înaintea mulsorii de dimineață și ochii vacii s-au stins cu dispreț.

În acest timp, kunțiștii au înconjurat leșul, i-au smuls de pe greabăn spînzurătoarea verde cu plicul care atîrna la mijloc și au citit ordinul comandantului lor.

Scrisă stîngaci și scălîmbăiat pe dosul legitimației sale de partid din orașul Bromberg, porunca lui Kunc era limpede: să-i elibereze imediat pe arestați, iar pe Kiczkajllo să-l aducă cu autocamionul la apusul soarelui, la ora șaisprezece și treizeci de minute punct, pe drumul ce duce la Garwolka, la troița sfîntului polonez de lîngă pîrîiaș, și să aștepte acolo pînă cînd partizanii le vor înapoia pe *Oberscharführer*-ul Kunc.

— *Das ist ein Befehl,* au spus sașii.

— *Prikaz,* au încuviințat rușii.

— *Isakimas,* au acceptat și lituanienii.

Și haita internațională, dresată în disciplina prusacă, a executat orbește ordinul *Ober*-ului său.

La ora șaisprezece și treizeci de minute am auzit huruitul a două camioane, care au oprit lîngă troiță. Kunțiștii s-au rînduit pe ambele părți ale drumului, camioanele au întors, și din cel din urmă l-au coborît cu grijă pe Kiczkajllo, arătîndu-i direcția spre Garwolka.

Kiczkajllo a pornit înainte. Mergea șchiopătînd de un picior, cu o mînă în eșarfă și capul foarte bandajat.

Ascunși după copaci, urmăream fiece mișcare a kunțiștilor, ținînd armele gata de tragere. Să încerce numai să-l împuște pe Kiczkajllo din spate!

Eram prea puțini ca să-i încercuim, dar destui pentru a răzbuna moartea unui tovarăș.

— N-au tras, totuși. Kiczkajllo a ajuns în dreptul nostru și ar fi mers mai departe, dacă n-aș fi fluierat.

A trecut cu greu șanțul și, cu ultimele puteri, s-a tîrît pînă la mine.

— Doctor, din nou ai schilod... a șoptit, căzînd cu fața numai o rană în brațele mele.

L-am dus prin pădure pînă la văgăună, unde am început să-l cercetez la lumina lanternelor. Îl schingiuiseră bestial, dar n-am descoperit nici o rană care să-i pună viața în primejdie. După cîteva săptămîni va fi iarăși în formă.

M-am îndreptat de spate ușurat și mi-am privit tovarășii. În atitudinea lor tăcută am citit dorința de a se răzbuna.

— Domnule comandant, lăsați-mă ! s-a rugat Pietrek, îndreptînd arma spre Kunc, care zăcea alături, cu capul învelit în propria-i manta. Lăsați-mă să-i plătesc eu pentru Kiczkajllo !

— Și Dudy ? am întrebat eu aspru. Nu vă dați seama că vor arde satul ? Nu, băieți, trebuie să ne ținem de cuvînt. Dar pentru că ni l-au dat înapoi pe Kiczkajllo în starea aceasta, trebuie să le plătim. Aduceți-l aici fără pantaloni !

Cît ai clipi, l-au dezbrăcat pe Kunc de nădragi. Pawlak s-a așezat pe capul lui, iar Stanisz și Pietrek pe picioare.

— Ascultă, *Ober !* i-am spus, luînd ciomagul în mînă. Care e la voi în lagăre cea mai ușoară pedeapsă pe „capră", în fața frontului ? Cîte vergi ?

— *Fünf und zwanzig !* [1] a gemut Kunc.

— Așa este ! Atîtea o să capeți și tu pentru tovarășul nostru.

Și i-am tras douăzeci și cinci de lovituri zdravene la spate.

Ai mei l-au înviorat puțin și l-au tîrît la drum. Kunc se împleticea și se poticnea aproape la fiece pas, dar cînd i-am arătat în depărtare pata neagră a camionului și l-am îmbrîncit înainte, spunîndu-i : „Număr pînă la cinci și trag", a luat-o la fugă cu pantalonii în mînă ca un cerb atins de alice.

[1] Douăzeci și cinci ! (În limba germană.)

Credeam că vom auzi îndată duduitul motoarelor și huruitul autocamioanelor care se depărtează. Da' de unde ! Pe neașteptate a izbucnit un adevărat Stalingrad ! Puștile-mitraliere răpăiau în serii scurte, zgomotul împușcăturilor acoperea exploziile grenadelor, iar rachetele orbitoare luminau cerul întunecos deasupra pădurii.

Kunc înnebunise. Kunc dădea de veste că, o dată cu pantalonii pe el, e din nou *Oberscharführer,* ducînd lupte victorioase cu partizanii. Să audă satele de prin împrejurimi, Dudy și Pludy, Garwolka și Wolka, să audă Gestapoul din Lomza ce ispravă a făcut el !

Din partea noastră a fost tras un singur foc. Cel mai tînăr dintre noi, Jozek Kasany, n-a rezistat ispitei, trăgînd împotriva ordinului cînd un „învingător" mai îndrăzneț a intrat în bătaia puștii sale.

Kunc a luat cadavrul în mașină și, cu această dovadă evidentă a unei ofensive eroice, s-a întors la cartierul său general din Dudy. Acolo a arestat numaidecît douăzeci și patru de oameni, pe cei eliberați de dimineață și alți șase în locul prevăzătorilor care fugiseră.

În noaptea aceea deasupra satului Dudy au stăruit vîlvătăile focurilor. A ars pînă în temelie gospodăria Grzelakowei, cu vitele în ocoale, a ars casa parohială, casa învățătoarei Staniszewa și altele, ale ostaticilor fugiți.

Detaşamentul nostru a sporit cu şase tovarăşi noi. Oamenii care alergaseră la noi, rămaşi săraci, urmăriţi, blestemaţi, erau patru ţărani, parohul şi soţia lui Stanisz.

A doua zi, Kunc i-a încărcat pe arestaţi în camioane şi a plecat, ameninţînd că, dacă va avea loc vreun act de sabotaj ori de teroare pe o rază de cincisprezece kilometri în jurul satului Dudy, toţi ostaticii vor fi împuşcaţi.

În aceeaşi seară am aflat că Grzelakowa a fost ucisă.

După ce a fugit din casă, l-a dus pe Wacus la coliba pădurarului Pawlak. Iska nu ajunsese încă acolo. A aşteptat-o toată ziua, apoi a plecat spre Garwolka, la fosta ei învăţătoare. Bătrînica locuia la fiul ei, administrator la o fermă.

— Poate că Iska s-a dus la ea, i-a spus Grzelakowa lui Pawlak. Dacă n-o găsim acolo, cel puţin o să mă sfătuiesc cu doamna Lucyka, să văd ce-mi rămîne de făcut şi unde să mă adăpostesc.

Pe drum s-a întîlnit însă cu o patrulă de poliţişti. Unul dintre ei o cunoştea.

— Asta-i Grzelakowa, aceea la care s-a dus Kunc, a spus el. Ce-o căuta pe aici?

Au luat-o ca s-o ducă la postul de jandarmi. La gîndul că se va întîlni din nou cu nemţii, că va începe un „interogatoriu“ mai crîncen decît cel după care nu i se vindecaseră încă urechile, femeia, înspăimîntată, a încercat să fugă. Au împuşcat-o...

Ai spus ceva? Mi s-a părut. Doar ţi-au tremurat buzele. De fapt, ce rost mai au aici cuvintele? Cînd cineva piere pentru tine sau din cauza ta, rămîne în urmă o remuşcare şi un legămînt. De data aceasta însă pierise nu numai o femeie frumoasă, ci o mamă!

Copiilor le adusesem nenorocirea. Rămăseseră orfani din pricina mea.

Gîndul acesta mă chinuia ca şi moartea lui Lonka.

— Spune ceva frumos, povesteşte-mi despre băiatul pistruiat! m-a rugat Wacus seara, cînd l-am culcat în bucătăria lui Pawlak.

UN LEGĂMÎNT MAI TARE CA MOARTEA

Wacus era prea mic ca să-şi dea seama ce se întîmplase cu mama lui. Voia să-i spun povestea pe care-o îndrăgise şi pe care o ascultase de atîtea ori. De fiecare dată născoceam alte peripeţii, ce se petreceau în alte ţări, fiindcă băiatul din poveste, năstruşnic foc, împins de-un dor de ducă nestăvilit, cutreiera munţi şi cîmpii, păduri şi ape...

Wacus îşi sugea „luleaua“ tot mai încet! Înainte de a adormi, îşi vîra degetul mare în gură, căci maică-sa nu-l putuse dezvăţa de acest obicei, deşi avea aproape cinci ani. Îl copleşea somnul, dar ar fi vrut să mai asculte şi să mai rîdă, dacă nu i-ar fi fost pleoapele aşa de grele...

Iska stătea întinsă alături de el, posomorîtă, cu mîinile sub cap.

— Spune-mi adevărat, unde-i mama? m-a întrebat ea după ce a adormit Wacus. Mama a visat carne, și-asta înseamnă totdeauna nenorocire.

— Carne? Intr-adevăr, nu e bine... Dar ce fel de carne?

— Carne proaspătă, din care curgea sînge mult.

— Asta-i altceva! Isia, acesta-i un vis bun. Grijile se duc pe apa sîmbetei și scapi de toate necazurile... Așa s-a și întîmplat. Mama a scăpat din mîinile nemților și s-a ascuns la fermă. Un timp oarecare nu trebuie să vă vedeți, deoarece, îți dai seama, nemții caută o femeie cu doi copii. Dacă ați fi împreună, v-ar prinde repede, dar așa, unei femei singure nu-i vor da nici o atenție. De aceea trebuie să pleci cu Stanisz la Lomza, unde locuiește sora lui Kiczkajllo cu bărbatul ei. Știi doar că sînt oameni buni, care ne-au trimis daruri, îmbrăcăminte, diferite lucruri... O să vă simțiți bine la ei, pentru că și-au dorit mult să aibă copii, dar soarta a fost nedreaptă cu ei. O să mergi la școala de acolo, o să trăiești într-un oraș mare, o să ai alte colege, alte preocupări, dar și alte obligații: trebuie să ai grijă de Wacus, care-i încă mic. Deocamdată trebuie să-i ții loc de părinte. Isia, spun deocamdată, pentru că războiul se va sfîrși. Așteaptă cu răbdare un an, poate doi, pînă se termină războiul! Atunci am să vin la voi. N-am să vă părăsesc niciodată. Isia, ascultă-mă ce-ți spun: soarele va răsări într-o zi pentru noi! Știi doar că vorba mea e vorba

Și ziua aceea va fi foarte fericită pentru voi...

— Și mama o să fie cu noi?

— Mama? Desigur... Mama o să fie totdeauna cu noi.

CIND TOTUL A RAMAS DOAR O AMINTIRE

Stanisz s-a întors de la Lomza, liniștindu-mă în ceea ce privește soarta copiilor.

— Au ajuns în mîini bune, mi-a spus el. Chiar dacă ați pieri, îi vor crește în așa fel, încît să nu-și dea seama că sînt orfani.

După informațiile primite, ostaticii din Dudy trăiau. Se aflau în închisoarea din Lomza.

Cîtă vreme trăiau ostaticii, trebuia să stăm liniștiți. De altfel, pe timp de iarnă n-avea nici un sens să plec cu un detașament de douăzeci și cinci de oameni în altă regiune. Și într-un fel și într-altul, trebuia să așteptăm.

Mă simțeam de prisos, deoarece Stanisz o scotea foarte bine la capăt cu detașamentul. Mă chinuia inactivitatea, dar și meleagurile acelea, pur și simplu nu mai puteam să le sufăr.

Kiczkajllo se făcuse bine, așa că i-am spus:

— Hai să plecăm prin părțile tale! Acolo ai noștri luptă cu nemții. Am fi mai folositori decît aici.

Și am plecat în doi.

Era în toiul iernii, ca atunci cînd fugisem din lagăr. Am îndurat greutățile celor fără un

adăpost deasupra capului, dormind prin şuri şi mergînd pe drumuri lăturalnice.

De astă dată eu îl călăuzeam. Kiczkajllo era căutat, sub alt nume e-adevărat, dar înălţimea lui, faţa şi graiul erau prea bătătoare la ochi; putîndu-l lesne trăda. Eu, în schimb, aveam actele în ordine şi cunoşteam limba. De aceea intram singur în sate să cumpăr de-ale gurii sau să cer adăpost peste noapte, lăsîndu-l pe Kiczkajllo undeva la capătul satului.

Aşa, într-un sat de lîngă Miedzyrzecze, am dat ziua-n amiaza mare peste doi poliţişti şi un jandarm. I-am văzut cum mă supraveghează în timp ce vorbeam cu o gospodină, întrebînd-o unde e postul de poliţie. M-am dus de-a dreptul la ei şi am repetat întrebarea.

— De ce te interesează? m-a interogat unul din poliţişti.

— Sînt medic şi vreau să cer o autorizaţie pentru a practica aici medicina. Vin de-a dreptul de la gară.

La poliţie mi-au verificat actele şi mi-au controlat lucrurile. Au găsit numai instrumente medicale şi medicamente. M-au întors şi pe o parte şi pe alta, dar nu li s-a părut nimic suspect. Eram un medic flămînd de la oraş în căutarea unui sat înstărit, care să-i asigure un venit mulţumitor, aşa că mi-au eliberat o autorizaţie temporară.

Acolo am făcut o greşeală. În loc să dispar imediat, m-am oprit în satul acela pentru cîtva timp. Pentru mine am închiriat o cameră, iar pe Kiczkajllo l-am adăpostit în clădirea unui joa-

găr. „Ne odihnim puţin aici, mă gîndeam eu, ne facem legături, cunoştinţe, iar mai departe poate o să ne ducem cu trenul." Între timp, însă, după numai o săptămînă, au apărut nişte agenţi ai Gestapoului, care m-au dus la Chelma, iar de acolo m-au aruncat într-o închisoare din Lublin.

Trei luni am stat într-o celulă cu Dobrzanski şi alţi cîţiva inşi din Pulawy. M-au interogat numai de două ori şi m-au bătut ca să recunosc, dar ce să recunosc nu puteau spune nici ei. Pentru ei eram un deţinut fără cazier; aşadar un individ suspect. În cele din urmă, ne-au expediat pe toţi la Majdanek.

Şi iată că mă aflu aici sub numele de Jerzy Leonidov, cetăţean polonez, de naţionalitate rusă, de profesie medic, bănuit de... Dar parcă ştiu eu ce au scris ei la *Schreibstube* în dosarul meu?!

Doar cei doi artelnici care curăţă cartofii la bucătăria cîmpului trei ştiu că sînt un prizonier sovietic, fugit din Komorow, partizan din Dudy şi Podlasie. Au fost şi ei acolo. Acum ştii şi tu totul despre Vladimir Dergaciov.

Întrebi de Kiczkajllo? Kiczkajllo, dragul meu, s-a ţinut după mine de la o închisoare la alta, dînd tîrcoale ca un lup pe lîngă ziduri şi trimiţîndu-mi biletele în celulă. Degeaba l-am ameninţat, l-am rugat şi i-am explicat că nu mă poate ajuta cu nimic, că o să fie prins şi el în cele din urmă. Abia cînd m-au dus la Majdanek mi-a ascultat ordinul, plecînd spre Puszcza.

Pachetele pe care le primesc sînt de la cumnatul lui din Lomza.

Din biletele ascunse în pîine am aflat că Kiczkajllo luptă acum în Bialowieza, iar Stanisz în Dudy. Cînd mă gîndesc la ei mi se luminează sufletul. Copiii?... Copiii sînt sănătoşi.

Tare aş vrea să-mi ţin cuvîntul faţă de ei...

Asta e tot ce am vrut să vă povestesc despre prietenia noastră din timpurile acelea, despre băiatul din Stepele Salice.

— Şi ce s-a mai întîmplat ? mă veţi întreba.

Ce s-a mai întîmplat, nu ştiu nici eu.

Curînd după noaptea aceea de paşti (paştele din 1944), ne-au transferat pe toţi de la Majdanek la Oswiecim.

Am nimerit la Birkenau, în cîmpul „A", eu în baraca numărul şapte, iar el în cea cu numărul cincisprezece. Acolo, cum se întîmplă de obicei prin lagăre, am trecut prin multe încercări, care nu prezintă nimic interesant.

Pe neaşteptate, însă, în iulie, medicul-şef german a anunţat ca toţi cei care au suferit cîndva de malarie să se prezinte la el, urmînd a fi transportaţi în lagărele dintr-o regiune muntoasă, unde nu există ţînţari, deci nu e infectată de malarie.

Ruski doktor şi-a amintit că fusese şi el bolnav de malarie în timpul studenţiei şi s-a prezentat la apel. S-a prezentat şi Dobrzanski, prietenul nostru comun, un om minunat şi un organizator neobosit al cercurilor agricole. Acesta nu suferise niciodată de malarie, dar a spus că, dacă se duce doctorul, merge şi el.

— Ce faci, Vladimir ? am stăruit pe lîngă doctor. La ce naiba te duci cu acest transport ? Ai încredere în hitlerişti ?

— Încredere nu am, mi-a răspuns el, dar cred că nicăieri nu poate fi mai rău ca aici. Vreau să scap cît mai repede de lagărul ăsta. M-am săturat de fumul crematoriilor ! Coşurile lor fumegă zi şi noapte în dreptul barăcii. Sînt convins că mai rău decît aşa nu poate fi. Fără îndoială că nu ne vor gaza. A trecut vremea cînd îi gazau pe deţinuţii politici ! Acum se gîndesc numai cum să scape cu faţa curată.

Aşa era. Armatele aliate trecuseră la ofensivă. Au eliberat Franţa, Lublinul a căzut, Armata Sovietică a ocupat Majdanekul... La cartierul general al lui Hitler generalii au şi pus la cale un atentat împotriva lui... Al treilea Reich trosnea din toate încheieturile, se prăbuşea !

Coloana celor două sute de „malarici" a ieşit din Oswiecim, cîntînd plini de speranţă că în curînd vor fi eliberaţi. S-au dus şi nu s-a mai auzit nimic despre ei.

Poate că *Ruski doktor* a pierit în vreun lagăr, o dată cu fumul spulberîndu-se încă o viaţă, răspîndindu-se ca un pumn de cenuşă peste nisipurile sterpe ale Brandenburgului, îngrăşate de veacuri cu osemintele popoarelor slave.

Dacă-i aşa, fie ca aceste rînduri să rămînă în amintirea lui !

Sau poate clădeşte din nou un Institut de cercetări, într-un oraş încununat de glorie, ri-

dicat din ruine, ca Varşovia noastră, şi familia îl aşteaptă acasă cu masa.

Dacă-i aşa, fie ca glasul meu să străbată pînă la el! Scrie-mi, Vladimir Lukici, dă-mi un semn de viaţă!

Acesta-i adevărul, dragii mei: nici eu nu ştiu ce s-a mai întîmplat cu el...

Ştiu numai că, atunci cînd a trecut pe lîngă mine în coloana strînsă, şi-a scos tichia vărgată de pe cap, salutîndu-mă din rînd: „Rămîi sănătos, Igor!" Şi băiatul neliniştit, pistruiat a pornit din nou, cu pas tineresc şi faţa luminoasă, îndrăzneaţă peste munţi sîlhui şi ape tulburi.

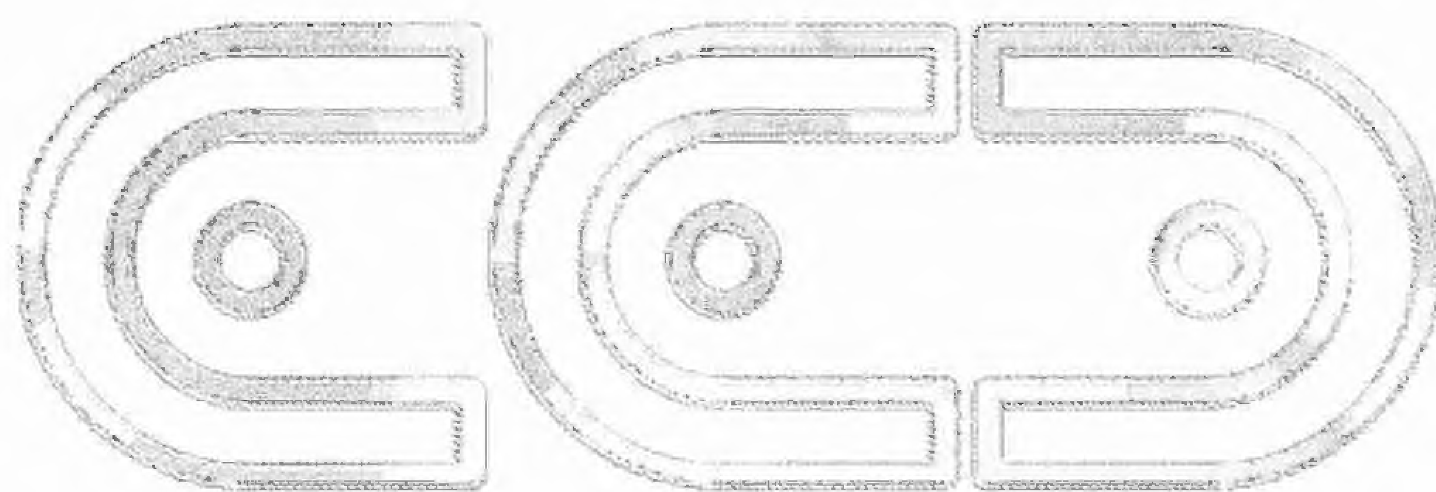
CUPRINSUL

Redactor responsabil: ADERCA MARCEL
Tehnoredactor: MALCAŞ SORINA

Dat la cules 31.05.1962. Bun de tipar 01.09.62. Apărut 1962. Tiraj 20.155. ex. broşate. Hirtie tipar plan de 63 g/m². Format 700×920/32. Coli ed. 9,32. Coli tipar 7,88 A nr. 0418 C.Z. pentru bibliotecile mari 8A. C.Z. pentru bibliotecile mici 8A = 32= R.

Intreprinderea Poligrafică „13 Decembrie 1918"
str. Grigore Alexandrescu nr. 93–95,
Bucureşti R.P.R. comanda nr. 1503.

Scanare și prelucrare digitală

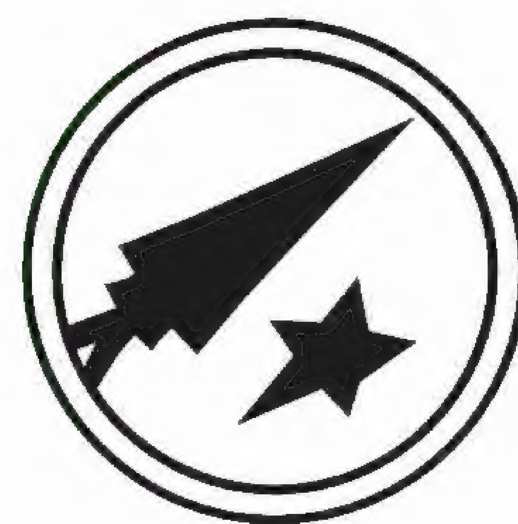

de

Anonim

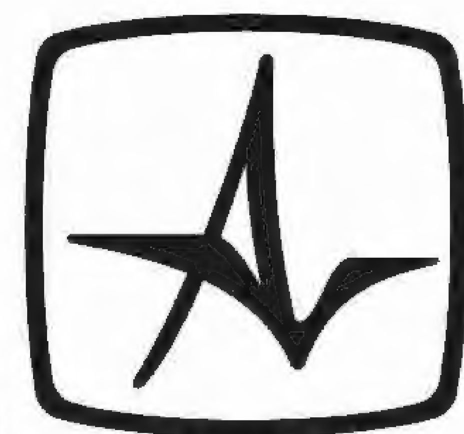
și

CAT Graur

Antwerpen

2023